

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

ГОД. XXXI

МАЈ 1910

БРОЈ 5

СЛУЖБЕНИ ДЕО

МИ

П Е Т А Р I

по милости Божјој и вољи народној

Краљ Србије

ПРОГЛАШУЈЕМО И ОБЈАВЉУЈЕМО СВИМА И СВАКОМЕ. ДА ЈЕ НАРОДНА СКУПШТИНА, САЗВАНА У РЕДОВАН САЗИВ ЗА 1 ОКТОБАР 1909 ГОДИНЕ, НА 108 РЕДОВНОМ САСТАНКУ, 6-ОГ АПРИЛА 1910 ГОДИНЕ, РЕШИЛА, И ДА СМО МИ ПОТВРДИЛИ И ПОТВРЂУЈЕМО:

ЗАКОН

О

измени чл. 6 закона о пензији учитељских удовица и њихове деце од 20 априла 1885 год.,

који гласи:

Члан 6. закона, који гласи:

Ако је умрли улагалац мање од 10 година улагао, пензија ће износити 30% годишње плате на коју је он улагао.

Са сваком годином преко 10 расте пензија са 1%.

Али пензија не може бити мања од 300 ни већа од 1347.50 динара годишње.

изменити да гласи:

Члан 6

Ако је умрли улагач мање од 10 година улагао пензија ће износити 30% годишње плате на коју је он улагао.

Са сваком годином преко 10 расте пензија са 1%.

Али пензија не може бити мања од 360 ни већа од 1650 динара на годину.

Закон овај ступа у живот кад га Краљ потпише а обавезну силу добија од дана кад се обнародује у службеним новинама.

Препоручујемо Нашем Министру народне привреде, да овај закон обнародује, а свима нашим Министрима да се о извршењу његовом старају, властима пак заповедамо, да по њему поступају, а свима и свакоме да му се покоравају.

18 априла 1910 г.
у Београду.

(М. П.)

*Видео и ставио државни печат
чувар државног печата,
Министар правде,*

К. Л. Тимотијевић С. Р.

П Е Т Р С. Р.

*Председник
Министарског Савета,*
Ник. П. Пашић С. Р.

*Министар
иностранних дела,*
Др. М. Ђ. Миловановић С. Р.

Министар финансија,
Стој. М. Протић С. Р.

*Министар
просвете и црквених послова,*
Ј. М. Жујовић С. Р.

Министар правде,
К. Л. Тимотијевић С. Р.

*Министар
народне привреде,*
Ј. М. Продановић С. Р.

*Министар
унутрашњих дела,*
Љ. Јовановић С. Р.

Министар грађевина,
В. Н. Вуловић С. Р.

*Министар војни,
почасни абуџант Њ. В. Краља,
пуковник,*
Ил. М. Гојковић С. Р.

УКАЗИ ЊЕГОВОГА ВЕЛИЧАНСТВА КРАЉА СРБИЈЕ ПЕТРА I

МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

ЗАСТУПНИК МИНИСТРОВ

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 14 маја о. г., на предлог председника Министарског Савета, а на основу чл.12 Устројства Централне Управе, решено је: да Министра просвете и црквених послова за време одсуства његова заступа у дужности Министар правде *Коста Л. Тимотијевић*.

УНИВЕРЗИТЕТ

ПОСТАВЉЕЊА

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 6 маја о. г., на предлог Министра просвете и црквених послова, постављени су:

у *правничком факултету*:

за сталне доценте за Приватно право Др. Велизар Митровић, привремени доцент и Лазар Марковић, доктор права;

у *филозофском факултету*:

за сталног доцента за Физиологију и Физиолошку Хемију Иван Ђаја, доктор филозофије.

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 6 маја о. г., на предлог Министра просвете и црквених послова постављени су:

у *Академији Наука*

за писара са годишњом платом од 2500 динара Малиша Радовић, писар Академије.

у *Народној Библиотеци*:

за помоћника библиотекара прве класе др. Михаило Р. Поповић, помоћник библиотекара друге класе, и за писара I кл. Велимир Рајић, писар II класе.

у *Државној Архиви*:

за писара прве класе Милоје Борисављевић, писар друге класе.

у *Државној Штампарији*:

за благајничког помоћника са годишњом платом од 2500 динара Јован Васић, досадањи помоћник;
за магационара хартије и потрошног материјала са годишњом платом од 2500 динара Љубомир Вилотијевић, досадањи магационар;
за књиговођу са годишњом платом од 2500 динара Драгутин Ј. Веселиновић, досадањи вршилац дужности књиговође — писара прве кл.

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 6 маја о. г., на предлог Министра просвете и црквених послова, постављени су:

у *Другој Београдској Гимназији*

за више учитеље прве класе Јосиф Маринковић и Михаило Борисављевић, виши учитељи друге класе исте гимназије;

у *Трећој Београдској Гимназији*

за вишег учитеља прве класе Петар Убавкић, виши учитељ друге класе исте гимназије;

у Зајечарској Гимназији

за вишег учитеља прве класе Александар Валента, виши учитељ друге класе исте гимназије;

у Чачанској Гимназији

за вишег учитеља друге класе Карло Мађејка, виши учитељ треће класе исте гимназије.

ДУХОВНИ СУД

УВАЖЕНА ОСТАВКА

Указом Његовог Величанства Краља Србије Петра I, од 6 маја о. г., на предлог Министра просвете и црквених послова, решено је: да се јереју Радисаву Пешићу, писару треће класе духовног суда епархије тимочке, уважи оставка, коју је поднео на државну службу.

ПРИВАТНА СРЕДЊА ШКОЛА

ШЕСТОРАЗРЕДНА

Указом Његовог Величанства Краља Србије Петра I, од 14 маја о. г., на предлог заступника Министра просвете и црквених послова, Министра правде, а по саслушању Министарског Савета, решено је:

„Одобрава се да се приватна непотпуна четвороразредна средња школа за женску децу госпође Клеопатре Бајићке у Београду, отворена Краљевим указом од 7 јуна 1906 године, на основи чл. 7 закона о средњим школама, подигне на приватну — непотпуну шесторазредну средњу школу за женску децу, под називом: „Приватна Женска Гимназија у Београду“.

МИНИСТАРСКИ ИЗАСЛАНИЦИ

Министар просвете и црквених послова одредио је за своје изасланике на овогодишњим учитељским испитима у Учитељским Школама, испитима зрелости у средњим школама и за преглед тих школа, и то:

I у Учитељским Школама

- у Алексинцу: *Јована Миодраговића*, професора у пензији;
- у Јагодини: *др. Тихомира Р. Борђевића*, сталног доцента Универзитета;
- у Женској Учитељској Школи у Београду: *Миливоја Ј. Поповића*, начелника Министарства Просвете и Црквених Послова;
- у Женској Учитељској Школи у Крагујевцу: *Светислава Максимовића*, професора I београдске гимназије, — 29 априла о. г. Бр. 6423.

II у Средњим Школама

др. Михаила Петровића, редовног професора Универзитета, за гимназију у Нишу, приватну женску гимназију у Нишу и приватну гимназију у Прокупљу;

Јефту Стефановића, редовног професора Универзитета, за III београдску гимназију;

др. Богдана Гавриловића, редовног професора Универзитета, за гимназију у Пожаревцу и приватну женску гимназију у истом месту;

др. Стевана Марковића, ванред. проф. Универзитета, за гимназију у Крагујевцу;

Павла Пошовића, ванредног професора Универзитета, за II београдску гимназију;

др. Живојина Борђевића, ванредног професора Универзитета, за I београдску гимназију;

др. Николу Вулића, ванред. професора Универзитета, за женску гимназију у Београду;

др. Бранислава Петронијевића, ванредног професора Универзитета, за гимназије у Ужицу и Чачку и приватне женске гимназије у тим местима;

др. Александра Белића, ванредног професора Универзитета, за гимназије у Зајечару и Неготину и приватне женске гимназије у тим местима;

др. Јована Скерлића, ванредног проф. Универзитета, за гимназију и приватну женску гимназију у Крушевцу и приватну гимназију у Краљеву;

др. Јована Радонића, ванредног проф. Универзитета, за I београдску гимназију и за приватне гимназије у Свилајинцу и Ћуприји;

Миленка Турудића, ванредног проф. Универзитета, за реалку;

др. Тихомира Р. Борђевића, сталног доцента, за гимназију у Јагодини и приватну женску гимназију у истом месту;

Светозара Атанацковића, директора у пензији, за Вишу Женску Школу, приватну гимназију проф. Зделара и приватну гимназију Клеопатре Бајићке у Београду, за гимназију и приватну женску гимназију у Пироту и приватну гимназију у Књажевцу;

Димитрија Ј. Тричковића, проф. I београд. гимназије, за гимназије и приватне женске гимназије у Враћу и Лесковцу;

Јована Миодраговића, професора у пензији, за приватну гимназију у Алексинцу;

Николу Лазића, професора реалке, за гимназију и Вишу Женску Школу у Шапцу;

Петра С. Павловића, професора II београд. гимназије, за гимназију и приватну женску гимназију у Ваљеву;

Миливоја Ј. Пошовића, начелника Министарства Просвете и Црквених Послова, за гимназију и приватну женску школу у Смедереву, — 30 априла о. г. ПБр. 6485.

Наместо др. Стевана Марковића, који је по молби разрешен, одређен је за министарског изасланика за крагујевачку гимназију *др. Никола Вулић*, а наместо др. Николе Вулића за женску гимназију у Београду одређен је *Миливоје Ј. Пошовић*, начелник Министарства Просвете и Црквених Послова, — 14 о. м. под. ПБр. 7750.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS ПРЕТПИСИ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

ПОСТАВЉЕЊА

Министар просвете и црквених послова поставио је, на основу чл. 35 закона о народним школама, за наставнике:

у *Београду*: Јевту Милошевића, учитеља у Прокупљу; Јована Вуксановића, учитеља у Шапцу; Николу Михаиловића, учитеља у Алексинцу; Светозара Обрадовића, учитеља у Голупцу, и Јелену Петровићку, учитељицу у Крушевцу, — 20 марта о. г. ПБр. 4455.

у *Нишу*: Марка Бабића, учитеља у Великој Дренови, окр. крушевачког, и

Роксанду Кречковићку, учитељицу у Неменикућама, окр. београдског, — 29 априла о. г. ПБр. 6409.

у *Ваљеву*: Надежду Виторовићку, учитељицу у Макцима, окр. пожаревачког;

у *Горњем Милановцу*: Витомира Нинића, досадашњег учитеља на расположењу у Гор. Милановцу;

у *Крушевцу*: Живану Купчевићку, учитељицу у Катуну, окр. моравског;

у *Пироту*: Љубомира Јојића, учитеља у Пироту;

у *Прокупљу*: Боривоја Ђорђевића, учитеља у Дубокој; Христину Ђорђевићку, учитељицу у Дубокој, окр. моравског;

у *Чаčku*: Драгињу Илићку, учитељицу у Пожези, окр. ужичког;

у *Шапцу*: Милутина Сокића, учитеља на Ориду, окр. подринског, — 6 маја о. г. ПБр. 6817.

у *Александровцу*: Лазара Матића, учитеља у Косанчићу, округа врањског;

у *Алексинцу*: Милана Станковића, учитеља у Добрујевцу, окр. нишког;

у *Багрдану*: Косту Петровића—Ловчанина, учитеља у Новом Милановцу, окр. крагујевачког;

у *Бајиној Башти*: Јована Голубовића, учитеља у Лесковцу, окр. врањског; Милеву Голубовићку, учитељицу у Лесковцу, окр. врањског;

у *Белој Паланци*: Живку Станојевићку, учитељицу у Багрдану, окр. моравског;

у *Брусу*: Милену Лукићку, учитељицу у Ноћајском Салашу, окр. подринског;

у *Голупцу*: Илију Јовановића, учитеља у Кличевцу, окр. пожаревачког;

у *Коларима*: Јелисвету Катанићку, учитељицу у Малој Иванчи, окр. београдског;

у *Лесковцу*: Наталију Јовановићку, учитељицу у Лесковцу (чл. 37);

у *Љубовци*: Драгутина Гајића, учитеља у Субјелу, окр. ужичког; Милеву Гајићку, учитељицу у Субјелу, окр. ужичког;

у *Наталинцима*: Стану Милосављевићеву, учитељицу у Наталинцима (чл. 37);

у *Обреновцу*: Даринку Поповићеву, учитељицу у Речици, окр. пожаревачког (чл. 37);

у *Рачи*: Војислава Пантелића, учитеља у Рачи (чл. 37); Љубицу Пантелићку, учитељицу у Рачи (чл. 37);

у *Соко-Бањи*: Станицу Милутиновићеву, учитељицу у Алексинцу (чл. 37);

у *Сопоцу*: Димитрија Ђорђевића, учитеља у Губеревцу (срез космајски);

у *Текији*: Милеву Поповићку, учитељицу у Текији (чл. 37);

на *Убу*: Даницу Костантиновићку, учитељицу на Убу (чл. 37). — 6 маја ов. г. ПБр. 6818.

Претписима су постављени, и то:

Анка Вучковићка, пређ. учитељица, за заступницу у Пироту (да ради у одељењу Милана Станојевића, вршиоца дужности школ. надзорника), 6 априла о. г. ПБр. 5079;

Јаков Пасковић, привр. учитељ у Србову, окр. крајинског, за сталног учитеља, 8 априла о. г. ПБр. 4887;

Радован Зец, приврем. учитељ у Трнави, среза студеничког окр. чачанског, за сталног учитеља, 29 априла о. г. ПБр. 6141;

Љивота Ђорђевић, вршилац учитељ. дуж. у Клајићу, окр. врањског, за сталног учитеља, 30 априла о. г. ПБр. 5975;

Анка Недићева, ученица средње школе, за учитељску заступницу у Нишу, 1 маја о. г. ПБр. 6013;

Петар Ђурић, вршилац учитељ. дужности у Мал. Јасикови, окр. крајинског, за привременог учитеља, 8 маја о. г. 6435;

Душан Арнаутовић, приврем. учитељ у Алдинцу, окр. тимочког, за сталног учитеља, 21 маја о. г. ПБр. 8032.

ПЕНЗИОНИСАЊА

Одлукама Министра просвете и црквених послова стављени су у стање покоја, по својој молби:

Милева Маџаревићка, учитељица основне школе у Медвеђи, окр. моравског, 29 априла о. г. ПБр. 6002.

Босиљка Јовановићева, учитељица основ. школе у Нишу, 5 маја о. г. ПБр. 6626.

Јован Поповић, учитељ у Рупљу, окр. врањског, 11 маја о. г. ПБр. 7431.

УВАЖЕНЕ ОСТАВКЕ

Претписима Министра просвете и црквених послова уважене су оставке на учитељску службу:

Радојди Кондићевој, учитељској заступници у Вел. Орашју, окр. смедеревског, 3 маја о. г. ПБр. 6484.

Душану Јовановићу, учитељ. заступнику у Јошаници, окр. нишког, 8 маја о. г. ПБр. 6921.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

РАЗРЕШЕНИ

WWW.UNILIB.R Претписима Министра просвете и црквених послова разрешени су од дужности:

Анка Недићева, учитељска заступница у Нишу, 6 априла о. г. ПБр. 5233.

Милан Петровић, учитељ у Доброљупцима, окр. крушевач., који се није ни јавио на дужност, — 5 маја о. г. ПБр. 6590.

Драгомир Михаиловић, вршилац учитељ. дужности у Мађеру, окр. крушевачког, 5 маја о. г. ПБр. 6663.

Јелисавета Бранковићка, вршитељица учитељ. дужности у Косанчићу, окр. врањског, 17 маја о. г. ПБр. 7783.

УМРЛИ

Димитрије Маринковић, учитељ основ. школе у Косанчићу, окр. врањског, 18 марта о. г., у нишкој болници.

Драгутин Матић, учитељ основ. школе у Штубику, окр. крајинског, 9 априла о. г.

Василије Мршић, учитељ основ. школе у Дадинцу, окр. врањског, 11 априла о. г. ноћу, у средској болници.

Деспот С. Станојловић, учитељ основ. школе у Свилеуви, окр. подринског, 18 априла о. г. у јутру.

Јован Максимовић, учитељ основ. школе у Београду, 30 априла о. г., напрасно.

Димитрије Путниковић, учитељ основ. школе у пензији, 16 маја о. г.

ОТВОРЕНЕ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ :

У *Болечу*, окр. београдског, 11 маја о. г. ПБр. 7390.

У *Шугрину*, окр. пиротског, 12 маја о. г. ПБр. 7410.

ЗАТВОРЕНЕ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

У *Божевцу*, окр. пожаревачког (од 1910—1911 школ. године), 26 априла о. г. ПБр. 5692.

У *Добрњу*, окр. пожаревачког (од 1910—1911 школ. год.), 3 маја о. г. ПБр. 6389.

У *Церови*, окр. пиротског, 12 маја о. г. ПБр. 7410.

РАСПИСИ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

Свима директорима средњих и стручних школа. Свима духовним судовима.

Поводом питања неких надлештава о вођењу дневника касе државне и депозитне, дају се ова потребна објашњења:

I

Дневник државне касе.

1., Дневник државне касе има на сваком листу страну примања (лево) и страну издавања (десно).

На страну примања заводе се сва новчана документа која се искључиво тичу државне касе, државног буџета за дотичну годину. Тако под рубриком „Број“ записују се редни бројеви; под рубриком „Датум“ записује се: дан, месец и година кад се новчани докуменат књижи; под рубриком „Од кога је примљено“ записују се имена надлештава или лица од којих је новац примљен и на име чега, са назначењем броја деловодног протокола; под рубриком „Свега“ уписују се суме поједине примљене по документу; а под рубриком „Укупно“ упишу се све суме сабрав их последњег дана сваког месеца кад се дневник за тај месец закључи.

2., Исто се овако заводе и документа издавања државне касе, као што је изложено под 1.

Кад се на завршетку сваког месеца и страна издавања закључи, па је издато мање но што је тога месеца примљено, онда се укупна сума издавања потпише под укупну суму примања, одузме и запише остатак за пренос на страну примања за идући месец. Овај се пренос изврши првог дана идућег месеца.

3., Радња по дневнику државне касе исписана под 1. и 2. врши се преко целе године. Ако дневников салдо на крају године показује више примљених но издатих, онда се тај вишак примљеног новца враћа благајници државној, назначив и партију буџета државног, по којој је примљено више, и тиме је дневник потпуно изравнат, јер је страна примања толика укупно, колико и страна издавања.

II

Дневник депозитне касе.

У дневник депозитне касе заводе се сва документа примања и издавања, која се не тичу државне касе и државног буџета. Ту се заводе месечне обуставе од појединих лица: за порез, за чиновнички удовички фонд (улог), за приватна или државна, општинска и друга потраживања, било по решењима и пресудама, било по задужењима на основу Височајшег решења и т. д.

Сва примања и издавања заводе се исто онако како је речено под бр. 1, 2 и 3 државног дневника, са том разликом, што се салдо дневника депозитне касе преноси у дневник дотичне касе за идућу годину, јер се не враћа вишак никоме, но се наставља радња у идућој години.

III

Партијалник депозитне касе.

Ова је књига новина за средње и стручне школе. Она показује свакога дана салдо сваке партије депозитног дневника. Да би се ово достигло, морају се отворити најпре партије по именима дужника од којих се врши обустава, партија пореза, партија удовичког чиновничког улога и т. д. Свака партија заузима цео лист и страну примања и страну издавања.

Кад се у дневник депозитне касе унесу — укњиже — сва примања и издавања, онда се из истога дневника разводе примања и издавања по партијалнику на име онога чија је обустава и коме је и колико дато из његове обуставе. Нпр. у партијалнику отворена је

партија „Пореза особља“ на листу 1. Из дневника депозитне касе са стране примања упише се и у партијалник на страну примања: редни број, дан и месец и година кад је у дневник заведено, порез за јануар по списку и број деловодног протокола, а у рубрици „лист и број“ ставља се цифра листа и број дневника и доле сума из дневника. Тако се исто заводи из дневника и страна издавања у партијалник на страну издавања.

На крају године кад се закључи дневник депозитне касе и партијалник по свима својим партијама, онда се по партијалнику прави извод примања и издавања, и кад се издавање одузме од примања, онда салдо по партијалнику мора да одговара у тачној суми салду дневника. И салдо партијалника по партијама преноси се у партијалник идуће године. Ликвидиране партије не преносе се.

О овоме се извештавате ради знања и даљег управљања.

ПБр. 1573

18 априла 1910 год.

у Београду.

Министар

просвете и црквених послова

Ј. М. Жујовић с. р.

Свима директорима средњих школа.

У доуну расписа мојих претходника ПБр. 5868 од 16 јуна 1889 и. ПБр. 11253 од 19 августа 1906 год., а на основи чл. 7 закона о средњим школама, одлучујем: да сведочанства свих приватних средњих школа, које су према наведеном члану закона отворене Краљевим указом, вреде као и сведочанства државних средњих школа.

ПБр. 7180

9 маја 1910 год.

у Београду.

Министар

просвете и црквених послова

Ј. М. Жујовић с. р.

Свима окружним школским одборима.

Чланом 157 тачке 4 закона о општинама предвиђене су казне за председнике и благајнике, који на крају сваког месеца редовно не предају школској благајници одговоравајућу дваваестину по сразмери покупљених општинских прихода или приреза за издржавање школе по школском буџету.

Пошто је та одредба унесена у закон о општинама у интересу уредног издржавања школа и снабдевања школским потребама, Ваша је дужност да водите рачуна о њеном извршењу.

Ради тога наређујем:

1., да сваки управитељ народне школе шаље окружном школском одбору двомесечне извештаје о издржавању школа;

2., да окружни школски одбор у сваком посебном случају доставља неуредне председнике и благајнике политичких општина окружном начелству с предлогом да их казни по члану 157 тач. 4 закона о општинама.

3., да окружно начелство извештава Министарство Просвете о извршењу ових казни.

ПБр. 5008

2 априла 1910 год.

у Београду.

Министар
просвете и црквених послова

Ј. М. Жујовић с. р.

Свима окружним школским одборима.

Неки окружни школски одбори не састављају на време предрачун годишњи на га у невреме шаљу политичком окружном одбору свога округа на одобрење, или једном већ одобрен буџет од стране окружне скупштине допуњују повећавајући позиције појединих партија издатака и онда од Министарства Просвете траже одобрење тих позиција.

Чланом 28 закона о општинским, среским и окружним буџетима изреком је наређено да се једном одобрен буџет не може више узимати у разматрање нити предлагати за одобрење.

Ради правилнијег рада при састављању и одобравању окружних школских буџета наређујем томе одбору да се управља тачно по предходној захтеву чл. 28 и да ми своје предрачуне шаље на одобрење најдаље до 31 августа сваке године, како би измењен и допуњен на време стигао и Окружној Скупштини.

ПБр. 7507

7 маја 1910 год.

у Београду.

Министар
просвете и црквених послова

Ј. М. Жујовић с. р.

Свима градским школским надзорницима.

Српско Друштво за Дечју Психологију предузело је да за време великог школског одмора приреди у Београду изложбу предмета из области дечјег живота и рада у прешколско, школско и пошколско доба. Изложбен одбор тога друштва умолио ме је да одобрим учитељима и учитељицама народних школа да учествују у прикупљању предмета за ову изложбу. Детаљан план за прикупљање тога градива одштампан је у 3 свесци „Гласника Српског Друштва за Дечју Психологију“ за 1910 годину.

Наласећи да су учитељи и учитељице народних школа у првом реду позвани да помогну остваривање ове лепе замисли, — препору-

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

чујем Вам, господине надзорниче, да са подручним Вам наставницима узмете учешћа у прикупљању предмета за изложбу Српског Друштва за Дечју Психологију и да настанете да се из области Ваше прикупи што више предмета ради карактеристике деце и школског живота у томе крају.

Одлуком својом од 22 марта ове године ПБр. 4512 одобрио сам да се пошиљке могу слати преко Министарства Просвете.

О резултату Вашег рада по овоме предмету поднећете ми извештај до 29 јуна ове године, а у учитељске листове унећете податке о учешћу наставника на овој изложби према подацима које од њих добијете.

ПБр. 6175
9 маја 1910 год.
у Београду.

Министар
просвете и црквених послова
Ј. М. Жујовић с. р.

ИЗВЕШТАЈ

о раду у Државној Архиви за 1909 годину

Господине Министре,

Част ми је поднети вам овај извештај о прираштају докумената и старина у Државној Архиви и о раду у њој за прошлу, 1909 годину: Државна Архива према дневнику докумената добила је нове предмете:

1) 2 марта 1909 г. Владимир Н. Јовановић, званичник Дирекције Српских Државних Железница, продао је Државној Архиви: 1. Свидетељство које је издао Карађорђе неком Спасоју Симићу 12 маја 1815 год. у Хотину; 2. Свидетељство издато Петку Трпезићу од стране војвода у Кишењеву 15 октобра 1819; 3. Свидетељство издато истоме од истог датума и године и 4. Атестат Стевану Цекановићу од 3 новембра 1813 у Новом Саду.

2) 14 априла. С тавана Царинарнице београдске на Сави пренесене су: 1 „Српске Новине“ за 1843—1846, 1849, 1852—1854, 1861 до 1863, 1865, 1866, 1868, 1870, 1872, 1873, 1875—1877, 1880, 1881, 1883 до 1894, 1895 (два примерка), 1896 (два примерка), 1897—1900 (све повезано) и 1902—1905 (неповезано); 2. „Званичне Новине“ за 1857 (повезано) и 3. седам мапа.

3) 26 маја. Петар Дрезгић, послужитељ, продао је акт Кнеза Милоша братству царске лавре Студенице од 6 новембра 1838 год. В.№ 3488 и писмо Вука Стеф. Караџића Попечитељству Просвештенија од 4 новембра 1847 год. заједно са извештајима окружних началника да су примили распис о забрани Вукова Новог Завета.

Господину Министру Просвете и Црквених Послова.

4) 8 јуна. Из Провостепеног Суда за град Београд донесене су хартије и друге ствари из заоставштине епископа Мојсеја, које су овако распоређене:

1. Писма митрополита Михаила Мојсеју (од 1881—1888): 31 лист.
2. Поверљиво писмо епископу Мојсеју о завери против његова живота од 15 јуна 1871 год., са прилозима: 8 листа.
3. Акта о Мојсијевој аџери 1874: 32 листа.
4. Акта о брачном спору између краља Милана и краљице Наталије: 18 листа.
5. Акта о црквеном питању 1881—1883 год.: 120 листа.
6. Један акт од новембра 1882 о постављању српског старешине у Хиландару: 4 листа.
7. Разне беседе и састави: 304 листа.
8. Рачуни, пореске књижице и др.: 17 листа.
9. Преписка и акта приватног карактера: 312 листа.
10. Обрасци синђелија и др.: 30 листа.
11. Казнителни свештенички правилник: 31 лист.
12. Декрети, пасоши и сведочанства: 14 комада.
13. Фотографије: 7 комада.
14. Један лоз аустријског Црвеног крста сер. 2146, бр. 43.
15. Један *златан* крст за врат с ланцем. На крсту натпис: Мелентије Никшић. Вредност по процени Симоновића, златара, 250 динара.
16. Један крст од позлаћеног сребра већи с ланцем за врат с камењем, у вредности 80 динара.
17. Једна сребрна панагија у вредности 50 динара.
18. Једна иконица од позлаћеног сребра у вредности 30 динара.
19. Митра владичка у плеханој кутији, у вредности 600 динара.
20. Једна плетена кесица за новац у вредности 0.50 дин.

5) 17 септембра. Г. Анта Урошевић, адвокат из Неготина, уступио је за новчану награду три документа и то: 1. Постављење Живка Константиновића за војводу нахије кладовске од 21 августа 1811 год.; 2. Наставленије од војда и Правитељствујушег Совета од 17 јануара 1812, и 3. тапија на месту у Кладову издата 7 марта 1812 године у Београду.

6) 29 септембра. Г. Тодор Стефановић Виловски, књижевник, поклатио три фотографска снимка изгледа Београда из 1738 године. Оригинал се налази у бечкој Ратној Архиви.

7) 30 септембра. Г. Милан Марјановић, адвокат и народни посланик из Пожаревца, поклатио два писма од 23 јануара 1825 године упућена Јовану Обреновићу: прво од Милоша а друго од Милосава Здравковића. Оба говоре о Ђаковој буну.

8) 7 октобра Г. Данило Јовић, руковалац Народне Библиотеке, продао је ова акта: 1. Кнежев акт од 18 јануара 1868 о примању Милке Гргурове у српско поданство, 2. Акт намесничества Попечитељству Внутрених Дела од 23 јуна 1839 В.№ 156 да се придода по један пандур за начелство алексиначко и срез алексиначко-ражањски, 3. Кнез Милош наређује началнику вароши Београда у акту од 4 марта 1839 № 53 да нађе стан француском вицеkonzулу у Београду, 4. Посланица патријарха Јосифа од 7 децембра 1851 године, 5. Сведочанство од 10 децембра 1849 издато од Правитељства војводовине Србије Тодору Живковићу из Сремских Карловаца и 6. Концепат од-

бране неког епископа митрополиту Стевану Стратимировићу против
важних достава.

9) 19 октобра. Г. Добра Ружић, државни саветник, поклонио је препис писма Карађорђевог Живку Шљивићу, војводи у Поречу од 10 августа 1813 № 1765.

10) 19 октобра. Из Министарства Просвете и Црквених Послова пренесена је заоставштина митрополита Михаила, која је овако распоређена:

1. Одлазак митрополита Петра и поставка Михаила за митрополита: 16 листа.
2. Писма митрополита Михаила из 1862—1864 год.: 10 листа.
3. Епископ Никанор: 78 листа.
4. „ Пнокентије: 221 лист.
5. „ Сава: 244 листа.
6. „ Мирон: 2 листа.
7. „ Мелентије: 317 листа.
8. „ Димитрије: 4 листа.
9. „ Никодим Милаш: 2 листа.
10. „ Гаврило шабачки: 16 листа.
11. Патријарси Константин и Кирил цариградски: 10 листа.
12. Митрополит Дионисије: 4 листа.
13. Митрофан, митрополит Црне Горе: 7 листа.
14. Никодим, бив. патријарх јерусалимски: 7 листа.
15. Дамњан, патријарх јерусалимски: 7 листа.
16. Епископ Мојсеј: 6 листа.
17. Епископ Јероним: 10 листа.
18. Надбискуп сарајевски Јосиф: 2 листа.
19. Епископ Митрофан Шевић: 2 листа.
20. Митрополитова службена преписка с министром просвете и другим личностима: 69 листа.
21. Јован Ристић: 2 листа.
22. Стојан Новаковић: 6 листа.
23. Сава Грујић: 7 листа.
24. Јован Борђевић: 2 листа.
25. Андра Борђевић: 2 листа.
26. Бока Симић: 8 листа.
27. Андра Николић: 51 лист.
28. Јеврем Грујић: 2 листа.
29. Михаило Валтровић: 2 листа.
30. Стара Србија: 66 листа.
31. Света Гора: 113 листа.
32. Фирмилијан; 33 листа.
33. Босна и Херцеговина: 23 листа.
34. Црна Гора: 17 листа.
35. Бугарска: 10 листа.
36. Русија — Победоносцев, Српско Подворје у Москви: 235 листа.
37. Муфтија нишки: 2 листа.
38. Свештеници из Аустрије: 12 листа.
39. Протојереји: 77 листа.
40. Свештеници: 100 листа.
41. Архимандрити, игумани: 100 листа.

42. Писма Севастијанова из Америке.
43. Иларијон Весић: 92 листа.
44. Коста Шербановић, добровољац: 13 листа.
45. Арсеније Шијаковић: 46 листа.
46. Петар Узелац: 86 листа.
47. Родбинска писма: 60 листа.
48. Писма разних лица: 192.
49. Разно: 81 лист.
50. Пројект закона о уређењу црквених власти у Србији: 96 листа.
51. Закон о мирском свештенству: 9 листа.
52. Интерпелације у скупштини: 28 листа.
53. Конкордат 1898 год.: 26 листа.
54. Календар 1892 год.: 33 листа.
55. Брачни спор Краља Милана и Краљице Наталије: 69 листа.
56. Брачни спорови: 65 листа.
57. Псалми Давидови од Драг. Илијћа: 30 листа.
58. Животи светаца и имена мушких и женских лица: 100 листа.
59. Пренос моштију Св. Краља Студеничког 1854 год.: 4 листа.
60. Либерали: 12 листа.
61. Пашквиле: 9 листа.
62. Честитке: 97 листа.
63. Сокобањска основна школа: 23 листа.
64. Одбор за прикупљање прилога за пострадале од поплаве 1896 год.: 21 лист.
65. Храм Св. Саве: 30 листа.
66. Трошкови и рачуни: 83 листа.
67. Беседе говорене о разним свечаним данима и приликама: 604 листа.
68. Прибелешке из научних предмета: 422 листа.
69. *Varia*: адресе, читуље, штампане књиге, посланице, брошуре итд.
- 11) 26 новембра. Г. др. Владан Ђорђевић, председник министарског савета у пензији, покљонио је акта по кривци Глише Зубана из 1862 год. и два акта о неким бегунцима у Бугарсквј из 1876 год.
- 12) 3 децембра. Г. Љубомир Медаковић, пензионар, продао је гвоздени печат Кнеза Михаила.
- 13) 19 децембра. Г. ђа Савка М. Жујовићка, рођена Симићева, продала је архиву свог деде Алексе Симића, капућехаје и кнежевског представника, у којој су ови предмети:
1. Дипломе и атестати.
  2. Преписка Јована Мићића.
  3. Писма Милоша Обреновића и чланова његове породице од 1826—1839 године.
  4. Преписка А. Симића, за време мисије у Букурешту, са намесништвом, Попечитељством Иностранних Дела, од августа до новембра 1839 г.
  5. Преписка Ал. Симића као привременог капућехаје у Цариграду од децембра 1839 до децембра 1842 године.
  6. Преписка Алексе Симића као привременог капућехаје у Цариграду 1843.
  7. Преписка А. Симића 1844—1849.
  8. Конија писма Ђ. Протића Ст. Симићу од 2 фебруара 1846; писмо А. Симића Ђ. Протићу поводом писма грофице Блудове, децембра 1853.

9. Преписка Ал. Симића 1850—1852 год.

10. Президијални расписи 1852—1853 и писмо Совету од 15 јануара 1853.

11. Преписка Ал. Симића са С. П. Книћанином 1853—1854.

12. Писма кнеза Александра Ал. Симићу 1853—1854.

13. Оставка Ал. Симића 1857 и протест његов због одузимања пензије 1859.

14. Преписка с разним лицима 1850—1860.

15. Милан и Катарина Симић 1856—1857.

17. Varia.

Цела ова заоставштина има 1500 листа.

Прошле године радило је у Државној Архиви 23 лица, од којих су два пензионара, два професора Универзитета, један адвокат, један судски писар, један кандидат професорски, осам студената, два књижевника, две проте, један богослов, две студенткиње и управитељ Учитељске Школе. Било је 48 саопштења докумената из седам разних архива. И то из архиве Кнежевске Канцеларије 31 саопштење, из архиве Државног Савета 8 саопштења, из архиве Министарства Просвете 3 саопштења, из архиве Народне Скупштине 3 саопштења, а из архива Министарства Унутрашњих Дела, Министарства Финансија и Митрополије по једно саопштење.

Чиновници Архиве сем обичних текућих послова (сређивања примљених докумената у прошлој и ранијим годинама, издавања докумената на преглед, итд.) баве се поглавито детаљним инвентарисањем докумената у Кнежевској Канцеларији 1815—1839.

На завршетку овог извештаја част ми је, господине министре, скренути вам пажњу ни једно питање од велике важности за Државну Архиву, на питање о згради за њу. За установу овакве врсте тражи се пре свега зграда која треба да одговара особитим прописима, нарочито да је обезбеђена од пожара и од влаге и да има сигурне затворе. Међутим наша Државна Архива отпочела је свој живот у једној рабатној кући, која није испуњавала ниједан од поменутих услова. Питање о згради ја сам одмах изнео на решење господину министру просвете, оно је пролазило кроз различне фазе, једно време је изгледало да ће то питање бити дефинитивно решено, док све то није одбачено, и 1906 године Министарство узме под кирију кућу у којој је данас Државна Архива. Та кућа далеко је од тога да испуњава потпуно услове које треба да испуњава, те према томе потребно је да се Министарство почне поново бавити питањем о зидању Државне Архиве или о закупуивању друге какве зграде, пошто су простори, којим данас Државна Архива располаже, већ попуњени. О овоме питању треба размислити у толико пре што рок данашњем закупу истиче 1 новембра 1812, а отказ се има извршити 1 маја исте године.

Примите, господине министре, уверење о моме најдубљем поштовању.

Бр. 36

12 фебруара 1910 г.

Београд.

Др. Мих. Гавриловић.

Држ. Архивар.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

РАДЊА ГЛАВНОГА ПРОСВЕТНОГ САВЕТА

1003 РЕДОВНИ САСТАНАК

27 јануара 1910 год.

Били су: потпредседник **Миливоје Ј. Поповић**; редовни чланови: **Сава Антоновић**, **Миливоје Симић**, **Љубомир Протић**, др. **Душан Рајичић**, **Мирко М. Поповић**; ванредни чланови: др. **Светолик Стевановић**, **Живојин Ј. Јуришић**, **Миливоје Башић**, **Светислав Поповић**.

Пословођа: **Михаило Недељковић**.

I

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 22 ов. мес. ПБр. 964, којим се шаље Главном Просветном Савету на оцену и мишљење акт Државне Штампарије од 18 ов. мес. Бр. 5403 од 1909, којим се пита Министарство Просвете и Црквених Послова: да ли ће се Хришћански катихизис од Јеврема Илића прештамповати и у колико примерака.

Савет је одлучио: да се умоле г. г. **Стеван Веселиновић**, ректор Богословије Св. Саве; **Драгољуб Поповић**, професор Женске Гимназије у Београду, и **Владимир Стојановић**, професор Богословије Св. Саве, да по предњем питању изводе у што краћем времену поднети Савету заједнички реферат.

II

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 22 ов. мес. ПБр. 965, којим се шаље Главном Просветном Савету на оцену и мишљење акт Државне штампарије од 18 ов. мес. Бр. 5402/909 којим се пита Министарство Просвете и Црквених Послова: да ли ће се Црквено обредословље од архимандрита **Фирмилијана** прештамповати и у колико примерака.

Савет је одлучио: да се умоле г. г. **Стеван Веселиновић**, ректор Богословије Св. Саве; **Драгољуб Поповић**, професор Женске Гимназије у Београду, и **Владимир Стојановић**, професор Богословије Св. Саве, да по предњем питању изводе у што краћем времену поднети Савету заједнички реферат.

III

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 22 ов. мес. ПБр. 966, којим се шаље Главном Просветном Савету на оцену и мишљење акт Државне Штампарије од 18 о. м. Бр. 5506/909, којим се пита Министарство Просвете и Црквених Послова: да ли ће се Латинска граматика, II део, од г. Јована Туромана прештампавати и у колико примерака.

Савет је одлучио: да се умоле г. г. Димитрије Милојевић, професор I београдске гимназије; Стеван Фогић и Илија Далевих, професори II београд. гимназије, да по предњем питању изволе у што краћем времену поднети Савету заједнички реферат.

IV

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 16 ов. мес. ПБр. 721, којим се шаље Главном Просветном Савету на оцену и мишљење молба г. Стојана Петровића, учитеља у Ритопеку, који моли да се његово очигледно средство за предавање српске историје „Историја српског народа од почетка до данас представљена у прти и слици“ препоручи основним школама, гимназијама, учитељским и вишим женским школама.

Савет је одлучио: да се умоле г. г. Миленко Вукићевић, професор II београд. гимназије, и Михаило Станојевић, учитељ из Београда, да ово очигледно средство за предавање историје српскога народа прегледају и Савету у што краћем времену заједнички реферат поднесу.

V

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 21 ов. мес. ПБр. 947, којим се шаље Главном Просветном Савету на оцену и мишљење молба г. Драгољуба Илића, учитеља у Бору, који моли да се његово дело у рукопису „Српске дечје игре“ препоручи г. г. учитељима и да се може поклањати ученицима о годишњем испиту и набављати за књижнице народних школа.

Савет је одлучио: да се умоле г. г. Сретен Аџић, управитељ; Влад. Р. Борђевић, виши учитељ вештина, и Јован Милијевић, учитељ и хонорарни наставник у Мушкој Учитељској Школи у Јагодини, да овај рукопис прегледају и Савету поднесу, у што краћем времену, заједнички реферат, пошто г. Илић претходно депонује благајници Министарства Просвете и Црквених Послова (60) шесет динара на име награде за напред именоване г. г. референте.

VI

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 23 ов. мес. ПБр. 1073, којим се, у вези са актом Главног Просветног Савета од 13 маја ове године СБр. 136 и одлуком ПБр. 7764 од 21 истог месеца, шаље Главном Просветном Савету на оцену и мишљење прерађена Историја Српског Народа за средње школе, од г. г. Станоја Станојевића, ванредног професора Универзитета и Луке Зрнића, професора реалке.

Савет је одлучио: да се у вези са ранијом Саветском одлуком од 13 марта ове године СБр. 136, умоле пређашњи референти г. г. Сава

Антоновић, директор I београдске гимназије; Светислав Максимовић, професор I београдске гимназије, и др. Михаило Поповић, помоћник управника Народне Библиотеке, да овај прерађени уџбеник прегледају и Савету, у што краћем времену, поднесу заједнички реферат, пошто г. г. Станојевић и Зрнић претходно депонују благајници Министарства Просвете и Црквених Послова (60) шесет динара на име награде за напред именоване г. г. референте.

VII

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 27 ов. мес. ПБр. 1341, којим се шаље Главном Просветном Савету на преглед и оцену молба г. Светислава Обрадовића, професора крагујевачке гимназије, који моли да се његово дело у рукопису „Физика за ниже разреде средњих школа и учитељске школе“ препоручи за уџбеник приватног издања у напред поменутих школама.

Савет је одлучио: да се умоле г. г. Милан Дукић, професор I београдске гимназије, и Максим Трпковић, професор II београдске гимназије, да ово дело прегледају и Савету, у што краћем времену, заједнички реферат поднесу, пошто г. Обрадовић претходно депонује благајници Министарства Просвете и Црквених Послова (60) шесет дин. на име награде за напред поменуте г. г. референте.

VIII

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 23 ов. мес. ПБр. 1032, којим се пита Главни Просветни Савет за мишљење: може ли се г. Анта Чошевић, пређашњи учитељ, вратити у учитељску службу.

Савет је по размотрењу свих службених података о овоме учитељу дао мишљење: да г. Чошевића не треба вратити у учитељску службу.

IX

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 18 ов. мес. ПБр. 302, којим се пита Главни Просветни Савет за мишљење: може ли се г-ђа Лепосава Милићка, учитељица у пензији, вратити у учитељску службу.

Савет је остао при својој ранијој одлуци СБр. 50 од 14 маја 1907 год. и дао мишљење: да г-ђу Милићку, учитељицу у пензији, не треба вратити у учитељску службу.

Овим је састанак закључен.

1004 РЕДОВНИ САСТАНАК

10 фебруара 1910 год.

Били су: потпредседник Миливоје Ј. Поповић; редовни чланови: Сава Антоновић, Јосиф Ковачевић, Љубомир Протић, др. Душан Рајчић, Светислав Максимовић; ванредни чланови: Стеван Веселиновић, Миливоје Вашић, Светислав Поповић, Грујица Аџемовић.

Пословођа: Михаило Недељковић.

I

Потпредседник Савета г. Миливоје Ј. Поповић подсећа Савет да је 29 пр. мес. преминуо Ранко Петровић, директор III београдске гимназије, редовни члан Савета, и позива Савет да, пре преласка на дневни ред, ода достојну пошту и признање пок. Петровићу за његов искрен и заузимљив рад у овој установи.

Устајањем Савет је одао пок. Петровићу заслужену пошту и признање.

II

Прочитани су и примљени записници 1000, 1001, 1002 и 1003 Саветског састанка.

III

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 28 пр. мес. ПБр. 1304, којим се шаље Главном Просветном Савету на оцену и мишљење молба г. др. Јована Хаџи-Васиљевића, који моли да се његово штампано дело: Јужна Стара Србија, историјска, етнографска и политичка истраживања, књ. I, које је изашло у издању Задужбине И. М. Коларца, препоручи за школске и црквене књижице.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. др. Тихомир Ђорђевић, стални доцент Универзитета, и Радисав Васовић, професор III беогр. гимназије, да ово дело прегледају и Савету, у што краћем времену, поднесу заједнички реферат, пошто г. Хаџи-Васиљевић претходно депонује благајници Министарства Просвете и Црквених Послова (60) шесет динара на име награде за напред поменуте г.г. референте.

IV

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 10 ов. мес. ПБр. 2089, којим се пита Главни Просветни Савет за мишљење: треба ли г-ђу Милеву Маџаревићку, учитељицу у Медвеђи, према стању њеног здравља, пензионисати.

По прегледу лекарско-комисијског уверења о стању здравља ове учитељице, и на основу чл. 33 закона о народним школама, Савет је дао мишљење: да г-ђу Милеву Маџаревићку, учитељицу у Медвеђи, треба пензионисати.

V

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 28 п8. мес. ПБр. 21576/909, којим се пита Главни Просветни Савет

за мишљење: може ли се г. Атанасије Витић, пређашњи учитељ, вратити у учитељску службу.

По размотрању свих службених података о овоме учитељу Савет је дао мишљење: да г. Витића не треба вратити у учитељску службу.

VI

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 9 ов. мес. ПБр. 1933, којим се пита Главни Просветни Савет за мишљење: може ли се г-ђа Драга Манок, пређашња учитељица, вратити у учитељску службу.

По прегледу свих службених података о овој учитељици, Савет је, већином гласова, дао мишљење: да се г-ђа Драга Манок, пређашња учитељица, може вратити у учитељску службу.

VII

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 27 пр. мес. ПБр. 1043, којим се пита Главни Просветни Савет за мишљење: да ли се оцена „неповољан“, којом је још 1906—1907 године оцењен школски рад г. Митра Бјелића, има сматрати као његова оцена, или му исту оцену треба поништити према времену рада у рамањској школи.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. Љубомир Протић, управитељ Женске Учитељске Школе у Београду, и Грујица Аџемовић, учитељ из Београда, да по предјем питању изволе, у што краћем времену, поднети Савету њихово мишљење.

VIII

Прочитано је писмо г. Јована Миодраговића, професора у пензији, којим извештава Савет, да је због слабог одзива на претплату штампао мањи број „Ризнице“; али је после појаве књиге растурена сва количина, те да је с тога његова молба од 20 децембра прошле године постала бесциљна и непотребна. Па како књига још није упућена г.г. референтима, моли да се његова предња молба сматра као беспредметна и упути у архиву.

Савет је ово саопштење примио к знању.

IX

Саслушан је писмени реферат г.г. Стевана Веселиновића, ректора Богословије Св. Саве; Драгољуба Поповића, професора Женске Гимназије у Београду, и Владимира Стојановића, професора Богословије Св. Саве, о Свештеној Историји Старога и Новога Завета, од Козиреве, у преводу г. Боже Јовановића, заједно с актима што се односе на уџбенике веронауке у I и II разреду средњих школа.

Тај реферат гласи:

Главном Просветном Савету

По акту Главног Просветног Савета од 16 јануара ове год. СБр. 6 прегледали смо Свештену Историју Старога и Новог Завета од Козиреве, у

у преводу г. Боже Јовановића, заједно с актима, што се односе на уџбенике веронауке у I и II разреду средњих школа, на смо нашли:

1. Да су ове књиге, како с гледишта самог наставног градива, тако и с гледишта дидактичке разраде градива, застареле;
2. Да је рок овоме државном издању, према алинеји 2. чл. 34. Правила о штампању уџбеника за народне и средње школе, одавно истекао;
3. Да би поновно прештампавање ових уџбеника било штетно по саму наставу, јер би ови задржали све своје недостатке и неправилности; те с тога смо мишљења: да би требало у интересу правилније наставе овога предмета *расписати* одмах *стечај* за нове уџбенике, који би били израђени по свима богословским и дидактичким захтевима.

9 фебруара 1910 год.
у Београду.

С. М. Веселиновић
Драг. П. Поповић
Влад. Д. Стојановић

Савет је, по довољном усменом обавештењу од стране ванредног члана Савета г. Стевана Веселиновића, усвојио предњи реферат и дао мишљење:

1. да Свештену Историју Старога и Новога Завета, од Козиреве, у преводу г. Боже Јовановића, не треба више прештамповати; и
2. да се замоли Министарство Просвете и Црквених Послова да одмах распише стечај за израду нових уџбеника веронауке за ученике I и II разреда средњих школа, пошто претходно напред поменути г.г. референти израде и поднесу услове по којима би требало расписати стечај за ове уџбенике.

X

Саслушан је писмени реферат г.г. Стевана Веселиновића, ректора Богословије Св. Саве; Драгољуба Поповића, професора Женске Гимназије у Београду, и Владимира Стојановића, професора Богословије Св. Саве, о томе: да ли Хришћански катихизис, од Јеврема А. Илића, треба прештамповати или не.

Тај реферат гласи:

Главном Просветном Савету

Потписани прегледали су државно издање Хришћанског катихизиса од Јеврема Илића, а тако исто и акте који се на њ односе, према акту Гл. Просветног Савета од 27 јануара ове год. СБр. 15, и част нам је поднети овај реферат:

Књига *Хришћански катихизис* садржи у себи неколико *јачих погрешака*, које се не смеју допустити у оваквој књизи; по неке су дефиниције тако незгодно исказане, да могу стварати код ученика погрешан појам о вери; најзад, цела грађа није израђена онако, како би требало овај уџбеник дидактички разрадити.

Зато смо мишљења: да би требало обуставити прештампавање овога уџбеника овакав какав је, и одмах расписати стечај за један нов уџбеник, који не би имао овакве недостатке.

9 фебруара 1910 год.
у Београду.

С. М. Веселиновић
Драг. П. Поповић
Влад. Д. Стојановић

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.cinii.rs

Савет је, по довољном усменом обавештењу од стране ванредног члана Савета г. Стевана Веселиновића, усвојио предњи реферат и дао мишљење:

1. да Хришћански катихизис, од Јеврема А. Илића, не треба више прештамповати; и
2. да се замоли Министарство Просвете и Црквених Послова да одмах распише стечај за израду новог Хришћанског катихизиса, пошто претходно напред поменута г.г. референти израде и поднесу услове по којима би требало расписати стечај за овај уџбеник.

XI

Саслушан је писмени реферат г.г. Стевана Веселиновића, ректора Богословије Св. Саве; Драгољуба Поповића, професора Женске Гимназије у Београду, и Владимира Стојановића, професора Богословије Св. Саве о томе: да ли Црквено Обредословље, од архимандрита Фирмилијана, треба прештамповати или не.

Тај реферат гласи:

Главном Просветном Савету

По акту Главног Просветног Савета од 27 јануара ове год. СБр. 16 прегледали смо Црквено Обредословље од архимандрита Фирмилијана, заједно с актима, који се на ово државно издање односе, па смо нашли:

Да је ово издање сувише застарело, да има у њему погрешака и празнине, да има и језиковних неправилности, да и сама обрада не одговара дидактичким захтевима; те смо с тога мишљења: да би требало прештамповати овога уџбеника обуставити, а расписати стечај за израду новог, који би више одговарао захтевима сувремене наставе.

9 фебруара 1910 год.
у Београду.

С. М. Веселиновић
Драг. П. Поповић
Влад. Д. Стојановић

Савет је, по довољном усменом обавештењу од стране ванредног члана Савета г. Стевана Веселиновића, усвојио предњи реферат и дао мишљење:

1. да Црквено Обредословље, од архимандрита Фирмилијана, не треба више прештамповати;
2. да се замоли Министарство Просвете и Црквених Послова да одмах распише стечај за израду новог Црквеног Обредословља, пошто претходно напред поменута г.г. референти израде и поднесу услове по којима би требало расписати стечај за овај уџбеник.

XII

Саслушан је писмени реферат г.г. Љубомира Протића, управитеља Женске Учитељске Школе у Београду, и Грујице Аџековића,

учитеља из Београда, о кривицама г-ђе Зорке Вучковићке, учитељице
www.ub.edu.ckladurovu а сада у Божевцу.

Према овоме реферату Савет је дао мишљење: да г-ђу Вучковићку не треба отпустити из службе, већ прибавити податке од управитеља школе у Божевцу, где је сада г-ђа Вучковићка са службом, о њеном раду и понашању, па онда према томе одлучити да ли је треба казнити или не.

Овим је састанак закључен.

1005 РЕДОВНИ САСТАНАК

24 фебруара 1910 год.

Били су: председник др. **Михаило Петровић**; потпредседник **Ми-
ливоје Ј. Поповић**; редовни чланови: **Сава Антоновић**, **Миливоје Симић**,
Јосиф Ковачевић, **Љубомир Протић**, др. **Душан Рајичић**, **Мирко
М. Поповић**, **Светислав Максимовић**; ванредни чланови: **Миливоје
Башић**, **Светислав Поповић**, **Грујица Аџековић**.

Пословођа: **Михаило Недељковић**.

I

Прочитан је и примљен записник 1004 Саветског састанка.

II

Потпредседник Савета саопштава, да је господин Министар про-
свете и црквених послова по његовом реферату а одазивајући се жељи
конференције чланова Главног Просветног Савета, која је била сазвана
ради договора о прослави хиљадитог свечаног састанка Саветског, под
12 ов. мес. ПБр. 2329 одлучио: да се расправа г. Љуб. М. Протића
„Преглед досадашњег рада Главног Просветног Савета“ штампа у
„Просветном гласнику“ и одатле одштампа на рачун канцеларијских
трошкова Министарства Просвете и Црквених Послова.

Савет је ово саопштење примио знају.

III

Како на прошлом — 1004 састанку од 10 ов. мес. није одређен
хонорар г.г. **Стевану Веселиновићу**, ректору Богословије Св. Саве;
Драгољубу П. Поповићу, професору Женске Гимназије, и **Владимиру
Стојановићу**, професору Богословије Св. Саве, за реферовање о књи-
гама: **Свештена Историја Старога и Новога Завета**, од **Козиреве**; **Црквено
Обредословље**, од **архимандрита Фирмилијана** и **Хришћански Кати-
хизис**, од **Јеврема Илића**, то потпредседник Савета моли Савет да се
напред поменути г.г. референтима сада одреди хонорар.

Савет је одлучио: да се г.г. **Веселиновићу**, **Поповићу** и **Стојано-
вићу** на име награде за реферовање о напред поменути књигама изда
свега (90) деведесет динара.

IV

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 24 ов. мес. ПБр. 2263, којим се пита Главни Просветни Савет за мишљење: треба ли г-ђу Магдалену Михаиловићку, пензионисану учитељицу, вратити у учитељску службу.

По размотрењу свих службених података о овој учитељици Савет је дао мишљење: да се г-ђа Михаиловићка не може вратити у учитељску службу, јер не испуњава услове чл. 29 закона о народним школама.

V

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 24 ов. мес. ПБр. 2258, којим се пита Главни Просветни Савет за мишљење: може ли се књига „Девојчица у кућевном раду“, коју су по Шаламеу израдили г. Урош Благојевић и пок. М. Ђ. Глишић, употребљавати у IV разреду основних женских школа као лектира.

Савет је, већином гласова, дао мишљење: да се на часовима поуке за домаћице у IV разреду основних женских школа може ова књига читати као необавезна лектира.

VI

Саслушан је писмени реферат г.г. Љубомира Протића, управитеља Женске Учитељске Школе у Београду, и Грујице Адемовића, учитеља из Београда, о томе: да ли се оцена *неповољан*, којом је још 1906—7 године оцењен школски рад г. Митра Бјелића, има сматрати као његова оцена, или му исту треба поништити према времену рада у рамањској школи.

Тај реферат гласи:

Главном Просветном Савету

У закону о народним школама није одређено: колико најмање треба да је радио у једној школи учитељ, па да за свој рад мора добити оцену. У закону нема одредбе: како ће се поступати, кад су у току школске год. радили два или три наставника, па ваља да оцена припадне само једном од њих. За то г. Министар просвете сваке године наређује да му о таквим случајевима школски надзорници нарочито реферују и поднесу предлоге: коме треба да се извесна оцена успеха урачуна, и онда он доноси своју одлуку.

Према члану 48 закона о народ. школама, против *неповољне* оцене учитељ се може жалити у року од 15 дана.

Оцену г. Бјелића, школски надзорник није сматрао за спорну, и није предлагао, коме да се рачуна неповољна оцена у школи у којој је радио и г. Бјелић Митар, па за то г. Министар и није доносио одлуку о њој. Надзорник је дао *неповољну* оцену г. Бјелићу и Министарство ју је увело у његов службени лист још 1906—7 год. Право на жалбу против те оцене г. Бјелић је изгубио према чл. 48 школ. закона, и нико сад не може ову оцену поништити. Ово је наше мишљење о молби г. Митра Бјелића учитеља.

24 фебруара 1910 год.

у Београду.

Љуб М. Протић
Груј. Адемовић учитељ

Савет је усвојио овај реферат и дао мишљење: да г. Бјелићу ову оцену нико сад не може поништити.

VII

Саслушан је писмени реферат г.г. Љубомира Протића, управитеља Женске Учитељске Школе у Београду, и Мирка М. Поповића, заступника директора Женске Гимназије у Београду, а тако исто и одвојено мишљење г. Михаила Станојевића, учитеља из Београда, поводом питања изложеног у акту Министарства Просвете и Црквених Послова од 15 децембра 1908 г. ПБр. 19853 каквим начелима и обзирима треба да се управљају и Главни Просветни Савет и министар просвете при својим одлукама о откупним ценама за уџбенике у основним и средњим школама.

Реферат г.г. Љубомира Протића и Мирка М. Поповића гласи:

Главном Просветном Савету

Писмом својим од 19 децембра пр. године, Сбр. 178, ставио нам је у дужност Главни Просветни Савет да проучимо питање: *Каквим начелима и обзирима треба да се управљају и Главни Просветни Савет и министар просвете при својим одлукама о откупним ценама за уџбенике у основним и средњим школама*, пошто о томе није ништа ближе одређено у Правилима о штампању уџбеника за народне и средње школе.

Ми смо ово питање проучили, и о томе имамо част поднети Гл. Просветном Савету ово своје мишљење:

1. Држави је дужност да се постара да добије што боље уџбенике за све наставне предмете и у основним и у средњим школама, за које су уџбеници потребни.

Ако држава буде добро плаћала онда има право да се нада да ће добијати добре уџбенике, који нису никад скупи, само кад су у истини добри, јер се они, укупно узети, рентирају, те држава има и огромне материјалне добити од њих. Државна штампарја не би могла напредовати, тако нама изгледа, да није државних издања појединих уџбеника. Због материјалне добити, коју доноси већина уџбеника, и траже поједини писци да уџбеници буду приватна издања, да би место државе могли они и издавачи имати већу добит.

2. Кад држава има материјалне добити од уџбеника, поред добити коју има школа а и ђачки родитељи, пошто на овај начин имају и јефтиније и боље књиге за своју децу, онда ми мислимо да при откупу списа за државне уџбенике ваља имати у виду:

1. вредност списа,

2. уложени труд и рад и материјални трошак пишчев при изради списа, и

3. материјалну добит, коју ће држава имати од списа, што ће га примити за своје издање, и онда према свему овом одредити награду писцу. Награда ова не треба да буде мања од 2000 динара одсеком, с тим да се доцније поправке и коректуре одвојено плаћају, како је то и у Правилима предвиђено.

3. Напослетку треба сваке године да уџбеник буде јефтинији за ученичке родитеље, нарочито кад држава извади трошак, који је у почетку највећи, кад се платио хонорар писцу и др. У овом погледу ваља да мања добит, коју би иначе имао писац односно приватни издавач, буде у инте-

ресу већине сиротних родитеља, а не да огромну добит има само државна штампариа. Тако ће се боље служити и народном просвећивању, па ће и писци уџбеника бити задовољнији. Иначе за сад је готово илузорно што се каже: „настава је бесплатна“, јер и у основним школама има школарине, која се плаћа кушовањем скупих књига, прописа и вежбањки са цртанкама.

4. Према свему овом ми мислимо да не треба прописивати никакве нове одредбе и уносити их у Правила о штампању уџбеника, јер се то не би могло правично и доследно учинити у смислу овог нашег предлога. То се може постићи само тако, кад се и Главном Просветном Савету и г. министру просвете остави пуна слобода, да одлучују за сваки случај посебно.

5. Друге измене и допуне у Правилима о штампању уџбеника за сад могу изостати, док она прво не ступе потпуно у живот. Ни у ком случају не треба допустити да уџбеници у основним школама буду приватна издања, па и у средњим у колико то Правила садашња не допуштају, јер би се иначе повратио стари неред и хаос у овом погледу, који се Правилима хтео сузбити у интересу школе, ђака, па и ђачких родитеља. У колико се у овоме није потпуно успело, узрока је доста, и ваља их отклонити.

22 фебруара 1910 год.
у Београду.

Гл. Просвет. Савету
одави

Љуб. М. Протић
Мирко М. Поповић

Одвајам мишљење

Мих. М. Станојевић учитељ

Одвојено мишљење г. Михаила Станојевића гласи:

Главном Просветном Савету

Нисам се могао сложити у свему са мишљењем поштоване г. г. чланова Глав. Просветног Савета г. г. Љ. Протићем и Мир. Поповићем у погледу начела и обзира који треба да буду заступљени у Правилима о штампању уџбеника за народне и средње школе.

Моје је мишљење да се данашњим Правилима о штампању уџбеника у неку руку монополише наша школска и дечја књижевност.

Држави не треба да је задатак да ђари са школском и дечјом књижевношћу, да ствара неке баснословне приходе и подмирује своје друге рачуне већ да потпомаже њен напредак и да је усавршава тако како би она могла доћи на ону висину на којој стоји у других, културнијих народа од нас.

Монополисањем књижевности ствара се застој, сузбија се приватна иницијатива, везују се руке школским радницима који хоће да покрећу просветни живот напред, сузбија се утакмица која увек ствара напредак, и најзад и удара се на читав ред држављана у овој земљи који живе од продаје и израде књига и наставних средстава, плаћају порез и служе ову државу, која је због држављана а не држављани ради државе.

Искуство нам је доказало да држава није никад могла доћи ни до бољих уџбеника ни до наставних средстава и учила ни до књига за поклањање деци него што их је приватна утакмица створила па макар колико да их је плаћала. Конкуренција за проодњом — јер што је боље и савршеније боље и пролази — натерује да приватни издавачи сваке године дотерују

УНИВЕРЗИТЕТСКА

ВИБЛИОТЕКА

и усавршују уџбенике и друге књиге и у методском и у техничком погледу и најзад и у ценама те тако деца добијају сваке године све боље и јефтиније књиге.

Не мислимо овим да и држава не треба да штампа и издаје књиге и наставна средства, но само да треба да пусти конкуренцију па нека се такмичи с приватнима. Ако издржи — а често пута је она то и у могућности — онда је и за њу а и за књижевност добит. Али да држава све узме у своје руке није ни право ни пробитачно.

Држава је правила покушаје и пређе са монополисањем уџбеника и, ма да је чак и богато плаћала писце њихове, наседала је с њима те су јој и сад пуни магацини у Државној Штампарији. А и како не би наседала кад је држала Барићев Земљопис за III разред читаве 2 године после промене закона о административној подели земље те су деца морала учити 21 округ место 17!... Јоксимова и Убавкићева Историја плаћене су добро па леже у магацинима и сад, јер их учитељи не могу да употребљују. Па и у новије време сви приватни буквари троше се више него државни, јер су без сумње згоднији. Словенска читанка за IV разред нема никакве методске обраде, и критика је поцепала у хиљаду парчића, и ако је била на конкурс и ако ју је држава издала. И т. д. и т. д.

Па тако је и са наставним средствима и училима. Држава је једва спремила за читаво столеће од свога ослобођења једну карту Балканског Полуострва, која не одговара ни најобичнијим захтевима методичке картографије и она се морала трпети 17—18 година са свима својим мапама, па кад је и ње нестало, онда је сасвим престала и употреба наставног средства. Држава се није постарала ни да пружи школама бољу карту ни да прештампа исту те тако учитељи у школама, које немају ове карте (махом нове или оне код којих се дугом употребом порабатиле) морају географију предавати речима а деца треба да замишљају у својој машти оно што им ови предају!...

Нисам ни зато да приватни издавачи могу штампати уџбенике и израђивати учила како хоће и без икакве цензуре. Све књиге и учила треба да прегледа и одобри Просветни Савет, али и уџбеници и учила треба да буду слободни од сваког другог монопола.

Приговара се да Државна Штампарија трпи велику штету услед тога што приватни издавачи издају школске уџбенике и учила. То не стоји. Државна Штампарија због разгранатости својих послова не би могла ни да штампа и издаје све уџбенике и учила, а да је то истина доказ је и то што и данас ово мало уџбеника и учила које издаје није у стању ни на време да израђује нити је у могућности да стигне све да изда што мора. Ево простог једног примера. Државна Штампарија није у стању до сад — а ово је трећа година како се ради — да одштампа Атлас Србије за IV разред који је г. Дерок израдио по наруџбини Министарства Просвете!

Ну, најзад, ако би се хтело да држави у овом погледу што помогне, те да од школских уџбеника има и она каквог прихода, нека се монополише артија на којој ће се штампати уџбеници т. ј. нека се жигеше сваки табак и таксира само са 0,01 д. па ће држава од те артије имати врло великог прихода.

Приговара се слободној продаји уџбеника и то што има злоупотреба да деца купују по каткад, нарочито при сеоби из школе у школу, по два три разна уџбеника, чиме се штете њихови родитељи. Томе се може доскочити тиме што би се једним расписом забранило да један учитељ не сме нагонити ђака да купује други уџбеник ако већ има један одобрен.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Према свему наведеном потписати је мишљења да би требало учинити измену у Правилима о штампању уџбеника у овим члановима:

У чл. 2. Место „у јавним основним школама употребљавају се само уџбеници државног издања“. Треба да гласи:

„У основним школама употребљују се само они уџбеници, који су одобрени према овим правилима“.

У чл. 4. Место „Нове уџбенике за основне школе“ итд. треба ставити „уџбенике које држава спрема за основне школе.“

У чл. 6 досадашња редакција гласи „За оцену поднесених рукописа Главни Просветни Савет бира стручни одбор од најмање три лица који ће прегледати дело и Савету поднети своје мишљење“. Она треба да гласи овако:

„За оцену поднесених рукописа Главни Просветни Савет бира стручни одбор од три члана у коме треба да буду заступљени: један професор Универзитета или средње школе са педагошком спремом, један професор филолог и један учитељ осн. школе“.

У чл. 7. Последња алинеја која гласи: „Хонорар одбору одређује Савет а плаћа га Министарство Просвете“, треба да гласи:

„Хонорар одбору одређује Савет а плаћа га Министарство Просвете независно од тога да ли ће дело које је поднесено бити и примљено. Ну ако одбор не би у одређеном року прегледао рукописе губи право на хонорар“.

У чл. 15 треба последњој алинеји додати још и ову тачку: „Но ова награда не може бити мања од 2500 динара“.

То је моје мишљење „о Правилима и штампању уџбеника за народне и средње школе“.

22 фебруара 1910 год.

у Београду.

Главном Просветном Савету
одан

Мих. М. Станојевић
учитељ олд.

Савет је затим одлучио: да се дефинитивна одлука по овоме питању донесе доцније, пошто се претходно саслуша мишљење и остале двојице одређених референата г.г. Павла Поповића и др. Чедомиља Митровића, ванредних професора Универзитета, који се сада налазе на страни ради студија.

VIII

Саслушан је писмени реферат г.г. Архимандрита Демонтијана, професора Богословије Св. Саве, и Брсте Јонића, учитеља из Београда, по молбама г-ђице Даринке Брајковићеве, учитељице, од 8 новембра и 19 децембра прошле године.

Тај реферат гласи:

Главном Просветном Савету

Актом Савета од 20 јануара ове године СБр. 278 и 293/909 послат нам је, као референтима превода „Легенде о Христу“ у рукопису, штампан примерак и молба госпођице Даринке Брајковићеве, да се њена књига препоручи за ђаке и школске књижнице. Ми смо књигу пажљиво разгледали и о томе нам је част поднети заједно своје мишљење.

Госпођица Брајковићева поступила је у главном према нашем реферату и исправила у рукопису обележене језичке грешке. Исто тако у предговору је казала одакле је писац легенда узео градиво за свој спис. Због тога смо мишљења, да се књига може препоручити као подесна лектира за ђаке и школске књижнице, јер пружа, као што смо у пређашњем реферату рекли, у лакој и лепом стилу заокружене, свеже и пуне живота слике из Христовог живота. Техничка страна књиге такође је за похвалу.

Сва акта са штампаним примерком враћамо по употреби на даљу надлежност.

19 фебруара 1910 год.
у Београду.

Повизни
Архимандрит Доментијан,
професор Богословије Св. Саве.
Брета Јонић, учитељ.

Према овом реферату Савет је дао мишљење: да се штампана књига „Легенде о Христу“, од Селме Легерлеф, у преводу г-ђице Даринке Брајковићеве, учитељице, може препоручити за ђаке и ђачке књижнице виших разреда основних школа и нижих разреда средњих школа, пошто је и техничка страна ове књиге у свему добра.

IX

Саслушан је писмени реферат г.г. Светислава Максимовића, професора I београдске гимназије, и Миливоја Башића, професора III београдске гимназије, о рукопису „Дечји забавник“, од г. Димитрија Соколовића, олд. учитеља.

Тај реферат гласи:

Главном Просветном Савету

У свези акта од 21 дек. пр. год. СБр. 281 част нам је поднети овај свој реферат о књизи: *Бачки Забавник*, књига са сликама за децу, II део, удесно Дим. Ј. Соколовић.

Дечја књига, која је пред нама, писана је сасвим у духу традиција, како су те књиге и досад писане, не показујући ни најмање напретка, и ако је њен састављач један од бољих дечјих писаца. Нови дух не огледа се ни у каквој и обради забавних и поучних чланака, ни у довољној разноврсности њиховој, ни у процени шта је све потребно деци и да ли све одговара њихову схватању. Сем тога сва је књига писана једним стилем, од једнога писца — чланци су његови или његове прераде и преводи — те је књига и са стране језика и стила монотона. Кад је пак књига састављена од чланака разних писаца, има више интереса и колорита, и деца је радије читају, и осећајући сласт од читања и нехотице усвајају лепше речи и обрте. Међутим, може се рећи да наше данашње дечје књиге ни мало не богате децу у погледу језиковнога знања, будући су писане или тривијалним дечјим језиком или неким уврнутим новинарским стилем. Због тога бисмо ми били и за такве дечје књижнице, у којима би било и нар. умстворина и састава од бољих наших стилиста: Милићевића, Сремца, Ч. Мijatовића и др.

Али место да се потруди те да се нађу чланци од бољих писаца, а који би одговарали дечјем разумевању, па да се такви, или с врло малим

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

променама, и штампају, у нас се често без икакве потребе прерађују, што често није ништа друго него кварење, па се то сматра као неки рад који треба признати. Још је горе што се такве ствари никако и не траже.

Леп напредак у том погледу чине нове читанке од г. г. Љ. Протића и Вл. Стојановића. Али се на нови правац, који су оне указале, у нашој децјој књижевности никако или врло мало угледа. Као што се не указује никаква пажња нашим признатим прозним писцима, исто се тако у децјим књигама без икаква разлога избегавају и песме наших бољих старијих и млађих песника, па се по што по то састављају тобож нове песме, у којима су, у самој ствари, све стари мотиви, само изнесени у горој, неуметничкој форми. Тако су неки на силу Бога постали децји песници. Међутим, поред тога што су и садржином и формом бољи старији песници, још би се на овај начин деца узнавала с признатим књижевницима нашим, чија би се имена и дела тако чувала од заборава, а и деца би се за рана уводила у литературу. Ако се пак наведе за разлог да су ти писци опште познати, па да су према том и застарели, то, пре свега није тачно, а друго то никако не може вредети за децу, у које су сваке године све нове генерације, то којима су, према том, то све нове ствари. У осталом, тако раде и Немци и Французи са својим знатнијим књижевницима, чинећи изборе из њих (*meilleurs choisis*, *Lesestuecke*), и сав се њихов рад састоји у том како ће деци учинити приступачнијим разне писце, без икакве претензије да створе нешто тобож ново или да старо патворе. Неправилно је и изговарање на сиромаштину наше литературе, јер би се скоро за све наше децје књиге могла рећи она Лесингова: да у њима има и много доброга и много новог, али да је штета само што често добро није ново, а ново није добро.

* * *

Забава је и у овој књизи двојака: прва би била непосредна, она у стиховима и прози, дакле поезија, а друга — забава која долази од занимљивости самога предмета, дакле чланци природописни, географски итд.

Прва забава, која треба да је најшира и најзанимљивија, а уз то увек с правом моралном тенденцијом, у овој је књизи доста слаба.

Песама има само *пет* (Мали добровољац, мехур, примерна деца, мали свирач, у пољу), и све су од једнога песника, Глигорића, и то ће свакако и самој деци догужати. Глигорић спада у средње децје песнике, и песме му често представљају само звучне, па чак и незвучне фразе. Ниједна не чини утисак дубљег осећања и бољег познавања децје природе. Он подражава, додуше, неки пут с успехом, Змаја, и то му је све. У свима песама су веома стари мотиви, који се налазе у свима децјим листовима (нпр. Мехур, добра деца), неке су и пропустиле моменат (Мали добровољац: У десној хапцар, у левој шара, у срцу *пламен огњена жара!*). Мислимо да лажне патриотске тираде нису више ни за децу, јер је крајње време да се једном отпочне истинско васпитање у свем. Неке песме као да су издиктовале добивене већ готове слике, место да бива обратно. Не би ли боље, да је место ових пет сумњиве вредности песама узето неколико песама од Змаја, Грчића Миленка, Ненадовића или се потражило у Невену, Голубу и другим децјим листовима, уз неку крају народну јуначку или лирску песму, а могла би се узети и понека места из Бранка, Његоша, Јакшића и т. д.

Забаве у прози, дакле приче, све су у старом жанру. У свима њима мало је онога што је епско, што децу највише занима, него су то празне фразе са поукама, које и сувише штрче (Стари ратник, поранно одоцнио,

зашто и ништа). Понеке су и сувише познате оријенталске приче (Праведна пресуда), које се у нас провлаче још од XVIII в. Ту су, наравно, и облигатне басне, често врло старе и отужне, дотужале и самој деци (Магарац остаје магарац, хвала дрвета, незадовољна крушка).

Сав морал, који се изводи, већином је из царства бајака и фантазије, као да се он не може изводити и из сасвим реалних слика из децега живота. Кад се данас износи живот у свима својим реалистичним облицима пред све генерације, зашто то не чинити и за децу, наравно, према ступњу њихова развића? Што се у том погледу не угледа на Французе, који су развили у том правцу не само приче, него и читаве романе за децу, а у којима нема више ни вила ни вилистана, ни куце ни маце?

Неке приче и басне, поред оскудне, незаинтересне садржине нису удешене ни моралом за децу, јер је овај и сувише сумњиве природе (Неверни побратим, вук и сељак — опомињу и сувише на шеретлуке из *Подвале*).

Колико у овом делу има наивних и за данашњу децу већ несавремених, боље рећи и за саму децу сувише детињастих ствари, нека послужи за пример прича: *Бог му помогао*. У њој се прича, како се некоме човеку заглибила кола у блато, па му други помогао, коме се он захвалио речима: „Ти помогао мени, а теби Бог!“ Али овај који је помогао задоцни се, те мораде преноћити у шуми. Кад је у јутру стигао кући, имао је шта и видети. За време његова одсуства ударио му гром у кућу, и то баш на оном месту где му је била постеља. Кућа је до душе изгорела, али се он захвалио Богу, што је остао у животу. То је једна Божја милост, а друга је, што је, кад је разгртао земљиште, нашао на велико законано благо, које је још његов деда био закопао. Да ли су оваке романтичности данас и за децу, и неће ли поље трезвенија деца извести противан морал: „Па што Бог пали куће добрим и племенитим људима?“

Пада у очи да су приче, у којима се негује родољубље, али право, трезвено, а не празно, декламаторско (сем о старом ратнику), слабо заступљене, нпр. о љубави према свом народу у ширем смислу (чланци из историје и приче из садахности), познавање своје домовине и српских земаља, вере, обичаја, о начинима за подизање нар. благостања и тд. Како би лепо томе смеру послужила, место којекаквих „оригиналних“ патворина и прерада, поједина места из историских прича Ст. Сремца, из приповедака Ч. Мијатовића, А. Гавриловића, или слике из сеоског живота од М. Милићевића, Јанка Веселиновића и других старијих и млађих писаца. Тако исто из описа и путописа по српским земљама (Нушић и др.)

Ето, таквога су правца и садржине чланци који би долазили у праву забавно-моралну поезију.

* * *

Друга је врста чланака више описна, и има их: пет о животињама (Медвед, дружељубље мајмуна, лов дивљих коња, номади и лав, дивља мачка), један о биљци (маслина), два из геологије и рударства (вулкани, сони рудник у Величкој), један из технологије (О грађењу плајваза) и два из земљописа (Далматинско Загорје и о Исланду). Као што се види, садржина и поред прилично великог броја чланака доста једнолика.

Још ако се рече да су сви ови чланци с мало правoga, живог описа, из кога ће се добити приближна слика тих предмета, и да су већином на некој чудноватој основи, онда ће се видети права вредност њихова. Код описа животиња, нпр., главно је како се оне хватају и лове (нпр.

медведи, дивљи коњи), или како оне хватају свој плен (лав, мајмун). И овом врстом чланака као и оном првом забавно-моралном књига јако подсећа на наше забавно-поучне књиге из XVIII в. и прве половине XIX в., у којима су се износиле разне „правосудне повјести“, а уз то и разне пустоловине и фантастичности, да би се задовољно укусу тадашње мало просвећене публике, у овом случају деце. У свима треба да буде неке непојамне тајанствености, зачућености и страха, као да је у том сав интерес. Страшан је медвед, децо, кад се ражљути, а особито кад је рањен, и онда ловцу нема спаса! Још је страховитији лав, кад напада народе у Сахари, који се зову Номади (!). Још је ужасније, кад се лове у замке, читави чопори дивљих коња у Мексици. Њихов бес и дивљину није у стању перо да опише! Веома је амизантно, само ако је проверено, дружељубље у мајмуна, како се они боре о старешинство и како иду под команду у лов. Ето тако су интересни и поучни ови чланци.

Иначе чланак о *медведи* и сувише је познат, нема децјег листа и књиге без њега. *Дивља мачка* сух је опис, после кога деца толико исто знају као пре, а тако исто и кад прочитају о *маслини* и о *грађењу алијаза* (!).

Ни из чланка о *вулканима* не могу деца добити јасне представе ни о земљотресима, нити о чем другом. Сем тога погрешно је да се централна топлота земљина осећа већ у нашим подрумима, јер то је и сувише незнатна добина. Ту опет долазе дугачка причања, опет и сувише позната, о земљотресу у Лисабону у XVIII в., о Херкулануму и Помпеји, а данас већ има новијих и савремених ствари, нпр. о Сан-Франциску, Месини и тд. Чланак *сонни рудник у Величкој* већ је нешто новије и боље, само би требало да има и слика.

Земљописни чланак *Далматинско Загорје* сува је номенклатура, без занимљивих детаља, из кога се не може добити никакво веће познавање тих земаља, нити већа љубав према српским земаљама. Кад би то било у вези с историјом, нпр. ускоцима, или с неким народним обичајима (нпр. бијење алке у Сињу) или у облику путописа, било би ефектније, или бар да има слика из тога краја (водопад Крчки, градови Слит, Трогир и тд.)

Што се тиче чланка о *Исланду*, он није за ученике основне школе, јер деца, према садашњим програмима, немају никаква појма о тој земљи, нити у опште располажу с довољно географских елемената. Шта се нпр. добива, кад се каже: далеко, врло далеко, на северу од нас налази се острво Исланд, па се по том на дугачко и на широко прича о тој земљи, која поред свега тога деци остаје непозната, јер су им елементи непознати? Шта вреди везати масу интересних података за основу, које нема у свести малх читалаца? Да није опет и ту тежња да се задовољи укусу за нечим тајанственим, куриозним, егзотичним? Има ту ствари, које деца никако не могу разумети сама, нпр. о некој дугачкој светлости, па по том како се сунце о Ивањдану задржава на хоризонту осам дана, (а у нашим основним школама не дају се ни појмови како бива дан и ноћ), па онда како онде зора обасјава у дрвеним, жутиим и зеленим бојама снегом покривену земљу, а деца не знају ништа о преламању зракова, о поларној светлости, о топлим водоскоцима и тд. Сем тога чланак је и сувише дугачак, па га треба и скратити. По свем се види да је чланак за продужне школе, кад би њих у нас било, и за ниже разреде гимназија. У осталом, на што њих тако далеко на север, кад има много интереснијих и много потребнијих ствари о српским земаљама, које деца треба да знају?

Што се тиче градива, ми не можемо јамчити за тачност његову, остављајући то на веру писцу. Али за у будуће ваљало би наредити да састављачи оваквих дејјих књига подносе изворе, из којих су прили податке. Исто тако да одмах приложе и слике, да не би после у књизи изишле којекакве карикатуре, за што би део одговорности носио и Главни Просветни Савет. Сем тога добро би било да се препорученим књигама одређују цене, у споразуму са Главним Просветним Саветом.

За стил може се рећи да је, у главном, добар, и ако није дејји. Опажа се, додуше, нека журба, и ми смо подвукли нека места, која треба поправити. Говор о *дивљој мачки* нпр. почиње се овако патетичким уводом: „Ево нам посестриме рисове! Ево нам животиње рисове нарави! Ево нам дивље мачке, која је немилa и страшна! Ево нам створа, који тражи самоћу и тд.“

Кад смо се толико задржали на овој књизи, није нам била намера толико да покажемо како ова књига сама собом не одговара свима захтевима, колико да изнесемо у опште недостатке правца досадашње дејје књижевности, у ком је и ова књига писана. И кад су све досадашње дејје књиге примане, не мислимо да треба и ову одбити, пошто је она несумњиво ипак од бољих међу њима.

Ми смо дакле мишљења да се ова књига може поклањати ученицима и ученицама основних школа, пошто се у рукопису учине неке преправке. Можда би нека прича и из дејјег живота или каква слика из прошлости, или о српским земљама (ма и прештампати), могла доћи место какве старе басне или приче о животињама (нпр. о медведу). А ако пак то није могућно, нека се бар стил местимице поправи, а нарочито да се пре штампања покажу слике, које ће се уз чланке издати.

* * *

Али овом приликом молили бисмо Главни Просветни Савет да донесе одлуку, по којој се књиге са овако наивно-романтичном садржином не би могле више примати. Крајње је време, да једаред здрав реалистични правац облада и у дејјој књижевности, пред којим неће бити зазоран Главни Просветни Савет. Ваља једном одступити од предрасуда, које у нас трају скоро од половине XVIII в. Ако није могућно изградити детаљан програм, како би се имале у будуће појављивати дејје књижице, могла би се бар одредити начела, од којих би најглавнија била: да у будуће забавно-морални део има више епске садржине, т. ј. поезије, и то у реалном правцу, а према ступњу дејјег схватања, без досадашњих уобичајених наивних романтичности. Басне и наивније ствари свести на минимум, особито у књигама за већу децу. У осталим поучним чланцима да се обазире на стварне потребе, на оно што је од истинскога интереса и на начин деци разумљив, и без наваличне тежње к чудноватом, страшном, егзотичном. Уз то гледати и на богатство језика и стила, да књига и по стилу буде разноврсна и занимљива, не презирући боље старије и нове песнике и писце, па ни старије боље радове у дејјим листовима.

24 фебруара 1910 год.
у Београду.

Захвални на поверењу:
Свет. М. Максимовић, проф.,
Миливоје Башић,
професор III Беогр. Гимназије.

Према овом реферату Савет је, већином гласова, дао мишљење: да се „Бачки забавник“, од г. Димитрија Соколовића, учитеља, може

поклањати ученицима основних школа, пошто се у рукопису учине исправке означене у реферату и самоме рукопису.

Г.г. Максимовићу и Башићу одређено је на име награде за реферовање о овоме рукопису свега (40) четрдесет динара.

X

Саслушан је писмени реферат г.г. Миливоја Башића, професора III београдске гимназије, и Грујице Аџемовића, учитеља из Београда, о томе: која би популарна књига о Босни и Херцеговини и српском питању била подесна за поклањање општинама и школама у срезу параћинском, по решењу среске скупштине.

Тај реферат гласи:

Главном Просветном Савету

У свези акта од 28 октобра пр. год. СБр. 261 част нам је Главном Просветном Савету поднети овај свој реферат. Дуго смо размишљали, „која би популарна књига о Босни и Херцеговини и српском питању била подесна за поклањање општинама и школама у срезу параћинском, по решењу среске скупштине“, и нисмо могли наћи ниједну књигу, која би и један од тих захтева имала у себи, а то ли оба.

И књиге са научним интересом од наших најбољих писаца немају у себи све оно што је потребно за елементарно познавање поменутих српских земаља, а које би сем тога и стилем и језиком биле разумљиве онима којима се намењују. Оне су, већином, писане за ужу, научну публику и често се баве детаљима, који су без великога значаја и интереса за ширу публику. И српско питање, којим се оне баве, нераздвојно је од дипломатског, које је, на жалост, већ свршено на познати начин, те су и методи, којима се оно расправља нејасни широј публици.

Књиге пак са занимљивијом садржином — приповетке, путописи и тд. —, и ако су популарније и садржином и језиком, још мање испуњавају погодбе, јер задовољавајући поезију и забаву износе површно ствари или незнатне детаље. Јасно је дакле да нема ни научне ни забавне књиге о Босни и Херцеговини, која би сама собом давала нашем, једва писменом сеоском, свету оно што се тражи, а то је приближну слику нашега тамошњег народа у прошлости и садашњости, његове просветне и економске прилике. Била би очита неправда истаћи једну књигу изнад свих осталих и кушити само њу за сву суму (200 дин.), колико је одредила среска скупштина. Да је већа сума одређена, могле би се препоручити три четири књиге, које би зар удружене могле дати оно што се жели.

Сем тога ми налазимо да се и поклањањем књига појединим ученицима и народу не постигава успех који се жели. Прво што до књиге долази само мали број читалаца, а друго, што је најглавније, што није поуздано да ли ће је и тај мали број читалаца прочитати или ће је упронастити, као што обично бива, или, ако је и прочита, да ли ће је умети разумети. Свакако много је боље, када књигу прочита десетороструко већи број читалаца, и то с упутством и под надзором, а уз то се књизи обезбеди трајање на дужи низ година. То ће пак моћи бити само при школским и ђачким књиžницама, у сеоским читаоницама и при књиžницама, које би се могле основати при свакој општинској судници. Ми мислимо дакле да би за ту суму место једне

ма и најбоље књиге, које, у осталом, за сад и немамо, требало набавити све боље књиге — и оне с научном и оне са забавном садржином — о Босни и Херцеговини, па од сваке поклонити по један примерак школској, односно ђачкој књијници, сеоској читаоници и књијници при општинском суду. Ради трајнога спомена на племенитог дародавца могао би Господин Министар просвете наредити, да се у инвентару школске или ђачке књијнице начини засебан одељак под именом: *Књиге о Босни и Херцеговини*, задужбина среза парафинског. Учитељима би се ставило у дужност, да старијим ученицима, особито продужних школа, дају на читање књиге из тога одељка на читање и усмено и писмено реферовање, а тако исто и народу из сеоских читаоница.

* * *

Ниједна књига с научним интересом о Босни и Херцеговини није без нечега, што не би под упућивањем и с објашњењем учитељевим било корисно и тој широј сеоској читалачкој публици, а тако исто и књиге са занимљивом забавном садржином (песме, приповетке, путописи и тд.) нису без икаква поучна интереса о Босни и Херцеговини, тако да би обе врсте књига, под добрим упућивањем, чиниле једну целину, која би имала за последицу: приближно добро познавање нашега народа у поменутима земљама, што једном књигом ни у ком случају не би могло бити могућно.

Тако бисмо ми препоручили за набавку књиге: *Босанско читање*, од др. Ј. Цвијића, због лепих просветних, економских и статистичких података;

Историја Босне и Херцеговине, од др. Ст. Станојевића, као кратку и лепу књигу о прошлости нашега народа у Босни и Херцеговини.

Календар *Вардар* за 1910 год., који поред осталих родољубивих ствари има лепу карту *Босне и Херцеговине*, од Р. Дединца.

О Босни и Херцеговини, од Холечека,

О Босни и Херцеговини, од Вара,

Кроз Босну и Херцеговину, од Мих. Станојевића,

Просвјета, календар за 1910 год.,

А. Шантића *Родољубиве песме* и *Под маглом*,

С. Ђоровића *Приповетке*,

П. Кочића *Приповетке* и *Јазавац пред судом*,

Б. Нушића *Кнез-Иво од Семберије*

М. Живковића *Босанчице*,

С. Сремца све историјске *приповетке*, а особито оне које се тичу Босне и тд. и тд.

Наравно, да би школе биле дужне одељак о Босни и Херцеговини сваке године попуњавати новим књигама које буду изишле и, наравно, препоручене ед Главнога Просветног Савета. Нарочито ни једна школа не би требало да буде без *Босанске Виле*.

Ето, како ми мислимо да скупштина среза парафинског с мало новца може учинити велике просветне и националне користи и да свој спомен овековечи.

Захвални Главног Просветног Савету на поверењу:

24 фебруара 1910 год.

у Београду.

Милivoје Башић, проф. III Б. Гимн.

Груј. Аџемовић, учитељ.

Савет је усвојио овај реферат г.г. Башића и Аџемовића.

Овим је састанак закључен.

1006 РЕДОВНИ САСТАНАК

10 марта 1910 год.

Били су: председник др. Михаило Петровић; потпредседник Ми-
ливоје Ј. Поповић; редовни чланови: Јосиф Ковачевић, Љубомир Про-
тић, др. Душан Рајичић, Мирко М. Поповић, Светислав Максимовић;
ванредни чланови: Миливоје Башић, Светислав Поповић.

Пословођа: Михаило Недељковић.

I

Прочитан је и примљен записник 1005 Саветског састанка.

II

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова
од 10 ов. мес. ПБр. 3828, којим се моли Главни Просветни Савет да
изволи, на основи чл. 35 закона о народним школама, избрати једног
професора за члана комисије за грађење овогодишњег учитељског ра-
спореда, наместо г. Мирка М. Поповића, заступника директора Женске
Гимназије, коме је уважена оставка на чланство у овој комисији.

Савет је за члана ове комисије изабрао г. Милана Вељковића,
професора III београдске гимназије.

III

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова
од 5 ов. мес. ПБр. 3479, којим се шаљу Главном Просветном Савету
на мишљење сва акта кривице г-ђице Љубице Јакшићеве, учитељице
у Горњој Буковици.

По саслушању извештаја вршиоца дужности школског надзорника
и лекарског уверења среског лекара, који је ову учитељицу прегледао
по наредби господина Министра просвете и црквених послова, Савет
је нашао: да г-ђицу Јакшићеву треба отпустити из учитељске службе
с тим, да јој се издаје на име издржавања 30% од њене садашње
плате, по чл. 33 закона о народним школама.

IV

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова
од 5 ов. мес. ПБр. 3291, којим се шаље Главном Просветном Савету
на оцену и мишљење молба г. Миленка Вукићевића, професора II бео-
градске гимназије, којом моли да се његове штампане књиге „Историја
Српскога Народа“ за средње школе, I и II књига (треће поправљено
издање), откупе и употребе за уџбенике у средњим и стручним школама.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. Сава Антоновић, директор I
београдске гимназије; Светислав Максимовић, професор I београдске
гимназије, и др. Михаило Поповић, помоћник библиотекара Народне
Библиотеке, да ове књиге прегледају и Савету, у што краћем времену,
поднесу заједнички реферат.

V

Саслушан је писмени реферат г.г. Мирка М. Поповића, заступника директора Женске Гимназије у Београду; Буре В. Димића и Светислава М. Максимовића, професора I београдске гимназије, о Немачкој Граматици, I и II део, (наука о гласовима и наука о речима), друго поправљено и допуњено издање, од г. Стевана Предића, професора.

Тај реферат гласи :

Главном Просветном Савету

Прошле године, на свом 985 састанку, извleo је Гл. Просв. Савет затражити од нас мишљење: да ли треба Немачку граматiku, I и II део (науку о гласовима и науку о речима) од г. Стевана Предића, професора, прештампати или је треба заменити новим уџбеником. Повод овој саветској одлуци дао је реферат Управе Државне Штампарије од 11 маја 1909 Бр. 6381, у коме извештава господ. Министра просвете и црквених послова да ове књиге у магацину нема више од 86 комада а да јој је годишња потрошња 200 примерака, те пита: хоће ли и у колико примерака прештампати ову књигу.

Потписанима је поменута књига била позната, те смо с тога и могли убрзо дати свој суд о њој: како је као ручна књига добро послужила и школи а и наставницима за дужи низ година (од 1890) и да прерађена неће ни у будуће бити на одмет настави немачког језика у средњим школама, но шта више да ће добро доћи и да би г. писац пре евентуалног прештампавања имао да исправи у реферату изнете мане (в. реф. од 6 јуна 1909 у Просв. гласнику, св. нов. и дец. 1909, стр. 228 и 229).

Уваживши напомене наше Главни Просв. Савет на свом 990 састанку дао је мишљење: да овај уџбеник ве треба прештампати, а ако га писац преради и поднесе, онда да се поступи по правилима за штампање уџбеника.

Почетком ове шк. године (15 авг. 1909) поднео је писац Министарству Просвете и Црквених Послова поправљен, измењен и допуњен свој уџбеник „Немачка граматика, I и II део, наука о гласовима и наука о речима“ и Главни Просветни Савет поново је на састанку 992 од 2 септ. 1909 поверио нама: да овај уџбеник прегледамо и поднесемо заједнички реферат.

Прегледавши поново ово дело, овако како је прерађено, част нам је поднети Гл. Просв. Савету овај реферат:

Писац је своју граматiku исправио, изменио и допунио задржавши у главном исти распоред научног градива. Главној нашој напомени, што се тиче правописа писац је одговорио тиме, што је кроз целу књигу извео најновију немачку ортографију, како је утврђена на ортограф. конференцији у Берлину 1901 год. а према делу: Ausführliches grammatisch-orthographisches Nachschlagebuch der Deutschen Sprache bearbeitet von Dr. August Vogel, Berlin 1909. Г. Предић је даље нарочито обратио пажњу, те допунио и исправио правила о изговарању самогласника и сугласника, исто је то учинио у неколико са именичком променом и са правилима о грађењу 2 и 3 лица једнине у глагола слабе и јаке промене; проширио је § 81 у коме се говори о придевима, који могу бити било само атрибути било само прироци а затим у § 82 изнео изузетке при наглашавању неких сложених придева. Преглед јачих и неправилних глагола изнова је израдио г. аутор и допунио тиме, што је уз сваки глагол, поред најважнијих његових значења обележио уз прошли глагол. придев словима ђ и в, који се од помоћних глагола употребљава за грађење сложених прошлих времена. Партија о бројевима такође је у многоме

исправљена и допуњена а она о конјункцијама (везама) овде је много предвиднија и практичније изведена, него што је то било у старом издању. Писац је даће усвојио мишљење референата, те уз српске граматичке називе додао у загради и немачке, чиме се постиже, да се приликом конверзације могу што успешније и лакше претресати и граматичка питања на немачком језику.

Извесне своје опаске референти су означили као примедбу у самом делу. Тако н. пр. међу осталим на стр. 79 код упитне заменице *was für einer* (кад се изостави именица) да јој множина гласи *was für welche?*; на страни 84 да се код неодређене заменице *jeder*, замењује множина са *alle* те гласи: *jeder Mensch*, pl. *alle Menschen*; усмено смо скренули пажњу г. аутору на слагање заменице са природним родом и ако је сама именица другог грамат. рода као нпр. *Keinſt du dieſes Weib?* *Ich habe ſie noch nie geſehen.* *das Weib, das du hier ſiehſt* и т. д и како би то требало напоменути било у примедби код именица било у синтакси код конгруенције, додавши у исти мах још по неку напомену из свог практичног рада у школи.

С обзиром да је г. писац у овом свом прерађеном и допуњеном уџбенику, одговорио захтевима, које смо имали част изнети у свом првом реферату, то пројављамо своје првобитно мишљење, да ће ова, овако поправљена, граматика корисно послужити и ђацима и наставницима — те да се према томе, може откупити и штампати у државном издању и као уџбеник уз штиво и као ручна и помоћна књига у вишим разредима.

Главном Просветном Савету захвални на поверењу

25 фебруара 1910 год.

у Београду.

Мирко М. Поповић, проф.

Ђ. Б. Димић, проф.

Свет. М. Максимовић, проф.

Према овом реферату Савет је дао мишљење:

1. да Министарство Просвете и Црквених Послова треба да откупи и штампа у државном издању Немачку Граматику, I и II део (наука о гласовима и наука о речима), друго поправљено и допуњено издање, од г. Стевана Предића, професора;

2. да се за откуп овога уџбеника изда писцу (1500) хиљаду и пет стотина динара с тим, да је дужан за ову суму и коректуре држати; и

3. да се овај уџбеник наштампа у (3000) три хиљаде примерака.

Г.г. Мирку М. Поповићу, Ђури Б. Димићу и Светиславу М. Максимовићу на име награде за реферовање о овоме делу да се изда свега (90) деведесет динара.

VI

Саслушан је писмени реферат г.г. Миленка Вукићевића, професора II београдске гимназије, и Михаила Станојевића, учитеља из Београда, о очигледном средству „Историја Српскога Народа од почетка до данас, представљена у црти и слици“, од г. Стојадина Петровића, учитеља из Ритопека.

Тај реферат гласи:

Главном Просветном Савету

Част нам је поднети ово мишљење о очигледном средству за Српску Историју г. Стојадина Петровића учитеља из Ритопека: „Историја српског

народа од почетка до данас; представљена у црти и слици“, према писму Гл. Просв. Савета од 12 јан. 1910 СБр. 12.

Сви знатнији педагози и методичари историје, почевши још од Базедова, придавали су велики значај и важност историјским сликама и другим средствима за очигледније представљање онога што се у историји предаје. С тога се у многим историјским читанкама и уџбеницима налазе разне слике, које подсећају ученике на оно што се предавало на часовима, или потпомажу боље разумевање онога што је у дотичној књизи изложено. Сем тога приређиване су у другом, напреднијем, свету и нарочите збирке историјских слика без икаквог текста, као историјски албум и израђиване су зидне табеле, генеалошка стабла, шематички прегледи, историјске карте и атласи и др. ради очигледнијег представљања онога што се предаје у историји.

Код нас свега тога било је врло мало.

Наше основне школе оскудевају у очигледним средствима у опште а у средствима за предавање историје као да стојимо понајгоре.

До душе нико се од меродавних није ни старао да се подмири потреба у овом погледу а од онога што је постало приватном иницијативом слабе је користи.

Господин Ст. Петровић овим својим покушајем за приређивањем једнога очигледног средства у колико је показао леп пример схватања важности и значаја историјске наставе за васпитање омладине у толико је заслужан што је покренуо овим покушајем врло важно питање о снабдевању наших школа очигледним средствима из историје а Просветни Савет и Министарство Просвете требало би да настану да се ова потреба што пре подмири и на начин како ће она највише и користи донети.

При крају овога реферата ми ћемо извести и мишљење како би држава, односно Министарство најбоље постигло горњу сврху.

Као што је и сам г. Петровић у своме сироводном писму рекао за ово наставно средство он је изнео у њему „само идеју и да се оно има тек да преради“. То је сасвим тачно. Овде је само идеја а од идеје до онога што треба овим средством да се постигне и представи има пуно што шта да се уради.

Ну пре свега да анализирамо ову његову композицију те да видимо из којих је она елемената састављена, из чега је шта узето и може ли то све једно крај другог да остане те да не буде дисхармоније а и да деца, за коју је то сиремљено, могу то појмити.

На једном картону беле хартије у величини $1,20 \times 0,75$ мет. изложено је ово:

С леве стране је у облику сувог дрвета насликано словенско стабло а испод њега карта земаља где су Срби некад живели.

Испод тога повучена је дебела црта која треба да представља Галицију. „Тамнина око те црте — вели он у своме сироводном писму — представља веру у наших старих Срба; јер нису знали за правог Бога па према томе живели су у тами“. Друга дебела црта, изнад које је сунце, представља данашње земље где су Србе „озарили први зраци Хришћанства јер су Ћирило и Методије превели Србе у Хришћанство“ (?!).

Даља црта која се диже у вис и ломи код појединих владалаца, чији су ликови свуда излепљени изнад црте, „представља постепено развијање и пропадање Српске државе до данашњице“.

С десне стране при врху израђен је данашњи грб а више њега тробојка (застава). Испод грба је натпис Само Слога Србина Спасава. С десна и с лева је по једна вила и стих „Жеља Српчића“:

У данашње доба ово
 Жељицу ми срце гаји
 Да на глави Краља Петра
 Цар Душана круна сјаји“.

На средини испод ликова владалачких је скица карте Балканског Полуострва на којој су обележене скоро све земље у којима Срби живе данас а са две дебље црте обележене су Немањина и Душанова држава.

То је, у главном, представљено на овој слици и то је по састављачевом мишљењу „Историја српског народа од почетка до данас; представљена у црти и слици“!

Као што се из предњег описа види: састављач ове слике много је хтео... и баш за то што је више хтео него што и он може урадити и више него што се и да постићи на малом простору, и најзад више него што и деца, за коју је ово спремно, могу појмити — није му испао овај посао како би се могло желети.

Али за ово он није крив. Он је видео да наше школе немају никаквих очигледних средстава за историјску наставу, зна: да немамо ни историјских карата, ни ликова владалачких који би везивали представу њихову за дотичне радње и догађаје, да немамо генеалогских стабала, ни шема, ни табела, ни културно-историјских слика, па је то све хтео да стриа на једно место и да тако представи целу историју на једној табли и на једној слици. То је много а и незгодно јер ипак све то што је он овде на слици изнео не чини — потпуну историју. Све то треба специјализати и издвајати за себе.

Оригиналност идеје, коју је састављач овог наставног средства за историју, хтео да представи, лежи само у томе што је он желео да изложи целу историју Српског Народа у слици. Међутим скоро сви елементи ове композиције су позајмљени из појединих школских уџбеника као што је: „Словенско стабло“, „карта земаља где су некад Срби живели“, „карта земаља где живе данас Срби“ са обележавањем граница Душанове и Немањине државе; ликови владалаца су скидани са познате карте српских владалаца коју је издала позната Шмитова литографија у Бечу и т. д. То је требао састављач да каже у своме писму. Ну, као што напред рекосмо, на једној слици незгодно је представити све оно што је желео састављач с тога што би то било за децу утрпано и тешко да се нађу. Према томе сва оригиналност његове идеје, коју је поглавито хтео да изнесе, непрактична је и илузорна. Сад ћемо расмотрити и неке детаље који имају уредност овога средства.

Најглавнији и најоригиналнији елеменат у овој слици је црта којом је он хтео да представи развитак и опадање српске државе до данашњице, тај елеменат је за децу несхватљив, ма да се он тим изумом веома одушевљава, па чак наводи, у своме спроводном писму, да су његови ђаци „при показивању од цара Уроша до Коче Капетана са веома жалосним лицем пратили цостенено пропадање српске државе“ и како су кад им је он показивао *црту робовања* више од $\frac{1}{2}$ њих плакали(!) „Кад сам их запитао — вели он — зашто плачу? Одговорили су ми: жао нам је кад видимо где је Душан горе на црти високо; а где је црта отишла доле, те је она силна српска царевина пропала због неслоге“!... Ну да оставимо то на

страну. Баш и кад би се дало постићи том пртом оно што жели састављач та карта би требала да се при растењу српске државе ломе у многобројне преломе што би сваки ефекат изгубило јер ће и сам састављач ласно увидети куд би га одвело кад би представио тим маниром кретање српске државе од Стевана Првовенчаног до Душана, а он је то представио све у једној равнини једном положеном пртом.

Према овоме та карактеристична прта имала би да отпадне и тада би остали само ликови владалаца. Али ликови владалаца треба да су сложени по генеалогском реду и династије појединих владалаца треба да имају генеалогска стабла онако, од прилике, као што имамо већ једно тако стабло за династију Немањића.

Што се тиче ликова владалачких за њих и сам г. Петровић не тврди да су добри и да би требало по његовом мишљењу да се Министарство Просвете постара да се они добију из руку наших најбољих уметника. То је тачно. Ми бисмо додали томе још и то да би требало Министарство да се постара да се где год је могуће слике владалаца скидају с оригинала који су још где где очувани из старина те да се добију једнаки типови а не да једни узимају ликове овако а други онако, како се њима свиди, као што је случај с Душаном, Милошем Обилићем, Краљевићем Марком и т.д.

На једној карти, као што је састављач ове слике г. Петровић желео немогуће је обележити и представити да буде за децу јасно и Немањину и Душанову државу, већ једну само или другу. А најбоље би било кад би се израдиле карте и других важнијих периода из српске историје нпр. Лазарева држава, Карађорђева, Милошева и данашња Србија. Али све то засебно.

Карта земаља где су некад Срби живели не може на овој слици остати с тога што ученици у IV разреду не уче Европу.

Границе Немањине а нарочито Душанове државе нетачно су обележене.

Данашња називи Црна Гора, Стара Србија, Македонија, Србија и т.д. незгодно су стављени у оквире Немањине и Душанове државе пошто ове земље нису носиле називе такве за време Немање и Душана. Ну то састављач није могао избећи с тога, што је на једној истој карти хтео да представи: и земље у којима Срби данас живе, и суседне народе око српског племена и Немањину и Душанову државу, а то је немогуће извести.

Према свему овоме и ако смо сагласни да похвалимо и вредноћу и труд састављача овог очигледног средства г. Петровића, не можемо препоручити то средство овако како је опремљено за циљ коме је намењено.

На завршетку овога реферата нека нам је слободно напоменути да је крајње време да се Министарство Просвете постара за израду очигледних средстава за историјску наставу у народним школама, уметнички израђених и по захтевима дидактичко-методичким. Та средства треба да се спреме по нарочитом плану који би утврдила једна комисија коју изабере Гл. Просв. Савет. Ако не би могла све држава да изда и спреми треба да се зна *шта треба* школи па нека се допусти и приватнима да подмирују ову потребу.

Уз овај реферат враћамо под № 1 и № 2 слику и коментар, који иде уз њу.

17 фебруара 1910 год.

у Београду.

Главном Просветном Савету
одани

Мил. Вукићевић

Мих. М. Станојевић, учит.

Затим је Савет, а по саслушању појединих чланова који су ово средство прегледали, дао мишљење: да се „Историја Српског Народа од почетка до данас, представљена у црти и слици“, од г. Стојадина Петровића, учитеља из Ритопека, може употребљавати као помоћно средство приватног издања у народним школама, пошто писац учини потребне преправке.

Г.г. Миленку Вукићевићу и Михаилу Станојевићу одређено је на име награде за реферовање свега (20) двадесет динара.

Овим је састанак закључен.

1007 РЕДОВНИ САСТАНАК

31 марта 1910 год. у Београду

Били су: потпредседник Миливоје Ј. Поповић; редовни чланови: Сава Антоновић, Јосиф Ковачевић, Љубомир Протић, др. Душан Рајичић, Мирко М. Поповић, Светислав Максимовић, др. Миливоје Н. Јовановић; ванредни чланови: др. Светолик Стевановић, Миливоје Башић, Светислав Поповић.

Пословођа: Михаило Недељковић.

I

Прочитан је и примљен записник 1006 Саветског састанка.

II

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 11 ов. мес. ПБр. 4041, којим се извештава Главни Просветни Савет, да је указом од 14 ов. мес., на предлог његов, а на основи чл. 7 закона о уређењу Главног Просветног Савета, постављен за редовног члана Главног Просветног Савета за школску 1909/10 годину г. др. Миливоје Н. Јовановић, професор II београдске гимназије, вршилац дужности школског надзорника за град Београд.

Савет је ово саопштење примио знању.

III

Прочитана су писма г. Министра просвете и црквених послова ПБр. 23536/909, ПБр. 23661/909 и ПБр. 453/910, којима су упућени Главном Просветном Савету на оцену и мишљење Буквари за основне школе од г. г. Михаила Стевановића, Милана Косановића и Михаила Јовића, учитеља.

Поводом овога Савет је дао мишљење: да Министарство Просвете и Црквених Послова треба одмах да распише стечај за израду новог Буквара, с тим да рок овоме стечају буде 31 декембар ове године закључно.

Поднете Букваре вратити писцима.

IV

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 11 ов. мес. ПБр. 3834, којим се шаље Главном Просв. Савету на мишљење молба инжењерско-техничког пуковника г. Стевана Бошковића, начелника географског одељења Министарства Војног и професора у Вишој Школи Војне Академије, који моли за одобрење да се на његову географску карту Балканског Полуострва могу претплаћивати средње, стручне и народне школе.

Савет је, према мишљењу појединих чланова Савета, већином гласова (7 против 4) дао мишљење: да Министарство Просвете и Црквених Послова може препоручити свима средњим, стручним и народним школама да се претплаћују на карту Балканског Полуострва од г. Стевана Бошковића, инжењерско-техничког пуковника.

V

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 15 ов. мес. ПБр. 4071, којим се шаље Главном Просветном Савету на мишљење молба г. Јеремије Живановића, професора II београдске гимназије, који моли да се „Венац“, књижевно-омладински лист, који изилази под његовим власништвом и уредништвом, препоручи за књижнице средњих и основних школа.

Савет је, према усменом реферату појединих чланова Савета, дао мишљење: да се „Венац“, књижевно-омладински лист, који изилази под власништвом и уредништвом г. Јеремије Живановића, професора, може препоручити за књижнице средњих и основних школа.

VI

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 30 ов. мес. ПБр. 4796, којим се шаље Главном Просветном Савету на оцену и мишљење молба г. Михаила М. Стевановића, учитеља, који моли да се његов штампани превод са руског „Краљевић и просјак“, од М. Твена, препоручи за ђачке и народне књижнице и за поклоне ученицима старијих разреда основне и нижих разреда гимназије о годишњим испитима.

Савет је одлучио: да се умоле г. г. Миливоје Башић, професор III београдске гимназије, и Светислав Максимовић, професор I београдске гимназије, да овај превод прегледају и Савету поднесу заједнички реферат, пошто г. Стевановић претходно депонује благајници Министарства Просвете и Црквених Послова (40) четрдесет динара, на име награде за напред поменуто г. г. референте.

VII

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 30 ов. мес. ПБр. 4795, којим се шаље Главном Просветном Савету на оцену и мишљење молба г. Мирка М. Поповића, учитеља у Тибужду, који моли да се његов превод књиге „Другарице“ у рукопису, препоручи за поклањање ученицима народних школа о годишњим испитима и за књижнице народних школа.

Савет је одлучио: да се умоле г. г. Љубомир Протић, управитељ Женске Учитељске Школе у Београду, и Светислав Поповић, учитељ, да овај превод прегледају и Савету поднесу заједнички реферат, пошто г. Поповић претходно депонује благајници Министарства Просвете и Црквених Послова (40) четрдесет динара, на име награде за напред поменуте г. г. референте.

Овим је састанак закључен.

1008 РЕДОВНИ САСТАНАК

7 априла 1910 год. у Београду.

Били су: потпредседник Миливоје Ј Поповић; редовни чланови: Сава Антоновић, Миливоје Симић, Јосиф Ковачевић, Љубомир Протић, др. Душан Рајичић; Светислав Максимовић; ванредни чланови: др. Светозар Стевановић, Миливоје Башић, Светислав Поповић, Грујица Аџековић.

Пословља: Михаило Недељковић.

I

Прочитан је и примљен записник 1007 Саветског састанка.

II

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 30 прош. месеца ПБр. 4850, које гласи:

Главном Просветном Савету

По члану 25 закона о народним школама крајем школске године држи се јаван свечан испит, у *присуству* школског надзорника или Министрова заступника. На испиту школски надзорник или Министров изасланик одлучује о преласку ученика у старији разред и бележи у уписницу оцену наставнику за рад у школи по чл. 48 закона о народним школама.

Како неки од вршилаца дужности школског надзорника имају у својој области много школа и наставника, те ће им потпуно немогућно бити да по закону изврше годишњи испит у свима својим школама, потребно је за ову школску годину одредити на основи члана 48 закона о народним школама и нарочите изасланике за преглед народних школа у већим школским областима.

На основи тога част ми је замолити Главни Просветни Савет да ми изволи предложити петнаест професора и десет учитеља народних школа који би се могли одредити за изасланике ради прегледа народних школа.

ПБр. 4850

30 марта 1910 год.

у Београду.

Министар
просвете и црквених послова

Ј. М. Жујовић с. р.

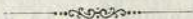
Поводом овога Савет је у смислу чл. 84 закона о народним школама, изабрао и кандидовао ова лица: г. г. Гаврила Јовановића и Светислава Максимовића, професоре I београдске гимназије; Миленка Вукићевића и Јована Кангргу, професоре II београдске гимназије; Милана Вељковића, професора III београдске гимназије; Петра Илића, Стевана Нешића и Владимира Радојевића, професоре карагујевачке гимназије; Јеротија Топаловића, професора пожаревачке гимназије; Сретена Вукашиновића, професора ваљевске гимназије; Радивоја Илића, професора крушевачке гимназије; Михаила Атанасијевића, професора шабачке гимназије; Јосифа Стојановића и Јована Ђ. Јовановића, професоре Мушке Учитељске Школе у Јагодини; Владимира Стојановића, професора Богословије Св. Саве; Грујицу Аџемовића, Димитрија Пауновића, Ђорђа Којића, Михаила Станојевића, Николу Соколовића, Ристу Јабушевића, Светислава Поповића, Уроша Благојевића, учитеље из Београда; Владимира Вемића, учитеља у Белановици (окр. руднички), и Петра Александровића, учитеља у Крагујевцу.

III

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 7 ов. мес. ПБр. 5365, којим се шаље Главном Просветном Савету на мишљење молба г. Милана Андрића, књижара из Ниша, који моли да се штампана књига његовог издања „Хемија свакидашњег живота,“ од професора др. Ласар Кона, у преводу г. Александра Крстића, професора, препоручи свима средњим и стручним школама за књижнице и за поклањање добрим ученицима.

Савет је одлучио: да се умоле г. г. Марко Леко, професор Велике Школе у пензији, и др. Светолик Стевановић, управитељ Више Женске Школе у Београду, да прегледају ову књигу и Савету поднесу заједнички реферат, пошто г. Андрић најпре депонује благајници Министарства Просвете и Црквених Послова (40) четрдесет динара на име награде за напред поменуте г. г. референте.

Овим је састанак закључен.

НАУКА И НАСТАВА

МИСЛИ О ИСТОРИЈИ

† Бож. Кнежевића

(СВРШЕТАК)*

178.

У историји бледи и труне шаренило живота и садашњости и остају само бразде од путева којима ишли народи, столећа и времена. Путевима и закони историје претрпани су више него икоје друге науке људским интересима и слабостима, сујетом, лакошћу, завишћу, насиљем итд. Да би се видели путеви и закони историје треба уклонити тај смет који су нагомилали векови на путеве историје.

179.

Историја нема посла са суштином ствари и са предметима. Она има посла само са формама од којих су неке трајније, сталније а друге пролазне и случајне.

180.

Појам *прогреса* је рудимент примитивног антропоцентричког појма, по коме је све што постоји ради човека. У историји нема прогреса него процеса. Историје се не тиче ни боље ни горе човеково.

181.

Цивилизација је производ ока — гледања.

182.

Тип је принцип, индивидуа је факат.

* Види свеску за јануар и фебруар о. г.

183.

Велики део свога прогреса у историји дугује човек свести да ће умрети, свести о смрти. Та га свест тера да се брине у младости за старост; гледа да свој живот испуни делима која ће му спомен код потомства сачувати; тера га да гледа борбом да осигура себи што бољи и мирнији живот.

184.

Човечанство мора вечито остати у неком полумраку. Разум никад неће моћи осветлити све путеве, смерове и поља живота људског а још мање његов почетак и крај. Разум је врло слаба светлост јер светли само малом броју људи а огромна већина остаће увек непријемљива за ту светлост, држећи се вере, оног конца којим везује човека с богом и живот му са смрћу.

185.

Све оно што је на површини историје, у садашњости, изгледа усамљено и без везе с другим појавима а све има свој корен у дубоком талогу нагомиланих векова; те се све може и разумети само прошлости т.ј. историјом. Тако је и с генијима, творцима нових идеја.

186.

Догод сви елементи не заузму у историји своја права места, догод не буде почео прави органски живот човечанства, дотле ће увек с истицањем појединих страна и праваца људских најбоље снаге појединих времена и народа окретати се оној страни која се развија. Тако су некад најбоље снаге биле посвећене религији, у другим временима архитектури и астрономији; — и тако ће бити све док човечанство не почне живети правим својим животом и све снаге хо буду раздељене и распоређене.

187.

Човечанство је само једно те само један корен и може имати.

188.

Све људско што је у историји живело морало је у прво доба бити под туторством неке извесне снаге док, сазрело, није се ослободило од ње. Тако је човек био прво штићеник природе, док се није од ње ослободио; за тим је под заштитом религије васпитао и одгајио све стране и правце свог живота у историји и најпосле долази ум, као главна стаза водиља. Тако је човеку у свима временима требало неке снаге, која ће га штитити од непогода и водити га по мучном путу живота. Тако је ропство у свима временима било школа за слободу.

189.

Геније, вођ, дух је управник, регулатор масе. Геније је маси оно, што је идеја фактима. Идеја је формула факата, геније је израз временâ.

190.

Све у историји што бива, бива не свесно, не намерно, не вољно. Свест људска игра врло незнатну улогу у историји. Највећи проналасци, открића, идеје нађени су путем дедукције а не индукције, т.ј. сила историје нагнала је човека на њих. У том погледу сви проналасци, све идеје, сав прогрес само су открића. Навике су много јачи мотори, него начела и теорије; обичаји су много јачи него закони; догме су много јаче и тврђе него идеје. Никоји проналазак у историји није потекао из замисли основаних комбинацијом и систематички развијених него су им и неслуђене срећне и случајне околности помогле.

191.

Идеализам није ништа друго до испаравање у првобитном животу народа и иза утопија обично настаје боље познавање реалног стања кад се дигне та пара и магла у облику идеалисања и утописања.

192.

За човеков ум увек је било неразјашњивих мистерија које је он према разним ступњима свог прогреса кретио разним именима тако да су се само речи, којима се обележавају те мистерије, мењале, док су мистерије саме увек остајале једне исте. Оно што се некад звало добри и зли духови, анђели, ђаволи, богови, бележено је у философијама као супстанца, каузалитет, време, простор итд. Свака наука такође има данас својих обласних мистерија и духова: електрицитет, магнетизам, светлост, топлота итд. а над свима и у свима налази се *закон и закони*.

193.

Као што је онтогенија само понављање филогеније у маломе и за кратко време, тако је и историја човечанства само понављање историје земље и васионе — а нарочито историја ума човекова.

194.

На највишем ступњу развитка сунце историјске свести обасјаће све елементе људског умног и социјалног живота; тада ће се видети све форме људског живота, сви елементи уређени по њиховој снази и вредности, и тада кад се буде завршило развијање, фазе људског напретка у времену престављаће поједини типови у простору; оно што је некад долазило једно за другим у времену, стојаће једно поред другог у про-

стору. Место вековног развијања у времену врхунац историје биће просторни преглед свих стања, форама, елемената и фаза, која су се дотле развијала једно за другим у времену и свако од тих стања, форама, елемената и фаза имаће свога преставника у простору. Кад историја достигне тај ступањ да буде један целокупан организам у коме ће сваки део његов представљати једну фазу његовог развитка, тада ће се у најдубљој интензивности својој историја представљати екстензивно све што се је дотле једно по једно и једно за другим у времену развијало. Тај ступањ историјског живота људског, ступањ зрелости историјске трајаће врло мало и онда ће настати увијање тих форама, стања елемената и фаза, настаће њихово нестајање у мрак времена из кој су и постали. И то ишчезавање тих елемената из историје биће почетак ишчезавања човека са земље. Нестајање појединих елемената и форама из историје ићи ће извесним редом; и пропадање човека има закона и нужности као и његов развитак и живот.

Нестајање прво оно што је најслабије и најпроменљивије — мисао, а последње ће нестати оне главне форме у којима се најјаче огледала снага — а то је животињство човеково и његове манифестације.

Врхунац историје биће помирење свих оних супротности које су се, борећи се, јављале наизменце у историји — супротности човека и природе, анорганског и органског, науке и вере итд. То ће бити потпун саобраћај између најдаљих региона човека и природе, где ће и најмања тачка људског живота бити везана са свима тачкама живота и природе. То ће бити утонуће човека у природу из које је и постао, утонуће мисли у веру, наука у астрономију, уметности у архитектуру, теорије у живот.

195.

Свако људско мишљење, мисао, појам идеја тежи да постане *догма*, као што и свака радња човекова тежи да постане *навика*, као и све вољно што тежи да постане *инстинктивно*. Све то потиче из природне тромости људског ума да испитује и природне склоности његове да верује.

196.

Истина је увек иста, само су јој примене различне. Свуда је само једна врста истине.

197.

Атоми су писмена васионе. Васиона је једна мисао написана атомима. Онако исто као што су сви језици људски састављени само из неколико десетина гласова, као што су сва тела у природи састављена само из неколико десетина простих елемената, тако је и сва васиона састављена само из неколико разних атома, огромне количине и разних

комбинација. Васиона је само једна велика мисао за коју ће дуго требати људском уму да је прочита и разуме.

Васиона цела само је једна мисао. Али та мисао не може постојати сама за себе. Њу је морао неко изразити. Тај неко то је Бог. Има Бога. Има један, велики, праведни, свемоћни Бог, који све види, све чује, све осећа и све зна. Васиона је једна мисао Божија. Тумачити живот васионе и човека ладним законима механике противи се чистом људском срцу и уму. Појам Бога топлији је и светлији од појма материје. Појам стварања узвишенији је од појма бивања.

198.

Један историјски појав није принцип него факат, који само у суми свих факата може имати вредности и значења.

199.

Човечанства може бити само у самосталним општинама са самосталним и свесним грађанима. Право човечанство не може се састојати из раса, племена и народа, као што се ни права материја не састоји из елемената него из атома.

200.

Истина је крајња целъ свих људских напрезања. Наћи истину у свему је идеал свега људског; она је темељ и језгра свега. Лепо је само оно што је истинито, и добро је само оно што је истинито.

201.

Сви елементи историје дају се у суштини свести на двоје: природу и човека: уплив природе на човека и отпор човека према природи. Развој те комбинације јесте историја људска.

202.

Историја природе и човека јесте не развијање једног из другог него одвијање једног од другог.

203.

Никоји развитак у историји није бесконачан, па ни људски. Све има своје доба кулмена, одакле почиње опадање а после распадање.

204.

Као што се развитком историје и све јаснијом будућношћу човек све више истискује и све више места оставља природи, као што је његово мешање у ток историје и развитка друштвеног све ограниче- није и мање, што год буде боље разумевао природу и историју, тако

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

де све више опадати појам да човечанство напредује ка све бољем, да оно има неке нарочите мисије на земљи да изврши, да је оно бесконачно перфектибилно и да га никад нестати неће. То су само деривације старог појма да је човек неко засебно биће у природи, нарочитом божијом милошћу одарено мисијом да влада свом осталом природом.

И као што је тај напредак само неопходни ток природе, који не зна ни за боље ни за горе и као што човек није никако изузетак од остале природе, тако и човечанство, тај четврти свет на земљи, нестаће онако исто нечујно и лагано као што је и настало и развило се. Те сав живот човечанства са свима његовим напретцима, борбама, могућим средствима, условима, — све му то неће ништа помоћи да не буде само испуњавање једне форме живота Земљиног.

205.

Човек је најкомпликованија природа, друштво је компликован човек, идеја је најкомпликованији човек. Човек је компендијум природе, друштво је компендијум човека.

206.

Геније је компендијум мисли и осећаја, тежњи и праваца једног доба. Он их у себи доводи у хармоничну целину и мири њихове супротности.

207.

„Прогрес“ је рудимент старог појма телеологије.

208.

Личност је конкретна манифестација историје — општег стања.

209.

У једно доба сви појави и сви догађаји теже једном истом, све снаге људске напегнуте су у истом правцу, имају исте последице, уздижу једно исто и руже једно исто.

210.

Свако стварање нечега новог условљено је пропадањем нечега старог. Да нечега буде, мора нечега не бити. Да нешто постане мора нечега нестати, колевка једног гроба је другог. То је једна од манифестација великог закона економије у природи и историји.

211.

Свако доба у историји прелазно је, никоје није самостално. Свако је продужење прошлости и темељ будућности. Свака је садашњост само

један колут у ланцу који је прошлост почела и који ће будућност наставити. Тако исто ни једна идеја није самостално и стална. Свака одговара оном добу у коме влада...

212.

Догађаји су заплети историјских конаца живота људског. У старо доба није их било, јер је целокупни живот много простији, конци историје нису били тако танки и фини да би се могли замрсити, те заплета, чворова, догађаја није ни могло бити; сви догађаји били су само сукоби интереса политичких и друштвених; почетак догађаја био тада вољан, свестан, намеран.

213.

Принцип природе је борба; највиши принцип човека треба да буде помирење свих непријатељских и супротних праваца и елемената у људском животу и историји.

214.

Науци као и свакој висини треба широка темеља да би могла успевати а то је добила тек у новије доба штампом.

215.

Морал је примена појмова људских на друштво и у друштву. У разним друштвима развој се и појимају односи сви друштвених агената и фактора; морал је само примена, практична социјална интелигенција, т. ј. морал је сума извесних појмова које сваки човек у друштву мора имати о друштву. Где нема друштва нема ни морала јер се појмови о практичном друштву не могу ни развити ни применити.

216.

Највиша апсолутна истина до које ум људски може доћи била би она мисао која би обухватала сва друштва, стања и времена, све народе, државе и просторе. То би била мисао историје. Све остале истине могу бити само парцијалне — израз само једног човека, једног друштва, једне класе, једног сталежа, једног народа, једног доба, једног стања, једног простора. Највиша истина јесте мисао историје. Само се историјом може доћи до најдубље, најшире, најапсолутније истине до које ум људски у опште може доћи. Задатак је историје стопити све поједине истине у једну велику истину. А све је у историји истина, само истина за поједино доба, стање, друштво, простор.

Тако би се на историју могла применити она велика етичка максима: не чини другом оно што ниси рад да теби други чини. Ако данашњи ум држи за заблуду све што се пре њега мислило, нема никаква

права да очекује да и потоњи ум мисли о њему као о истини. Само разумевши све пређашње мисли и веровања и изнашав узроке зашто се тако морало мислити и веровати: историја може извршити свој најплеменитији задатак међу осталим наукама: да помири све људе, све народе, сва времена. И у томе се огледа велика истина: што је која наука истинитија, она је хуманија. Разум је најблажи судија.

217.

Истина је израз извесне комбинације елемената. Што су елементи простији и по том и њихова комбинација, истина је већа.

218.

Заблуда је да је сваки народ позван за једну нарочиту мисију, да је носилац извесне идеје.

219.

Човечанство је само једно те само један корен имати може.

220.

Као што у опште свест у историји игра незнатну улогу, као што се иде несвесно, ненамерно, тако људским животом и начином мишљења у историји не управљају начела и теорије него навике.

221.

Некад је сваки човек за себе био цела жива књига. Прогресом човек све више постаје само мртво слово у књизи историје народа свога и времена свога, добијајући вредности и смисла само у вези с другим људима. И све те поједине књиге живота појединих племена, народа и времена све више само постају само поједине главе у великој књизи судбине људске — у књизи историје човечанства.

ИСТОРИЈА СЛОВЕНО-СРБА

НАПИСАО

Тријандафило Дука

из Костура у Македонији 1807 год.

ПРЕВЕО

Дим. Алексијевић

Колико је српска револуција 1804 год. узбудила и одушевила духове свих народа на Балканском Полуострву, сведочи и ова књижица коју се нашао побуђен да напише један обичан еснафлија који је живео

у Земуну а био родом Грк из Мађедоније. Осим тога што она манифестује и одушевљење балканских хришћана, она је важна и драгоценост још и с тога што је ова књига први и најстарији писмен докуменат револуције, и одјек јака тополскога. Родила се 1804 г. и расла с њом до 1807 пажљиво пратећи ток и исход крвавог ограшја, те према томе ова је књижица и неоспоран оригинал и сигуран извор за све догађаје што су се развијали тада у Шумадији.

Стил и дикција књиге је наивна, искрена изјава субјективног осећања оних доброћудних људи у које спада и овај писац. Преводећи ту књигу ја нисам навалице улепшавао нити мењао поједине речи и облике израза, да би књизи сачувао њену оригиналност.

Карактеристично је да писац није своје дело посветио Врховном Војду кога иначе глорификује, него Ичкоглији. То је учинио сигурно зато што му је Ичкоглија био лично познат, или што је, судећи по дивљењу које указује Карађорђу, сматрао га као једну неприступну величину на се задовољавао да му се из далека диви као неком светлом метеору.

Сматрајући пак да би штета и зазор било за нашу књижевност и историју, и неоправдана немарност да не зна за први писмен глас и акт херојске револуције, превео сам то дело, а посвета Ичкоглији овако гласи:

*Благородном господару и господину Петру Ичкоглији, сердару и базир-
џанбаши, мој братски поздрав и од Бога срећа и здравље.*

Усудивши се да пишем ову историју Словено-Срба, ја сам то учинио не зато што ми је то позив, нити намера да се славим или ти да се сравним са историјописцима по позиву, него само што ме озарила жарка жеља и наклоност према нашем хришћанском роду. Размишљајући пак коме би је достојно посветио, нађох за умесно да ником другом осим Вашем, мени драгом благородству, који нисте престали непрекидно од самог почетка показивати жарку ревност за опште добро Србије.

Ко би други, племенити господару, изложио свој живот један и двапут да пређе кроз цео непријатељски и опасни простор Турске, и да се без стрепње појави у престоници пред високим довролетом? Заиста нико други осим Вашег благородства, и ако оскудна Србија није Вам могла пружити она средства која су неопходна потреба за престоницу, осим путнога трошка само. Па при свем том ауторитет Ваше личности успе да склони на пристанак Високу Порту у свима захтевима Србије и да Вам у исто време придружи своје чиновнике да се приведе крају општекорисни мир, што је у опште познато.

Коме није познато да кад оно Срби не беху с раскида платити царски данак, Ви нађосте начина да цар опрости не само прошати

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

данак, него пристаде да поклони и данак још за једну годину? Кома није познато да тиме што доведосте царског мохасила (намесника), нарочито олакшасте предају самога Београда? Да не би дакле понављао познате ствари и показао се као да ласкам, остављам многе похвале које с правом Вашем благородству доликују.

Међутим не смем да се усудим замолити Вас да благонаклоно и пажљиво примите овај мали и непотпун дар мога труда који Вам подносим, задржавајући ме на свагда у Вашој благонаклоној милости као и пређе, да би био и за живота се звао Ваш понизни слуга

22 марта 1807 год.
у Земуну.

Тријандафило Дуна
из Костура.

Провиђење Божје. Устанак на дахије.

Нек је слава Богу и велика благодарност што је и нас поред других удостојио да видимо и понизним срцем да славимо оно што се дешава у срцу Србије. Нас — велим — хришћане, презрене и расуте од рода турскога.

А шта ли се не догоди у овој области? И робови да су били, опет би уживали некакву слободу. Много лета и година трпели су они од псећих дахија и снахија који нису ни од чега презали, од Фочоглије, Аганлије и Кучук-Алије муке, какве не верујем да се игде икада догодиле. Последњи и четврти чијег се имена једва сетих, звао се Муда-Јусуф. Он се угледао на остале, велике и мале, — а сви пород ђавољи, — па је по селима чинио такве покорне, да је дотерао народ да цепти пред њима. Баво, њихов вођ, толико је надарио ове авети на зло да су одводили и жене и девојке и младе из наручја њихових мужева. Имаће им грабили без икаквог зазора а тешко грбини онога који би се усудио да заиште зараду своју. Невољник је морао да зној своје сиротиње носи на ноге кућама ових паса, да нахране штенце своје и кују своју. И све су горко и чемерно сносили, али не могући да изађу на селамет, почеше шапутати докле ће дотерати ако се и даље пуста бездушном ћефу Агарјана. За Србе више не беше живота нити друге надежде осим великог, милостивог провиђења Божјег да им се смиљује, да их спасе свереких мучитеља.

А Бог милостиви није био спор да им опиљиво покаже чудо своје. Не одоцни, и стиже да помогне, да понизи охولة, а на поништене да се смиљује. О милостиви Боже, ти никог не напушташ! Сваком, био он добар или рђав, подједнако судиш. А ја се чудих и колебах гледајући онај покор и друге запиткивах: зашто мати увек пази кад се у јутру пробуди дете да надоји, а овде промисао Божји никако да сустигне и на време Србе спомогне? Али један ми одговари: боље је да ћутим, да о суду Божјем ништа не говорим. Зато се ја опет враћам на ствар.

Беше зимње време 1804 године, месеца се не сећам, кад безбожне дахије намирисаше шта раја противу њих смера и какве им замке плете, па да се помаме. Неколицини осекоше главе мучки, али недело изађе на видело и устанак букну. Први се диже Ђорђе названи Црни. То беше човек прост у говору. Из уста његових није имао човек шта чути, али је био одарен другим врлинама које су га одвајале од осталих па и од самих великих људи. Духа храброга и неустрашив да потресе Турску и царство њено.

С дванаест јунака он подиже барјак и јурећи на све стране, потпири устанак и многи уз њега присташе и јавно се заклеше. Немајући ни крст, ни друго знамење или какву светињу, они преко хартије превукоше знак крста и сви се потресени заклеше или да отерају душманина из своје земље, или сви да падну с оружјем у руди. Да је онда било видети толике јунаке које је црни притисак занео да лете са свију страна као оно вуци кад кидишу на овце и начине покољ. Да трче са свију страна и да траже Турке да једном покају зло као што им душа жељаше. Навалише на спахилуке и начинише лом а спахије побише све до једнога. А зар је друкчије и могло бити кад човек хладнокрвне стане да суди? Један народ као што је српски да подноси онаква зла каква се ни на језику не могу изказати. Овакав народ кад пође у лов, и царска сила једва га умири, али све ово оне безбожне аге, оне црне авети нису ни најмање промерили. Али кад пређоше дани а они не видеше рају да их снабдева и као стока да им на ноге доноси масла и меда, овце и другу стоку, онда им тек пуче пред очима и увидеше да су грешили на своје зло и пустили рају да дигне главу. Тако је и требало тим псима.

Колико ли сам пута зажелио да на некакав начин добавим једног од четворице или баш сву четворицу, да их видим како желим и како замишљам да им без сажаљења проговорим: Јадници — да им кажем, — имасте овчице, што их на чувасте да добијате јагањце? Ви им и кожу драсте, а кад их одереш шта диље чекаш да добијеш? За вас је маљица, сво вам је па се лупајте по глави да ако вам дође памет.

Но оставимо их, нек лупају главу па да видимо шта су намеравали и шта су решили да раде. Скупише се да већају и то онако по њиховој навици. Говорили су бајаги смешећи се а овамо су пуцали од једа и чупали своје браде не знајући како да угасе ватру која ће букнути да, по свој прилици, њих спали. Зато се Агалија диже сам главом да иде и с места да спречи покрет и да ухвати у селу Ђорђа, водећи са собом доста јаничара са његових села и *нешто Бугара*, јер нико није знао на коју страну да крену пошто су Ђорђа сви гледали и сматрали као хајдука. Агалија дакле стиже тамо да своју намеру изврши а није бедник ни слутио шта га ту очекује. Ђорђе га је вребао као мачак миша, и у мало не плати главом. Кад се осу једна ватра,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.ukb.edu.rs

Аганлија сав претрпу мислећи е му је куцнуо последњи час, јер њега првог погоди један у ногу и обори с коња у траву, па га затим повуче да закоље као пса. Али овога уби други и одбрани Аганлију те тако он и многи други утекоше и сачува их судбина за тај мах да не нађу ту гроб. Пошли су били пуни радости а враћали се пуни јада и чемера.

Ови дакле који утекоше живи, вратише се у Београд и покуњени уђоше у варош ноћу. Али кад се сутрадан све прочу, гризли су своје браде и грчили се као нечастиви. Кројили су планове и смишљали начине како да преваре Србе да потраже мир па после једног поједног да зивкају док их не истребе. Овај план требао је да се објави, а зваше владика да му препоруче да он с његове стране умирује народ и да га стиша без икакве бојазни да ће ико бити кажњен. Ове псине тако се биле престравиле да су наместили и посреднике за измерење, разуме се, са задњом намером што ја мислим да им неће упалити макар цркли; јер ко је икада могао замислити да ће се слуга усудити да зраги противу свога господара, слуга да дигне руку на госу свога и да му мач поднесе у подгрлац! Велики си Господе Боже, и велико је име Твоје! Оно што си досудно да буде по вољи Твојој, то и би: да стрепи цео род турски а Срби да узвикну: „Слава Теби Господе Боже што нас удостоји по вољи Твојој; што нас баш оних дана поведе као добар отац путем којим смо требали поћи.“

Предлог дакле о миру, по турском кроју примише Срби, али веру не поклонише речима тих мучитеља. Кад освану одређени дан да се сви скупе и саветују, дође у Јагодину, која је била одређена као место састанка, са стране Турака Фочоглија са још двојицом — тројицом а с њима и владика. Са стране Срба скупили се да уговарају о миру они који су највише страдали. Кад обе стране беху на окупу, Срби се подигоше да учине своју дужност као што рад захтева да млађи ода поштовање старијему и пољубише руку. Затим поседаше сви и владика поче говорити: „Децо моја! — рече. — Шта мислите и зашто се варате! Куд мислите да ће вас одвести пут којим сте пошли? Оружјем ви нећете успети као што мислите и желите. Него се смирите на сваки на свој посао. Немојте да вам испадне наопако па да се заробите.“

„Владико, — одговореше Срби, — беседу ти разумемо, али и даље да трпимо то никако не можемо. Ево овде самог Фочоглије који зна каква су нам зла чинили, па шта сад хоће. Можемо и да се заробимо, али док то буде многе ће мајке проплакати.“

Онда се дигне Фочоглија и рече: „Рајо, смирите се а за даље немојте се бринути. Све ће се вашој жељи поправити, него не дангубите и латите се сваки свога посла.“

На овоме оста ствар и збор се разиђе да извести земљу о ономе о чему се већало.

Фочоглија се враћа у Београд.

Остали се одмах вратише у Београд, а владика сам оста тамо то вече да на неки начин наговара народ, а друго и себе да извуче из неприлика.

У том међувремену удешаваху мир и сами не знајући како стоје ствари, јер ужички предео, по нужди ставише као засебну област под засебног старешину. А оно што се догодило у Јагодини тек се имало чути.

Управо онда у почетку сваки је себи вукао и за себе водио коло према своје мишљењу. А кад дознаше, нарочито пак њихов вођ Јаков, који им је био и представник, случајно по нужном послу дође у Земун. Ту се нађоше са оним чувеним Дели-Ахметом који је некада као бимбаша служио вод хади-Осман-паше и који је с ферманом био слат Пазваноглији.

Ето тога су пси дахије натерали да остави своју кућу и да се од немила до недрага потуца.

Па кад чу да је Јаков дошао, одмах отрча к њему и каза „добро дошао.“ Па га с болом у души, једва говорећи, замоли да га прими као друга, заклињући се уједно да не умре као Турчин ако своју дужност не буде вршио. Него заједно да ратују док ону четворицу не сатру.

Тако га дакле Јаков поведе собом и јамчећи за њ представи га Борђу.

Ту се онда заједно договоре да свакојако осујете мир што се углављивао, па ако је могуће да смакну и истребе оне четири дахије који су узрок и корен свему злу што је снашло Србију

Дахије дрзнуше да дохакају и убију хади-Мустапашу, али Дели-Ахмет предложи Србима да он сам као изасланик иде у Ада-Кале Реџеп-Аги и да га замоли да и он узме с њима учешће у колико буде могао, јер су знали, да је он непомирљив непријатељ оне четворице дахија.

Али најпре нађоше за сходно, да пре но што са свим прекину, писмом известе дахије, те писаше им да сав народ пристаје на мир, али под неким условом; па ако и они желе да живе у миру, нека се реше да мир поврате.

Да не дуљим говор, решише да се сви скупе у Земуну и тамо да угледе мир.

Дођоше тамо први од Срба а стигоше и они са стране насилника, па сви веома озбиљни поседоше у конаку и у присуству генераловом.

Тада један по имену Катић устаде да говори. Био је један од кнезова отресит говорник, те у неколико речи представи све на што-су се имали жалити.

„Ми смо раја, рече, и хоћемо да останемо раја, али насиља не можемо трпети“.

Он је још доста разборито говорио што ја краткоће ради прећукујем. А старац Фочоглија одговори на то с неком гордошћу да би ућуткао Србе и да све то представи као хајдучке жалбе. Па диже се с места да иде, не учинивши своју дужност да се опрости.

Те тако не оста друго, до да се збор разиђе не свршивши ништа, и рат би објављен.

Срби објављују рат Турцима.

Рат буде објављен а оружја се нема, нити се непријатељ може да заустави. Осим озлојеђености, бедници ништа друго нису имали па су тиме мислили да утру траг непријатељу.

Траг Турчину да се утре па и име њихово у Србији да се не чује — то је била српска жеља. Срце у Срба тако је отврдо да би живо месо кидали са тела турскога. А право би имали, јер нико други, ни мали ни велики није горе од њих препатио, нити се опет чуло за горе аге но што су ове четири ненасите утваре биле.

Зато је свако говорио да нико други осим великога Бога не може дати освету. Ту ће се дакле показати неизмерна премудрост, и да им у истини покаже чудо своје.

И као што видесмо, учини да се свет пробуди и да им силом усрдношћу помогне. Те зато одмах видимо да са свију страна с оружјем и другим којечим многи притичу, ни најмање не мислећи и не разбирајући како ће се наплатити или икада што добити.

Није да речег мала ствар држати војску са свима потребама и не јаукнути. При свем том све је у своје време било без икаквога уштраба, да се свет задивио.

Тада и народ доби вољу да се бори и Богу да захвали. Те се одмах дигоше они прваци, Ђорђе и многи други да издаду заповести, те свуд кидисаше на Турке као лавови на стоку, па ћеш мало после видети крај шта ће бити.

Ако ти се кад десило да видиш како крујак јури овце па их без обзира једну закоље овде, другу тамо по бачијама, тако је и Ђорђе клао Турке по паланкама.

Несретници се нису надали тако да дочекају и од раје да буду без станка гоњени, говорећи: Ми Муслумани рођени смо да туцамо раји главу; природа је њих само ради нас створила, да нас служе и силом и муком. А сад да су они у стању противу нас да ратују? Бог сам неће дозволити да нас они муче.

О варварска савести, грдна нечовечности! Дивљаштво те начинило да будеш напаст једна, и никад да дођеш к себи и да размислиш да си се као човек родио с разумом у глави, па да се као човек, као сви људи владаш, и као што је природа целој Европи дала! Сада трпи

Оне имају једно својство да људе вуку на своју страну како им је жеља. Кад се једна бори да помогне једному, друга се насупрот бори да га уништи, јер она није добре воље. Зато никад сама и не јури, већ има и једнога друга, неправду, да се противу среће бори у друштву са злом.

Противу среће се она борила на један начин да је отворила Турцима пут да утекну без муке. Можда није писано да се ту сахране, јер их је спасао један неваљао кнез. Он им отвори пут да побегну, али не прође дуго а њега доведоше код војске да му суде на га и осуде и жигосу као безаконика и мрског издајницу.

Те тако изврши се воља ове а не оне, то јест несреће. Кнеза по правди осудише а Турцима то нанесе велику срамоту, јер и по други пут допадоше самом Чаралићу.

Он их ту чекаше као мачак миша, па изненада осу ватру на њих. Крдалије се престравише и у пометњи нагоше ко ће од кога пре да побегне и утекне, а да спасу штогод од ствари ни на ум им није пало. Мислиш да су понели собом товари и друге ствари и сејсане? Све су то они оставили само да утекну и своје мрске главе отуд да изнесу.

Нагоше они отуд безобзирце и у Београд стигоше не стајући нигде и не оклевајући. Сви ту захвалише срећи и Бога прославише, или боље замолише да не да несрећи да над њима надјача. Надали се бедници да су изашли на селамет, не знајући какав их кијамет напослетку чека.

— У рукама нам је град, говорио је један другом. Ни откуда немамо да страхујемо, па ни од Султана.

А победиоци осташе славећи Бога, певајући: *Нешобедивој* и плен делећи. Ко је тада видео те исте Србе, ни најмање их није могао разликовати од Јаничара. Ко их је гледао, сваки се чудило, откуда њима оно златно одело? Многе пак ствари прећуткујем, скрећући реч на оно што би напослетку унутра у Србији.

Први поход Срба на Београд, Смедерево и Шабац и опсада тих градова.

Тада је тек Србија имала да се боји а богме и да размишља, пошто је ствар била у почетку.

Мислили су да је то облак који ће се дићи и проћи, али кад спазише да су то громови, сваки се готово виде приморан да се дочепаше пушке. Са свију се страна дигоше и велики и мали да очисте Србију од ове беде.

Из петних жила се упеше да то очисте, па без оклевања и извршише. Не оставише ни једно место да Турци станују са хришћа-

нима и заједно да живе, осим једино у Ужицу које по договору није смео да се креће ни да удара на Турке. Те ради своје предохране а више ради угледа свога, Срби одредише познатог Дели-Ахмета да га чува. То је веома веран па и храбар човек а киван душманин на-силницима.

Он је много учинио Србима да коначно поразе Турке силедије, а како је допуштало и време, Срби очистише сву унутрашњост Србије од Турака и то једино својим јунаштвом.

Пошто пак свуд утврдише своје границе, они одредише безбедности ради и чуваре, те не оста више осим три тврђаве да савладају па да буде све чисто од Турака.

То беше Београд, што и даде повода да прво букне устанак. Други беше Шабац, који пристаде да остане како га је рат затекао, а треће Смедерево, које пристаде да прими све што је било за вешала.

То троје Србима беше још остало да савладају па затим да иду кући и да се одморе.

Кренуше се дакле и пођоше убрзаним маршем три колоне. Прва колона пође под заповедништвом вође Чарапића противу Смедерева. Друга колона под заповедништвом вође Јакова, журећи се убрзаним кораком да опседну Шабац, или боље, запрети му и образова лево крило. Трећа колона пође на Београд и одмах се улогори близу Врачара. То беше центар војске под заповедништвом врховнога вође Ђорђа.

Прва опсада Београда, страх у Турака и пад Шапца.

Турци су то гледали из Београда а санак им није падао на очи, нарочито што су им прекинули саобраћај са свију страна, те се у таквом теснацу нађоше да нису могли знати шта је са Шапцем, па су се чудили шта ће.

Односно Смедерева нешто су и могли знати, али се оно није дуго одржало како се надали. Те све три тврђаве падоше у очајање, пошто им није остало до голо надање.

Због тога су морали често да се боре, два-три пута недељно у колико су могли да би пробали опсаду па да се на неки начин вежу са осталим тврђавама.

Али овим што они мислише да постигну, учинише само да се птице грабљивице насите. Јер птичурине целога лета слетаху на лешине турске да се госте, па и опет не могаше да постигну оно што су на-мислили да изврше.

Веома су желели да очувају Шабац као улаз из Босне и много се за то борили. Али Јаков тамо никако није дремао, јер и сам је то знао и мислио, те им прекиде улаз преко Дрине па затим стаде мо-

рити Шабац глађу. Посаду примора да му тврђаву преда ако жели да се спасе, и да преко Немачке пређе и без сметње стигне у Београд.

Требало је видети тада оне аге са покуњеним носевима као маскарале, кад су град предали у руке војводи Јакову који их је наморао на то. Да видимо сада како ће она друга два града проћи, које је раја опсела и посматрала из далека као оно кобац што посматра голуба па га у лету закоље. Тако су и они вребали да јурну нарочито на Београд и све да подаве.

Човек смишља много што шта да изврши, али потпуно решење никад не донесе. Јер нико не зна како ће време окренути и како удесити последицу.

Зато ваља сваки да се у Божју моћ нада и њој да прибегава, па ако је право оно што тражи, он ће га и добити. Па и време ако прође неће ипак задоцнити.

Овако је Врховни вођ српски разумевао и мислио као да га је неки упућивао. У свему се без страха неумитан показао, мерећи и како ће будућност проћи. Није никакво средство пропуштао да противу Турака не употреби да их сатре, и као оно добар војвода што све предвиђа и гледа да оправда свој рад, као што му и личи.

Он је знао и разумевао да је право све оно што жели, али је био потребан виши судија да суди и да им решење и мир донесе.

Али у том међувремену наступи у Београду велика нужда за храну, па су се Турци тешили надајући се да ће се с немачке стране снабдеи и спомоћи. Истина погодбе још за време мира беху утврђене да ако Београду затреба храна, има да се обрати Немцу, а овај као сусед, или боље по дужности, да без поговора изда извесну количину. Дужан је дакле био сада као и пре да изда количину пашином двору. Али да добију више како се Турци надали, Немци нису хтели ни да чују ни да дозволе. А са оном четворicom дахија нису хтели ни да говоре а камо ли да им помогну.

Да је неки тада видео оне зверове да лају на пашу као зли пси. Ага-пашу присилише и затворише па је морао вољно и невољно ићи за њима и да игра како су они свирали, и тако принуђен морао их је храном снабдевати. Овај је представио дозлету каква зла трпе они од једнога хајдука и да су се Срби и противу султана побунили.

Тако је представио Србе а поштом испратише посланика ондашњег Селејман-Агу Мухасила са много новаца да их брани и што више може Србе да оцрни.

Посланик дакле пође без одлагања са немачке стране.

О посланику кога дахије испратеше у Цариград.

Кад посланик приспе, тек што одседну посла Сребренка¹ да обмане Порту. С једне стране посла Златка¹ а с друге Сребренка. Ови му отворише врата везирова. Он се њему пријави и још му од пашине стране предаде у руке жалбу, па са својственим му притворством паде на колена и рече плачући: Аман, од довлета тражим милост! Па стаде да му представља како су га били научили да говори, да је доживео да види како гину хиљаде Муслумана, да се једном ђаурину и своме рајетину предају да му заједно с децом робују.

— Мислим, рече, да се ово никако са законом не слаже, и молим за милост да нас ослободите.

Чујући ове речи велики везир које му овај Сребренко изговори, похита без оклевања да написмено представи ствар и султану, да га убеди и да му докаже какви се догађаји неизбежно примичу.

Нарочито му за Србе представи да су се и противу самог њега побунили па се усудили чак и да ратују и царске градове да опседају. Шабац су неустрашиво опсели и морао им се под неким условима предати. Тим су се осмелили, па као чопор лавова, Смедерево па и сам Београд опсађују и у опасности су да се предаду па затим могуће је и друга дела да изврше.

Диван решава о коначном уништењу Срба и Србије као области.

Сада сваки може да закључи све што се у царском савету говорило. Срби су се побунили, градове нападају, како су их они ненавидници обавестили, па шта је диван као високи судија могао да мисли да реши и закључак да донесе?

Наравно да сам ја био, не би се дао да ме злато или сребро убеђује, јер би заиста ствар од почетка иследио како је почела, па би према томе пресудио и примерно казнио кривце да се не би нико даље усудио и најмању неправду другоме да учини.

Али која нам је корист о томе говорити кад од нас не зависи? Боље да ћутимо. Ми не можемо судије да преиначимо, што није ни могуће јер су Турци, изелице. Грабеж, то им је трговина па су навикли да их сребро туче по очима.

Но хајд' да разгледамо какво је баш решење донео онај диван. Диван је решио без икаквог истраживања да ли је право тако да реши. Те посла ферман оном везиру у Босни, хоћу рећи Бећир-паши да што брже удари на Србе и да не остави дете од седам година старије. Браво суду, слава судијама! Тешко си га народу код оваких ага! Шаље се заповест а не испитује да ли је све право тако да реши.

¹ Игра речи, значи поткупљивање.

Али промисао Божји који из далека гледа, и правима помаже а криве поражава, не пусти Врховног вођу да се поплаши, нити своје уздање у Бога да изгуби. Даде знак цару да испита заповест што беше дао, и да се покаје. Даде знак патријарху и господи па и самим агама да посредују. Сви дакле потрчаше да представе да је такав рад погрешан, и да их умире. Те ферман за ферманом полетеше реченом паши да се без икаквог размишљања не управља по заповести која му је издата и да се не упусти ни у најмање зло. Јер је очевидно било да су оне авети дахије дали повода раји да се буну. Па позиваху пашу да се управља по другом ферману и што брже може да притекне Србима у помоћ. За ово су сазнали Срби и чудили се па су жељно очекивали да виде последицу, али су били на опрези и нису поклањали вере. Они су напротив гледали како да се спасу, јер Турчин је и овај ма да носи ферман, а врана врани никад не вади очи.

Али ипак решише да му укажу почаст и да му у сусрет пошљу депутацију, али више да и сами чују његову заповест и на неки начин да осмотре његову силу.

Да не говорим много; дође паша свечано и разане шаторе ту близу где су му дочек спремили. Сада човек да представи себи један прост народ како да се нађе и понаша према једноме силноме паши? Где да се нађе човек да с пашом говори а нарочито да народ политички представи? пошто Срби дотле нису имали односа с државама, већ су се од детињства највише са својом стоком у шуми бавили па се тако и борили.

Али промисао Божји који све види, провидео је за њих и оно што треба. Том приликом дођоше Србима двојица: Петар сердар и Ичко конзул са још неким, па као умшени људи научише их како да се понашају према великима, а пре се држали повучено мислећи да се не смеју јавно истицати.

Сулејман-ага производи се на кнежевски престо. Сјрт дахија у Ада-Кале. Долазак Бећир-паше.

Сад морам да заћутим па опет да почнем са Сулејман-агом. Тај проклетник једно је мислио, као што горе рекох, а за друго се борио. Зато што није постигао своју намеру, умал' што није пресвиснуо од зла а и да је пресвиснуо мала би штета била, јер и оно што је живео као да није ни био.

Не могући да постигне што је желео, он је у мутној води ловио и чекао. Напослетку га утешеше да иде у Београд за пашу. Кад дакле доби оно чему се није надао, науми да изврши оно што је желео. Идући за Београд овај лудак, задржа се у Нишу да оствари и изврши оно што је наумио.

www.unib.rs

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Али омаши своју намеру у коју се уздао; ствар је узела други правац па се и сам чудио. Јер пре но дође Бећир-паша и новосковани везир, Ђорђе је своје безбедности ради био употребио многе ствари. Трудио се да упеца дахије посредством самих њих.

Помоћу Гушанца Алије плео им замке да ухвати живе или мртве те проклетнике, јер оружјем би се дуго отегло а он је желео да то буде што брже и да се то зло сврши без многога труда.

Према томе се погодише да даду за главе тих ниткова не знам колико кеса, па ма било и триста. Али хотећи да се отресу ових селеција допадоше горим варалицама, који су дахије из града уклонили а кесе задржали. Али су за своју злу судбину они остали у Београду па настаде горе стање него пређе. Толики народ је страдао.

Ђорђу је Гушанац ласкао да га превари да му да награду за услугу па затим да побегне. Намеравао је јадник Ђорђа да превари па с њим и све прваке да погуби. Али ту своју мисао није могао да изврши нити да изведе.

Зато вратио се нашом првом говору да видимо шта је било са оним псима, четворицом дахија. На своје зло они су се састали на договор, па су их ту напали да убију, а други су потрчали да их код њихових кућа ухвате. А они онако како се задесили утекну и побегну. Изгледа да су их пропустили да изађу, а они с места нагоше Дунаву и сви заједно упадоше у један чамац и утекоше.

Срби су их приметили па их вребали крај воде али их не могоше напасти, јер судбина им прела друго да дочекају, те се проклетници снасаше и одоше. Уђоше у Ада-Кале престрављени, јер их је судбина морала овде стићи и конач што је прела прекинути. Јер одмах видесмо једног Србина да устоице за тим зудумћарима трчи, ни најмање не презајући куд то иде, и како ће изаћи из страшнога града ако у њ уђе.

Али Миленко са својственим му јунаштвом и још шесторицом, на друму их закла и утече пре сванућа. Понесе им главе и оружје а скривава им тела остави на месту.

Улазак Бећир-паше у Београд.

После неколико дана вратићу се да опет говорим о Бећир-паши, који се бавио у српском логору непрестано разбирајући о зудумћарима.

Срби му представаше све што су преко главе претурили почевши од почетка, и све му исказаше. Шта више га замолише да са не решава да уђе у Београд нити Сулејман-пашу да пусти ући, који беше приспео из Ниша и одсео у Смедереву па је са Гушанцем преговарао да уђе у Београд и да тера своје ђефове како је замишљао, а што пре није могао да чини.

Те једнога дана диже се, и без дозволе Бећирпашине уђе у Београд. Срби су то предвидели па су Бећир-пашу молили и ноге љубили да ни пошто не улази у Београд да се после не би кајао.

Срби су онда располагали силом од много хиљада и с ферманом у руци, говорили су: Нама није потребно да се затварамо, а још мање да се Гушанца Алије бојимо. А Бећир-паша је одговарао да му треба у град ући нити му се наино може, јер друкчије не може да сврши и оно што мисли да постигне.

Али као човек он погреши и без зле намере реши се да уђе у варош. Једно човек мисли, а друго Бог надаже. Једно је паша мислио, а друго ће нешто наћи.

Он је држао да је велико понижење да уђе у варош с ђаурима; водећи војску од две хиљаде готово, раја му није требала. Тим начином мислио је он да привуче Гушанца Алију и да га склони да се прими неког звања па да иде с њим.

Али то псето носило се другим мислима и својим удварањем све је варао. Прво се показивао да води велику политику док их није довео да лупају главу. Да не не дуљим говор, Бећир-паша уђе с целом војском у тврђаву и настани се у доњем граду.

Тих дана пак док се препирали и борили да се мир уговори, дође вест да су она четворица дахија убијени па одмах затим стиже и чувени Миленко носећи њихове погане главе, те се уверише о томе чему се нису надали па се сви чуђаху и одмах их послаше у Цариград где им се сваки чудно који их је видео.

Срби дакле по погодби требали су да Алији Гушанцу исплате суму, али да изађе на Врачар па тамо да му изброје новац по погодби, а обећаше му и јемство дати само да га се отресу.

Буде дакле решено да се једнога дана нађу и сви заједно скупе. Те Ђорђе и толики други, све прве војводе, којих је било неколико, скупише се, а један Цинцарин који се ту десио, случајно је знао арнаутски па истрча пред њих и каза им да је чуо како су Турци разговарали и намеравали да их побију, а дођоше и други казујући то исто.

Срби не губећи времена појакаше коње и утекоше од зла што им се спремао па одоше у догор где су их очекивали, а оно псето Гушанца Алија остаде посрамљен, јер се није надао да ће му умаћи оно што је мислио и трудио се да сакрије. Па кад није могао то да постигне, он је тражио начине да друго што изврши, па се Ђорђу опет улагивао да га превари. Слао му поклоне и везене копаране, чији је циљ Ђорђе добро знао, па се надметали ко ће кога да превари те је напоследку морало доћи до раскида и све се зло свали на везира Бећира. Он се онда сети речи што су му Срби говорили и молили га да не улази у град јер ће се кајати. То га је сад постигло па

се паштно да се измигољи. Шест недеља остао је он затворен у доњем граду са целом својом војском, те јула месеца многи свет помре тамо од глади. Срби пак да би га спасли и ослободили, морали су потрошити грдан новац, те они који га пре били онако свечано спровели у варош, сада су принуђени да га као врану извуку из града и част да му спасу.

Шта човек може да каже или да нагађа о ономе што ће мислити диван у Цариграду кад за ово чује? Ја остављам другоме о томе да размишља, јер ја немам времена, бојим се да не задоцним а рад сам да пратим Бећир-пашу који пође да иде у Травник а ферман га стиже да иде у Солун.

(Наставиће се)

УЧЕНИЧКИ ИЗЛЕТИ

од

проф. др. В. Вундерера¹

Излети и путовања уобичајени су и код одраслих и у најразличније сврхе; они су без сумње постали важно васпитно средство за народ, нарочито по великим градовима са њиховим богатим споменицима, музејима и другим знаменитостима. Ту је доста моде, али и много право интересовање добије задовољења и даје се понеки леп подстицај. Ако ово важи уопште, нарочито важи за најосетљивији део народа, за младеж, за школу, а особито и за гимназију.

Опасности од једностранога учења из књига и велику вредност очигледности, физичкога и духовнога гледања, одавно су признали сви педагози, и они исти људи, који су најпре озбиљно покушали са остварењем начела очигледности у настави, најпре су теориски и практички радили за ученичке излете свих врста. Већ Авг. Херм. Франке, познати халски педагог, ма како да је иначе био конзервативац, тражио је, да се основе природних наука и познавања света добијају на шетњама,

¹ Ово предавање држао је гимназиски професор у Минхену др. Вилхелм Вундерер на 25. главном збору Баварскога Друштва гимназиских наставника у Аугсбургу 17. априла 1909. године. Оно је објављено у 2 свесци књиге XXV и XXVI. за фебруар 1910. год. (стр. 102—117), ваљаног немачког часописа *Neue Jahrbücher für das klassische Altertum, Geschichte und deutsche Literatur und für die Pädagogik*, који у издању Тајиберову излази под уредништвом Јох. Илберга и Берих. Герта. — И првим делом својим, у ком се износи садашње стање ученичких излета у немачким школама, и главном својом садржином о важности и потреби тих излета, ово предавање је и за нас занимљиво и научно, због чега га и доносимо у српском преводу, који је местимце скраћен. Преводилац.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

посећивањем радионица, музеја и галерија. Пре њега се већ Милтон у расправи „Of Education“ 1645. борио противу голе формалне наставе и препоручивао очигледну наставу. Још јаче и силније Русо је у своме Емилу одвраћао од књига а упућивао на природу и објављивао вредност очигледности и опажања. За њим су дошли велики немачки филантропинисти крајем XVIII и почетком XIX века, Базедов и Песталоци, који су са својим ученицима марљиво путовали и пешачили. Ко се интересује за даљи развој школскога путовања, наћи ће под тим натписом (Schulreisen) добар преглед у Рајнову Енциклопед. Ручнику за Педагогику (Enzyklopäd. Handbuch der Pädagogik) VI, 486 и даље. Нарочито педагошки универзитетски семинари у Лајпцигу под управом Цилеровом и у Јени под управом Стојевом а доцније Рајновом с планом и систематски су се старали, да школско путовање унесу међу предмете васпитања и наставе, и многобројним практичким огледима доказивали да је то могућно. Сви модерни уџбеници педагогике износе вредност ученичких путовања, директорске конференције су о том расправљале и велики број школских извештаја, брошира и расправа у најразнијим часописима бавили су се последњих година о овом питању, и нарочито су онда занимљиви, кад износе како у појединим гимназиским местима у пракси изгледају ова ученичка путовања¹. И у „Lehrproben und Lehrgänge“ су разни примери из праксе. Од часописа су нарочито „Der Säemann“ и „Körper und Geist“, који излазе код Тајбнера, и хамбуршки месечни часопис „Der Wanderer“, у којима се понајвише расправља хигијенска и етичка страна ових ученичких путовања.

И ако већ многоструко и многострано литерарно расправљање овога питања показује, да је основна идеја здрава и свуда жива, ипак сам хтео да се још даље оријентујем о том, како се ова мисао сада извршује у гимназијама. С тога сам послао у од прилике 50 немачких, аустријских и швајцарских гимназија кратка питања; статистичке вредности нема резултат, јер дотле нисам могао раширити моја питања, али из одговора добијена је ипак врло јасна слика о садашњем стању овога покрета. Најсвеже, најживље је стање без сумње у Аустрији. Школски надзорник виших школа у Горњој Аустрији и Салцбургу Dr. Лос (Loos), писац познатог енциклопедиског ручника за науку о васпитању, дао ми је врло драгоцену објашњења. И он сам признаје, да је велики пријатељ ових путовања, која се веома много и, како он мисли, са врло лепим успехом негују у свима гимназијама, девојачким лицејима и реалкама под његовом управом. Крајњи часови у распореду могу се у свако доба на то употребити. Тако су школске 1903/04 године 139 завода приредили 2336 излета, већина на пола дана, нешто у научној

¹ Обилну литературу наводи Н. Montzka „Über Schülerreisen“ у Zeitsch. Österreich. Mittelschule (Беч) XXII стр. 387 и даље.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

сврси а нешто без ње. У Бечу и Прагу су марљиво посећивани царски и градски музеји, индустријски заводи и фабрике свих врста. За познавање домовине, за природне науке, за земљопис и историју ови излети били су свуда много употребљавано и омиљено помоћно средство. Већи излети од неколико дана, права ученичка путовања, ређи су, и ако и њих има. Велика путовања приређује сваке године најисточнија немачка гимназија, гимназија у Кронштату у Ердељу. Треба напоменути, да се све ово развило у највећој слободи, без икаквог принуђавања или шаблона.

Како живо интересовање за ово питање влада и у Швајцарској, могао сам видети из разних написа, из Берна и Цириха, али нарочито показује то спис директора базелске реалке Dr. Роб. Флата (Flatt): „Der Unterricht im Freien auf der höheren Unterrichtsstufe“ (1908), у ком су спису наведени примери из разних наставних области; поред природњачких, географских и историских путовања, ту је било и комбинованих разредних излета зарад разних наставних предмета.

Од немачких гимназија одговори су гласили врло различно. За излете без одређене научне сврхе, као што су мајски излети, путовања о Духовима и у јесен, јављено ми је скоро из свих гимназија, а било их је не само мањих, већ свуда и од једнога и више дана. Нарочито много је пешачено у Либеку, Олденбургу, Линебургу, Шулпфурти, па и у Дрезди и Келну. У Штутгарту сваки разред испешачи свакога месеца по 3—4 часа. Научних екскурсија по музејима свих врста било је поглавито у великим градовима, у Дрезди, у Карлсруу, Штутгарту, а мањих, како се чини, у Берлину; свуда су посећивани и индустријски заводи, изложбе, фабрике, рудници, бродарске радионице и пристаништа, а нарочито су то чиниле Гетова Гимназија у Франкфурту и Стара Гимназија у Бремену. Често се помиње и посећивање грађевинских споменика, цркава, манастира, замака, градских развалина. У годишњим извештајима разних завода о овим излетима говори се у нарочитим дужим одељцима. Већа ученичка путовања, од 8 до 14 дана, сваке године предузима гимназија у Либеку за Харц, у Тирингију, на Рајну и др. И код других северонемачких гимназија помињу се већи излети у Харц. На послетку још дужа путовања у Италију, која у неким северонемачким гимназијама предузимају наставници и абитуријенти, једва још да улазе у појам ученичких излета.

Врло уздржљиве су наспрам ученичких излета до сада биле баварске гимназије. Школска уредба за хуманистичке гимназије у Баварској тражи до сада само за природне науке посећивање вртова и друге екскурсије. Бачки излети друге врсте велика су реткост. У извештајима за 1907/08, које сам ради тога могао прегледати, спомињу се још у двома гимназијама географске екскурсије, у другим двома посета индустријских завода, у једној посета једне оближње романске цркве,

у трима екскурсије за наставу цртања, у пет завода посета збирака разне врсте. На послетку, две гимназије извештавају о већем путу ученичком ради посете позоришта у оближњем великом граду или ради посете краљевских двора и о једном ученичком путовању у Минхен, које су извршили најстарији разреди. То је све, што се могло извадити из 46 годишњих извештаја. Скоро две трећине свих гимназија не спомињу друге сем прописаних природњачких екскурсија, па и напред поменути излети вршени су само са некима или и само са једним разредом. Узимам, а за једну гимназију знам поуздано, да по нешто није унесено у годишњи извештај; па нека је од мајских излета, којих је било у 15 завода са свима или са појединим разредима, по неки имао карактер ученичких излета, ипак проценат за поједине разреде не може се тачно израчунати, али је свакојако сасвим незнатан, нарочито за више разреде, у којима отпадају природњачке екскурсије. Зато је министарски распис од 5. марта 1906., упућен минхенским гимназијама, и могао с правом напоменути, да се ученици средњих школа или никако или тек у необично незнатној мери користе државним збиркама. А баварска школска управа стара се да унапреди такве ученичке излете. Тако се последњих година, нарочито и због предусретљивих погодаба од Немачкога Музеја у Минхену, нешто повећала барем посета музеја, али смо још далеко од тога, да се може говорити о коришћењу богатим благом, које се нарочито у Минхену а иначе свуда у Баварској може изван школе наћи за образовање наше младежи.

Као и у Аустрији, тако се и Немачкој овај покрет развијао у највећој слободи. Када цео завод, као што се више пута дешава, приреди једнога дана један или разне излете, сваки је разредни старешина дужан водити свој разред. Ако нема часова, онда је учешће обавезно за свакога ученика, а иначе је потпуно добровољно, нарочитих прописа нема нигде.

Тако је дакле садашње стање ствари у гимназијама. То су покушаји и почеци, али ипак још врло спорадични, и тек ретко се добија утисак, да цела гимназија с планом примењује ово важно наставно и васпитно средство; многим колегама оно се још чини као играчка и задовољство појединаца. Зато веома и вреди пример, који је дала народна школа, специјално минхенска народна школа. Број ученичких излета износио је 1903. године 4674; 1907. већ — 6303. Број излета, које начини један разред, креће се између 6 и 12. Они се састоје из шетња по граду, разгледања знаменитости, панорама и музеја, и из излета у околину. Из добивених извештаја види се повећање и проширење у сврси и у трајању излета. Нема једнога канона, него свака школа унапред изнесе план излета локалној школској комисији, али ипак није тачно везана за извршење. Поједине шетње могу се учинити по вољи у свако време, довољно је само пријавити се управнику. Град је пот-

гимназијама, да младићи у време развијања врло много седе, да се због многог учења из књига кваре очи, да загушљиви школски ваздух шкоди општем здрављу, да је број способних за војску баш међу образованима све мањи, итд. Главну кривицу ја приписујем модерним приликама времена а не ретко и родитељској кући, али по нешто је ипак истинито и у оним прекорима. Много неће од тога изменити ученички излети, али требало би и због овога гледишта овда онда предузети по неки излет и, где то допушта задаћа наставе, водити ученике у поље. А још више духовна хигијена тражи такво освежавање и ослобођавање од притиска свакодневне наставе, тако нешто ванобично поред обичнога. Кад би родитељска кућа увек вршила своју дужност или би је могла вршити, кад би се пре свега недељни празници увек правилно употребљавали на телесно и духовно освежавање, било би добро; али колико мало родитељи имају времена и разумевања за то, колико је много младића већ изгубило вернога Ментора, за колико њих школа мора бити све, а ван ње су остављени сами себи или се наводе и на уживања, која су штетна за детињу психу.

То су дакле опште педагошке користи, које се имају од ученичких излета; а сад да пређем на дидактички успех, који смемо очекивати за наше научне предмете. Међу њима мучно да је један, који не би могао добити очигледношћу и опажањем. Ми нећемо да задунемо мртво научно градиво, нећемо да поучавамо теориски, већ хоћемо да општи ниво образовања уздигемо степен по степен, а за то је потребно, да ученици добију јасне очи и да науче да сами виде, опажају, огледају у свима предметима. Што се тако стече, држи се сасвим другачије; оно даје утиске, који могу трајати кроз цео живот. Ми смо преплављени наставним средствима сваке врсте а нарочито се много употребљава скиоптикон. Ну ми нећемо да прецењујемо ова средства; и скиоптикон има својих великих незгода, нарочито кад се чешће ради с њиме. Нећу да говорим о том, да су на овим предавањима са сликама ученици још јаче збивени један уз другог него иначе, да замрачивање и затварање собе погоршава ваздух и да очи пате од промене светлости; поврх тога је посредна очигледност непотпуна и једнострана: недостају поуздани односи величине, већином нема боје, а осветљење је сасвим неприродно, јако, као кад би се све видело у бенгалској светлости. Дакле, где год је могућно, напоље у природу, на слободан ваздух, ка самим предметима, ка оригиналима!

Да ово најпре вреди за природне науке, није потребно да кажем нашим природњацима; та они су једини који барем у већини гимназија марљиво излазе са својим ученицима у шуму, у поље и баруштину, где се камен ломи и угаљ вади, а и у ботаничке вртове, у менаџерије, у акварије и збирке, до којих могу доћи. Али само не треба то да престане у нижим разредима; требало би да физичар настави

и да оно што на часу објасни теориски и експериментима, покаже ученицима и у великом, у његовом практичном значају, где за то даје прилике веће индустриско предузеће или изложба, те да ученици виде, зашто они то све уче, како им то помаже, да разумеју модерни свет.

То исто вреди и за земљопис, који би требало да је од најнижега разреда везан за школске излете. За познавање домовине ово се разуме већ по себи. Није више време за то, да се сањајући и певајући и философирајући иде кроза свет, већ онај који хоће да једном истраје у животnoj борби, мора за времена научити да отвара очи. А то најпре бива у јасном гледању на завичај, не по књигама, картама и плановима већ у стварности. Па кад и земљописна настава одведе више у даљину, у туђе земље, треба ипак да је увек на слици домаће земље добивено мерило за разумевање земљине површине и разноврсне промене и мењања њезина облика, за формацију брда и долина, за појаве земљишне историје, за утицај земљишта на обрађивање и насељење. У вишим разредима могла би се с тиме лако спојити вежбања у читању карата, не само на атласу него и напољу на земљишту могли би се цртати прости кроки, мерити висине и удаљења, а то би свима стварало велику радост. — И математички земљопис и астрономија овда онда би дали прилике за посматрање звезданог неба, па кад би се с тиме спојио ноћни излет или ноћни бивак, ни то не би било ништа рђаво. Ми предајемо много појезије у нашим гимназијама али не доживимо појезију! — На послетку, где се може доћи до етнографских музеја или приватних збирака, биће код земљописа туђих делова света од велике вредности, да се у предавању нацртана слика још даље оживи и да се ученици доведу до јасних представа и личних опажања.

Прелазим на трећи предмет, који би по мом мишљењу такође ваљало потпомоћи излетима, а то је историја, нарочито домаћа историја; на овом сам пољу и сам већ чинио неколико огледа. Наша је земља богата историским местима и споменицима сваке врсте, од најстаријих римских станишта и трагова *limes-a* па кроз времена тврђава и манастира и старонемачких градова до замака и столица кнежевскога апсолутизма и великих народних споменика из протеклог столећа. Радови наших абитуријената показују још увек, како су ученици баш на овом пољу сиромашни у опажању, како пишу само по ономе што су читали у уџбенику. Зар није готово прекор за гимназије, ако оне пропуштају ову прилику, да буде историски смисао и подстичу дар историскога опажања; зар ово није потребна и лепа допуна учењу историје из књига, која чини моћном љубав према домаћој историји? Нарочито резервни официри не би требало да пропусте, да понеки пут посете оближно бојно поље, и да ту са плановима и картама на самом месту пред очима ученика оживе ток боја. А ако је наша нарочита

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

www.unilib.rs

задаћа, да и културну историју увлачимо у круг нашега посматрања, да ли смемо занемарити све велике богате збирке наших главних градова, народне музеје, војне музеје, Германски Музеј, и тако многе мање збирке у провинцији, градске музеје, збирке историских друшта, дивне збирке у племићким замцима и много што шта друго. За познавање оружја и одела, за целокупну представу о животу ранијих времена има ту неиспринних помоћних средстава, која би још израна могла за младеж бити свеж извор поуке и личног опажања, личног изучавања.

Ну и ако природне науке, земљопис и историја могу највише добити од ученичких излета, не треба издвојити ни остале вредмете. Јасном погледу на старо доба а с тиме и разумевању класика допринеће, ако посматрамо грчке и римске споменике, у антикварију, у збирци ваза у Помпејану и где год их иначе можемо наћи. И кад би мали латинац просрицао један римски натпис на надгробном камену или ученик осмога разреда првобитни текст свога класика у каквом кодексу, на један мах би научио да цени вредност лепога школског текста у Тајбнерову издању. Немачки састав, даље, може овде лако наћи лепо и корисно градиво, и састави о темама које узимају грађу из очигледности, имају вредности на свима ступњевима а никако нису најлакши. И слободна предавања могу бити спојена са таквим излетима. Ја сам већ то огледао и имао сам добро искуство, што сам дао једноме ученику, који је располагао специјалним знањем, да сам предузме један део излета и да на самом месту држи једно мало слободно предавање. Или кад би се створила могућност, да онде где нема доброг позоришта, ученици старијих разреда, који толико слушају о драми, један пут у оближњем граду виде и чују велики комад, који ће играти добри глумци, и да на себи осете његов утицај, а ово је зацело нешто тако лепо, да ће у младим душама оставити са собом неизгладљив утисак. И на послетку долази оно, што зовемо уметничко васпитање, уметничка очигледна настава, било да се споји са цртањем, историјом, матерњим језиком, или да у нарочитим добровољним часовима нађе себи скромно месташце. А да и у том погледу гимназија има велику задаћу, да и гимназија треба да ради на уметничком васпитању младежи, то се већ одавно увидело. Што се тиче путова, који воде овој мети, у том нема слагања; све стоји до индивидуалности учитељеве, до његове подобности, до његова знања и схватања. С тога бих се и ја изјаснио врло резервисано, али се ипак сме толико рећи, да поред слика, поред копија од гипса и светлосних слика не треба барем сасвим занемаривати оригинале, уколико се могу они добити, скулптуре, слике и грађевине, да нарочито лепим великим уметничким збиркама треба да се много марљивије користе виши разреди, било да им се препоручи да их сами посећују а са одређеног гледишта условљенога наставом, било да баш наставници узму на себе предвођење ових најлешних али и најтежих

од свих излета. Да при том поступно раде и учитељи пртања, као уметници и наставници, била би нарочита жеља, чије остварење можда смемо очекивати од будућности.

Довољно је дакле прилике, која потиче из потребе и сврхе саме наставе, да се свуда поред науке и потребних знања образује и моћ опажања код ученика, која се мора школовати као и свака друга способност. Дабоме, ако ови излети имају вредности, онда вреде исти захтеви, на које ми иначе пазимо у школи. Такав излет мора се, ако је икако могућно, наслањати на ток наставе, настава треба да га припреми и доцније опет да на њ подсети; на лектуру Тацита наслања се посета римско-германских старина у Народном Музеју, на лектуру Нибелуншке Песме разгледање средњенемачких рукописа у градској библиотеци. Тако излет неће ученика правити расејаним, настава и излет се допуњују. И даље, ако се хоће да се сврха постигне, онда наставник не сме сам да даје као готов суд оно, што треба са бољим успехом и с већом радосћу ученици тек да опазе, тек да изнају. А нарочито је потребно ограничавати се, ако се хоће да постигне дејство, и водити рачуна о моћи схватања код деце. „Опасно је све што је сувише много, сувише рано, сувише брзо“. Дакле не треба пројурити кроз целе музеје, јер то не оставља уопште никакве утиске већ само умор и неагодност. Ја са ученицима не посећујем војни музеј већ једну собу, у којој су оружје и опреме из тридесетогодишње војне; у другој прилици идемо у друге собе. Не тражи се множина већ то, да ученици на малом, ограниченом пољу науче опажати. Из овога се види, шта ја мислим о већим путовањима; ја их држим за прерану, дечјем добу само шкодљиву ствар. Поред све веће нервозности код наше младежи мора човек бити двапут обазривији и боље је радити као Либечани, који на својим ученичким излетима у Харцу и Тирингији пешаче преко брегова и долина и тако освежавају срце и дух. А пре свега треба упознати свој завичај, пре но што се пође у далеке земље. И сувише чести и сувише разноврсни излети нису добри; али ове се опасности, мислим, не треба плашити. Посета музеја а још више већи излети у околину или оближњи град задају толико посла наставнику, траже тако брижљиве припреме сваке врсте, стају толико мукe, времена и новца, траже и тако чврсто и поуздану дисциплину, да ће се увек само поједини наставници на и они не сувише често одлучивати.

Ја се не предајем илузији, шта више ја верујем да целу ову ствар, ако хоћемо да она цвета и доноси плода, треба боље уредити, па ће нестати и незгода, које јој сметају. Ове су незгоде у тешкоћи ствари уопште, у све већим трошкoвима, и у моралној и дисциплинској одговорности. Али све ове незгоде не морају доћи у обзир и све

се дешкоће могу савладати, кад се једанпут увиди, да овде није реч о нечијој ђуди нити о играчци, већ о једној важној ствари. То показати била ми је намера.

На нашу гимназију, нарочито на хуманистичку гимназију, много се напада и много виче. Пребацују јој, да она васпитава само људе, који су учени из књига и којима је садашњост туђа, па да то и даље утиче на универзитет и практичан живот. Ми ово поричемо, ми се и сад као и пре чврсто држимо тога, да ништа тако свестрано не образује духовне снаге у младе генерације као бављење о старијим језицима, и да су све студије још увек најбоља и најосновнија школа и за дубље схватање савременога света, те да човек из прошлости појми своје време. Ну ово начелно гледиште, ово начелно држање онога што је огледано, није сметало гимназији, да модерним начини методе, цео начин посматрања. Наша је гимназија постала другачијом, а ни ми сами нисмо били довољно свесни тога, па ни шира јавност свакојако није то опазила и појмила. Као што ово вреди за студију старога доба и за лектуру античких писаца, толико више вреди за остале предмете, за земљопис, историју и природне науке, за модерне језике и за немачки. По неки би прекор заћутао и по неки неоправдани напад изостао, кад би се само наша модерна гимназија добро познала. У овом смислу напреднога развијања и до сада су предузимани огледи са ученичким излетима; а да су само повољна била до сада учињена искуства, потврдиле су ми све гимназије. Нека би и од сада још више но до сада врао многи огледи доказали оправданост ових излета у наставном раду!

Београд.

Превео М. Ј. П.

ПРИПРАВНИ РАЗРЕД

(СВРШЕТАК)

Разликовање боја и величине, познавање слика и буквара и разговор о њима, и раздвајање лаких речи на слокове програмом је за приправни разред неподељених школа изостављено. Но сами ће наставници увидети да ће о бојама и величини морати у разним приликама и причама рећи; слокове ће лако научити уз песмице и декламације, а разговор о сликама из буквара и онако је вођен при упознавању биљака, животиња и ствари, и разликовању истих од њихових слика. Упоређивањем супротних предмета по боји, деца ће научити главне боје. Упоредити *црв* *њима* и *цр.* белу и црну (и рећи: „Креда је бела — алба“... ова је хартија

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNIBG.RS

бела, снег је *бео*, и зид је овај *бео*, брашно је *бело*, млеко је *бело*; табла је *бела*, — „њагра“, таблица је *ирна*, угљен је *ирн*, клубук је *ирн*, мастило је *ирно*). Због помена ове две речи „алба“ и „њагра“ деца ће нас разумети. Ако се том приликом умемо користити сазнаће и кад само српски покажемо: да је небо плаво, трава зелена, крв црвена, дуња жута, стакло провидно... Треба изнети цветове разних боја, па им тражити једнаке или сличне у бојеним школским и ђачким стварима, оделу и украсима. Често приправници и сами питају за по неку боју пре него што их томе почнемо учити, јер наступе такви разговори и прилике. Кад прегледам руке, — у једнога су чисте, беле, и ја то кажем, у другог су нечисте, црне. То приправници без муке схватају, па и сами питају: „какво је ово?“ или „какво је оно?“ — У разговору можемо заповедати да узму и миришу цвет ове или оне боје итд.

Појам о разликовању величине даћемо ако изведемо 3 мала, 3 велика ђака пред приправнике, па је један мали, други је мањи, а трећи је најмањи; један је велики, други је већи, а трећи је највећи. Показаћемо да је песак ситан, пут дугачак, табла широка, стаза узана, поток плитак, бунар дубок. Износићемо по 3 ствари разне величине и заповедати да узимају било малу или најмању, већу или највећу итд. Цео говор и све заповести морају бити с таквим изразом и покретима, који су производ истих мисли у разних субјеката. Узгред можемо показати и главније облике ствари: округлу лопту, шиљато перо, обао ваљак („тутук“), испупчене груди и др. Мислим, да је на овоме месту излишно писати читава предавања, с тога идем даље.

Раздвајање лаких речи на слоге могло се и до сада с децом као узгредна ствар упражњавати, ну не морају још знати да се то зову „слогови“. Главно је упутити их да неку реч изговоре у један, два или трипута. А кад будемо песмице с њима учили, прво ћемо ми стих по стих по слововима изговарати. Онда с њима исто тако, па после говорећи целе речи. Песмице морају бити кратке и лаке за објашњење. Као такве могу се узети: „Истина.“ „У очи Божића“ (из Вукове збирке), почетак Бранкова „Кола“, „Житно зрно“, „Мрав“, „Челица“ и др. Ову последњу ја сам предавао посматрајући заједно с децом пчеле на цвећу и говорећи ту песму сам, па онда с децом. Кад је ствар објашњена, деца садржај песме разумела, треба да је само на памет науче. То ће се постићи кад заједно стих по стих понављамо, па то од њих самих тражимо, систем нагласком и одморцима.

Где је приправни разред засебан могу деца научити и неку лаку песмицу и певати је. Али ово је мање важна ствар: по знању *језика* треба успех, ценити, а за учење певања биће доцније времена.

Теже иде с причама. Ту не сме никако бити механизма; деца оно што знају морају самостално исказивати, а не *само* оним редом којим

наставник пита. У вештини причања огледа се колико ко влада својим језиком и мислима. А у причању приправника огледа се целокупно разумевање онога што су из српскога језика учили.¹ Треба само уочити: да ли деца умеју везивати речима догађаје како су текли један за другим и да ли у томе има више граматичке правилности. Па још ако дете прича с интересовањем, природно, то ће нам бити најбоље јамство о наставникову труду и успеху ученика. Али такво причање не постиже се кад се прича седећи, или стојећи скрштених руку пред децом. Наставник се мора сав пренети у догађај дотле, докле га деца не схвате и не разумеју. Само је главно задржати се у границама природности а избегавати крајње вештачење, које би смешно постало и онде где треба озбиљности. Истина је, да наставник мора бити разговоран свакад кад деца имају научити неке нове изразе. Али он не сме никада на себе заборавити и прећи у несносне шале и комедије, те се својим „вицевима“ пред децом продуцирати. Њихова шаловитост, њихова „досетљивост“ и разговорност очигледно је претерана а увијање неприродно, што све може послужити „у друштву“ за забаву, али у школи не. Деца се ту више чуде и смеју њиховоме „господину“ него другоме чему.

Да би причање било лакше, што у исто време значи: и деци јасније, послужићемо се и *иргањем*. Као слика таквога причања нека послужи две приче, овако, како сам их ја предавао...

Пазите, ја ћу нешто да насликам... Шта је ово? („Дрво“). А ово? („Грана“). Ово доле? („Земља“ „Трава“)... Шта је сад ово? („Птица“). На коју је птицу налику? („На врапца“, „на врану“). Ово је птица што се зове *гавран*. Где стоји гавран? („Гавран стоји на грани“). Шта му је ово? („Кљуна“). Видите сад... шта држи у кљуну: то му је комад меса. Нашао га негде, па хоће да га поједе, гладан је... Видите, шта је ово испод дрвета? То је лисица. Она гледа горе у гаврана и у комад меса, па мисли, како да превари гаврана и да му узме месо... Грана је, ето, високо, те не можеда скочи горе... Шта је држао гавран у кљуну? — Од куда му? — Шта је хтео с њим? — Ко га је гледао испод дрвета? — Шта је намислила лисица? — Чујте шта је било даље... Лисица се мисли, мисли, па рече гаврану: „Гледам гавране у тебе“, како имаш лепо перје, како имаш леп реп, сав се сјаји... Е, још да имаш неки глас, да умеш невати, од тебе не би на свету било лепше птице.“ А гавран мисли да лисица говори истину, па му мило („драго“) што каже да је леп, а криво што му вели

¹ Једна наставница обмањује себе да јој ђак зна српски. Ево како: „Знаш ли ти српски?“ Бак громко одговара: „Ја знам српски!“ а по њеном лицу разлива се блажени осмејак... И тако она скоро свакога пита и добива исте одговоре. А кад почну причати или говорити, човек и нехотице окреће главу да не слуша, тако она лепо „знају српски“.

да не уме да пева! Хоће он да се похвали да и певати уме, па се *продере* што год може: грà! грà! Али, месо испадне из кљуна (брзо га побришем и на сликам како је гавран зинуо, а комад меса у лисицијим зубима). Лисица ухвати месо; погледајте како га држи у зубима, па га... поједе (избришем комад и руком показујем, као кад се оно у говору каже „бй и прође“)... Сад се гавран чуди шта то би, на покуњо, савио главу (насликам), а лисица диже главу, окрете се гаврану па рече: „Јеси лена птица, па знаш по мало и певати, али забадава ти је лепота, кад немаш памети.“ Лисица се окрете и оде онда у шуму, а гавран је морао тражити други ручак... *Немојте се никада хвалити, јер вам се други могу смејати...* Шта је казала лисица гаврану? — Је ли гавран знао да лисица хоће да га превари? — Па шта је урадио? — Шта је било од меса кад је гракнуо? — Ко је појео месо? — Шта је онда рекла лисица гаврану? — Зашто се не треба хвалити? — Треба ли *све* да верујемо што за нас други каже? —

Оваквим ситнијим питањима треба децу питати докле добро не запамте сам догађај. Кад се буде први пут питало допуштено је да учитељ *помаже одговарати*, јер деца знају, али још не умеју у свему *правилно* исказати. Онда поновити без помоћи наше, па на послетку после неколико дана све прећи у неколико општих питања. Та општа питања била би ова: „Где је гавран стајао? — Шта је држао у кљуну? — Ко је био испод дрвета? — Шта је даље било? — Чему се можемо из те приче научити? — ... Хајд' сад да и ви насликате овако!“ После прегледам и водимо разговор: „Шта је ово Милане? „Лисица“. Пазите: шта нема ова лисица? („Нема око“, „није насликано око“). Колико лисица има ногу? („Лисица има четири ноге“). А колико је овде? („Ту су две ноге“ одговарају и смеју се). Шта је ово у тебе, Јосифе? („Гавран“). Камо му реп, да није очупала лисица? (Смеју се и говоре: „Није; он је високо, високо горе!“). Гле'те какво е ово дебло а какве су гране! („Дебло велико, а гране мале“). Не треба дебло да је овако дебело; треба да буде мало *тање*, а гране мало *дуже*.“ И тако даље водимо разговор док се све не испрпе, само што ја пуштам више њих, да они говоре. *Овако треба радити при свакој причи где долази иртање.*

*

... Ово је трешња... Ово је лотра („лојтра“) наслоњена на трешњу да се пењу људи и беру трешње. Око трешње је пуно деце... Ето то су деца... Ево, један од њих попео се на лотру па виче: „Већи сам од свију вас; сад ћу да идем на трешњу, да наберем трешња.“ Један му каже: „Море, чувај се да не паднеш!“ Тек што он то рече, а лотра се заљуља, па паде и удари о земљу!... Погледајте, сад је оно дете на земљи... Не може да устане, угануло је ногу, а лотра

га преко леђа ударила... Оно почне да запева, а другови га дигну и однесу у кућу. Један чича намести му ногу, али то дете није могло изићи за дуго из куће, тако га је нога болела... Тако пролазе хвалише... Не пењите се високо, да не паднете, да се угрувате, да сло-мите ногу или руку, да не разбијете нос...

*

Сваки наставник може изабрати приче према своме нахођењу, ну које су кратке и разумљиве. Да би прича разумела морају пре тога бити познати многи делови говора, поједине речи и изрази који се у њој налазе, а оно што није познато мора им се пртањем, говором и мимиком објаснити. За осуду је, што неки наставници (нарочито) уче децу причама слично учењу песама: деца причају брзо, брзо, а не разумеју сам догађај! Ту је дакле наставник говорио реч по реч и реченицу по реченицу дотле докле деца нису на памет научила. И они се теше и храбре да им деца знају српски! То би, према таквом учењу, били онакви Срби, као што су већина наших гимназиста „Немци“ и „Французи“, само што умеју читати, а не разумеју садржину!

Од познатих прича из читанака за I и II разред могу послужити ове: „Говори истину“, „Ножице“, „Голуб и пчела“, „Мишић и мишица“, „Вук и човек“, „Лукеж“, „Бежи од рђава друштва“ и друге. Наставник и сам може у извесним приликама склапати приче из занимљивих догађаја из живота дечјег или животињског, а особито из оних догађаја, које су у целини или делом деца, с нама или без нас, посматрала, па макар то било у неколико реченица.¹

Да би деци били јаснији бројни односи треба пре свега у току досадањег рада тражити да нам *причају* колико имају код куће: гусака, ћурака, овнова, вепрова, крава, волова, телаца, јагањаца, коња итд.; колико је у школи: каупа, прозора на учioniци, соба у школској згради; колико ђака стоји, колико је ђака у првој, колико у другој клупи; колико је на столу дрваца, каменчића, таблица, кукуруза, зрна пасуља, ораха; колико је у школи великих табала, пећи, врата; колико човек има појединих делова тела; колико сто, столица има ногу; колико школска соба има зидова, крило окана; колико је на зиду икона, колико других слика итд., итд. И кад су то деца постепено у току целог досадањег рада схватала и знају исказати, кад знају бројати своје овце, козе, кокоши, коље око дворишта и друго, можемо слободно прећи на свестрано израчунавање бројних односа у којима се бројеви 1, 2, 3, 4 и 5 могу појавити. Радићемо с тим бројевима и све 4 рачунске

¹ Зато причање треба да почне још у I течају, чим се деца у разговору умеју наћи. Причањем ће се највише навићи на самосталност. Њиме се развија у деце воља за учењем говора.

радње, ну деца не треба још ни да знају, како се те радње зову. *Католика* изрека: „Знај ствар, реч ће сама доћи“ овде има врло велико значење. Јер кад деца знају бројне односе ствари, лако могу то своје знање укалупити у говорне и методичке калупе, а односи бројни вазда ће остати исти. У говору и бројању овде је главно пазити да именице кад уз њих дођу бројеви добивају наставке падежа у коме су.

Свршетком горњег свршен је и програм приправнога разреда; деца ће разумети даљу наставу, и знаће се говором послужити у разним приликама и у школи, и с друговима, и с укућанима. А ако што не знају — а тога ће с развитком свести бивати и *више* и *мање* — знају којим начином могу дознати, тј. питати нас, старије ђаке и све оне који знају српски добро знају. Рекох, да ће онога што српски не знају бивати и „више и мање“, а то се има овако разумети: развијенија свест захтева много више говор за средство, с тога ће деца осећати да говор још имају учити, дотле, докле се њиме не послуже у кругу оних мисли које ће се развијати у духу њихном. А тако ће пак остати све мање и мање онога што говором српским неће моћи исказати већ ће се послужити својим матерњим. — И на овом месту нека је напоменуто наставницима: да је за осуду кад се језик у овом и осталим разредима изучава само у толико, колико да се деца кроз школу провуку! Рад наш мора бити обилатији, циљеви морају бити идеални!...

Кад је програм свршен треба га унакрсно поновити, а у том нам опет може помоћи и узајмично учење и испитивање између самих приправника, или између њих и старијих. Почетком нове школске године приправници се уписују I разред под истим условима као и остали прваци оних школа где се потпуно српски говори.

Опште напомене за изучавање говора.

Није без разлога што *Алфонзо Ескирос* каже: „Учити дете врло је лак посао, али је мука дати му начин и жељу да се оно учи само собом.“ И заиста, ако је игде потребно развити вољу за учењем да деца сама осете потребу учења, то је потребно у школама у којима има приправника. Целокупна настава и рад наш мора ићи у правцу, којим ће деца долазити до свестранијег разумевања говора. Како је служење говором највеће средство да се он брзо изучи, то морамо које разлозима које забранама склонити децу док у школи и ван ње само српски међу собом говоре, а по могућству и с родитељима и осталим укућанима. Увек наставник може старијим ђацима изнети за то довољно разлога. Много греше наставници који онако на дохват изричу забране да не говоре својим говором, а старијој деци и њиховим родитељима не износе за то разлоге. Таквим поступцима се само профанишу забране, што све поткопава ауторитет учитељу. А кад се свима њима

објасни: да ко српски боље зна говорити, боље и остало у школе научи; кад им наставник изнесе доказ како *по говору и успеху ученичком познаје ко више српски код куће говори*, онда се неће родитељи устручавати од српскога говора. Још више греше они наставници који науче нешто мало „влашки“, па похитају да тиме покажу своју ученост, те онако „с брда с дола“ натуцају и говоре. Учитељ кад се у школи узмора послужити „влашким“ говором неким речима или краћим реченицама, мора то вршити с опрезношћу и у крајњем случају, кад му остали путеви не помогну.

Како је школи поред осталог задатак да учењем језика шири у масу правилан говор, те да се његово јединство одржи и да се што више приближује књижевном, то нарочито треба од самог почетка учења говора обратити пажњу на правилност облика и родова. Толику, или још већу пажњу треба обратити на правилан удар гласа на речи и реченице. Најбољи ће утицај у томе правцу чинити сам учитељев говор. А ако правилности у облицима и акценту и код њега нема, он мора сам свој говор усавршавати према ономе, према чему се и цени лепота српскога говора. — А и сами надзорници школа увек треба на то највећу пажњу да обрате, па макар их и клепа граматика. Не за школу, већ за живот“...

У облицима и слагању падежа с предлозима чују се н. пр. ове свакодневне погрешке: „два десетица; хрвао се Јоксим са Станимир; оборно Петар Живота; био сам код воденицу; мајка умесила проја; видео сам његов оца; карта виси о зид“ итд. Ни једну ову погрешку, па макар непрестано следовале једна за другом, не треба пропустити без исправке. Па и деца се сама после исправљају, само кад их питамо: „Како?!“ ... Неки пут кад рече ђак погрешно реченицу, ја је само иронично поновим. Он се сам одмах поправља, али упада у другу погрешку, и тако изређа све погрешне облике, док се сам не исправи. Ретко кад морам ја казати како је правилно. Овакав рад истина иште времена, али то време можемо и треба да од граматике одузмемо¹.

Има погрешака и у родовима, али се оне брзо исправе, чим деца схвате разлику.

Још су чешће погрешке у акценту. Обично ударају гласом на *прегласедњи* и *последњи* слог у речи. Н. пр.: ластавица, беседите, котарица, јагодама, Лепосава, девојка, Рановац, Витовница, варошица, Петровац, кошницама, пожеревачком, животиње, Икџна (ж. име), Мелница, авлија, лисица, столицом, вратица, тичија, браник, мастило, крижуља, избавише, хартија, кутија, држалица, секира, земљонис, шешир,

¹ Напомињем, да би из ње у IV р. требало добро изучити падеже и слагање падежа с предлозима, те да се увек могу говору у помоћи и исправити. Све остало у колико не засеца у правопис, апсолутно је овде непотребно.

Манастирица, итд. А треба: заставица, беседите, котарица, јагодама, Деносава, девојка, Рановац, Витовница, варошица, Петровац, кошницама, пожаревачком, животиње, Икона, Мелница, авлија, лисица, столицом, вратима, тичија, браник, мастило, крџуља, избавише, хартија, кутија, држаљница, секира, земљопис, шешир, Манастирица итд. Треба деци показати да увиде: како је у вишесложених речи, а нарочито у тросложних и већих акценат обично на првом или другом слогу, и махом *јак* (било *јаки кратки* н. пр. секира, или *јаки дуги*, н. пр. Рановац, Витовница). Код једносложних речи а чешће и код двосложних акценат је правиан и у њих, н. пр.: прāv, здрав, крупан, кућа, сено, во, лађа, нож, кожа, ружа, цвеће, маљ, круна, виле, јаре, вук итд.

При читању у свима разредима сваки израз, сваку реч за коју би рекли да нису могли научити, објаснити бар у две-три речи. Не треба се варати тиме, што су неке речи и неки изрази прости и обични (за нас), јер то неће бити увек просто и обично деци. Г. 1894 *ни један* ми ђак у целој школи не знаде шта је то *оране*; рекоше ми: „То су ораси!“ ... Не знадоше још шта је свећа, трње, мач, гусле итд., што некоме може чудно изгледати. Али треба знати, да нису од кога имали чути како се то српски зове. Језик, којим говори деџа околина свромашан је речима које означају неко душевно својство, као и свима оним изразима што се зову „*мислене*“ именице. То не губити из вида, да не би била „самовоља“ што и „бољи“, „зло“ што и „зоља“, „законитост“ што и „тестија“ итд.

Ч. Кладуровски.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

(СВРШЕТАК)

Српска књижевност у XVIII веку, од *Јована Скерлића*.
Издање С. К. Академје, у Београду 1909 г.

III

„Доситеј Обрадовић“

Г. Скерлић почиње расправу о Доситеју овим речима: „Доситеј Обрадовић је централна личност XVIII века“. Али се из распореда родова литературе у овој књизи то не види: нигде није речено какве идеје држе у духовној заједници изван број писаца па да им је био Доситеј „централна личност“. Рад у српској ћирилици 18 века, од 1700—1800 г., није био једног рода књижевног и дидактичког, и према томе није могао Доситеј бити за све писце „централна личност 18 века“. За Рачане, Стефановића, Жефаровића, Рајића и друге њихових књижевних особина, Доситеј не може бити „централна личност“, и ако су без икакве ограде стављени у једну књижевну листу са Доситејем. Г. Скерлић је погрешно, што 18 век није поделио у одсеке по роду садржине књига и рукописа. Да је тако урадио видело би се који су аутори били, по идеји списа, Доситејеви претходници и следбеници, и према томе јасно би се видело: је ли он био „централна личност“ свему писању у 18 веку, или само извесном броју писаца тога века. Ко неће, као Г. Скерлић, да дели 18 век на кругове (одсеке) по роду садржине списа, тај не може говорити о „централним личностима“.

Кад се прочита свих 100 страна расправљана о Доситеју, види се да ово није требало делити на 11 засебних одељака, јер се све своди на биографију, идеје Доситејево и „Општи поглед“. Али и поред свих тих одељака Доситеј у овој академској књизи приказан је *компилаторски*, бар важнијих нових прилога нема. То ћемо видети, разгледавши те одељке који се зову: „*Биографија, карактер, библиогра-*

фија, интелектуални утицаји, рационализам и педагошки погледи, црквене реформе, политичке идеје, родољубље, језик, књижевне особине, општи поглед на његов рад и његово место у српској књижевности“.

Као што видите, свих 11 одељака засебни су, а питаћете: зар се из „биографије“ не може да види, на пр. „карактер“ Доситејева, „родољубље“ и друго? Разуме се да се и Доситејева „биографија“ није могла написати без помена о „карактеру, родољубљу“ и другом што је распоређено у 8 засебних одељака. Ту је г. Скерлић урадио овако. Под именом „биографија“ речено је о животу Доситејеву кратко и о свему помало. А под именом: „Карактер, родољубље“ итд. развијене су епизоде „биографије“ у засебне одељке. Међутим све је ово могло бити стављено у „биографију“ подељено у неколико засебних ставова. Што није тако учињено морало се често понављати из „биографије“ и тако је без потребе умножен број страна. Рецимо да се и овакви распореди примају у Академији, али не разумемо, шта доприноси јединству расправе о Доситеју, ако се — у одељке који чине неки духовни портрет Доситејев — стави и „библиографија“. Зашто тако није урадио г. Скерлић са „библиографијом“, на пр. код Рајића и Орфелина?

„Биографија“. Ова је партија недовољна за академску књигу, али се, као што рекосмо, допуњава одељцима: „Карактер, Родољубље“ итд. на ипак велики део живота Доситејева био само овлашно додирнут. На пр. знамо, да је сав живот Доситеја као човека, а не дечка и младића, формиран у Далмацији, Грчкој, Трсту, Венецији и Бечу. У тим местима „Средина“ материјална и духовна утицала је на формацију великог дела живота Доситејева. Па кад г. Скерлић то није приказао у „Средини и утицајима“, онда се то није могло пропустити у „Биографији“ Доситејевој. Нарочито је требало, бар овде, да се види „средина“ живота у Далмацији, Трсту и Бечу за доба Доситејева бављења тамо. То је било много важније него што је у име „средине“ у овој књизи причано како граничари носиле „ђурдије и шалове“. Тим пре требало је ову Доситејеву „средину“ приказати што и сам г. Скерлић каже да у Далмацији: „у маломе, почиње Доситејева књижевна делатност“. Због овог недостатка може се рећи да у овој књизи није приказана „средина“ најважнијег исца 18 в.

„К а р а к т е р“. Каже да је Доситеј „био тих, кротак, топлога срца, сентименталан, сузне осетљивости“ итд. Мислимо да те, одавно познате, особине Доситејеве чине темпераменат и нарав а не карактер. Ставља у карактер: „Оно силно поштовање, према Доситеју, даје се објаснити великом духовном надмоћношћу“. На једном месту каже: „Својим карактером Доситеј чинио је врло јак утисак на све који су га познавали“, а мало даље: „извесно је да код Доситеја има више но што би требало попустљивости, готово понизности путујућег калуђера и

претеране љубазности домаћег учитеља“. Таквим и тако сложеним реченицама мисли г. Скерлић да је приказао Доситејев морални карактер.

„Интелектуални утицаји“. Под овим називом испричано је, где је, и кад је шта Доситеј читао и учио. У опште садржина овог одељка није нова и ако има доста добрих детаља. Али је ова партија и неоптупна, није приказана Доситејева естетика и морална философија, па и о утицају наука нема скоро ни речи. Пре смо рекли да је овом партијом г. Скерлић негирао значај „Јозефинизма“ за Доситејево интелектуално развиће, сад пак напомињемо да је ову партију требало учинити општом за све писце и либералног духа људе међ Србима 18 века. Јер кад се говори о „интелектуалном утицају“ на Доситеја природно се намеће питање, какви су утицаји формирали интелект Јанковића, Мушкатиновића, Соларића и других. Ти, и многи други Срби онога доба нису први пут из Доситејевих књига осетили драж слободних идеја 18 века. То каже и г. Скерлић овим речима: „Доситеј никако није подстрекач антиклерикализма у Српском друштву на крају XVIII века, он је највиши и идејни израз борби. Културни световни елементи српског друштва већ су увелико имали ако ништа друго а оно бар осећања, којима је Доситеј дао сувремен и књижевни израз. Да тога није било, Доситеј не би брзо стекао толики број читалаца“. Ово јасно казује: за осветљене духовног преображаја у Срба 18 в. није довољно само код Доситеја говорити о „интелектуалним утицајима“, јер успех новим идејама међу Србима нису омогућиле само Доситејеве књиге. *Били би новост научна показати интелектуални и други утицај на све писце и читаоце српске 18 в.* А како је само Доситеј добио своје просветничке идеје, сада прича о томе није никаква новост за науку о српској књижевности!

„Рационализам и педагошки погледи“. Зар у „интелектуалне утицаје“ не долазе ови рационалистички и педагошки „погледи“? Како је могао Доситеј до „тих погледа“ доћи без „интелектуалних утицаја“? Ако се мислило више говорити о Доситејеву рационализму и педагогији, онда је зато потребна нарочита расправа. Иначе ових 7 страна о томе могле су доћи у претходни одељак, јер се њима не расправља ништа нарочито.

„Црквене реформе“. Овде је великим делом поновљено оно из „Јозефинизма“. Доситеј није извео ни једну реформу у српској цркви, већ само био критичар по неких заблуда проста света и свештеника. Али му то ни најмање не може дати назив „црквени реформатор“.

„Политичке идеје“. Није требало отварати нарочити одељак, да се каже, како Доситеј није био демократа, него присталица „просвећеног деспотизма 18 века“. Бар да је то доказивање била нека на-

учна новост о Доситеју! Још је у глави „Јозефинизам“ говорено како је Доситеј био и „националиста“. Колико пак у једном и другом тврђењу има истине остављамо на оцену историчима политичких идеја у Срба.

„Родољубље“. Од већег је интереса истаћи зашто је г. Скерлић само говорио о Доситејеву „родољубљу“, а не и других писаца. Говорећи о овој страни духа Доситејева г. Скерлић је редовно зове „национализам“. И Доситеј је г. Скерлићу „родољубив“ зато, што је „националиста“. Па према томе излази, да је „родољубље“ у г. Скерлића идентификовано са „национализмом“. По таквом разумевању „национализма“ и „родољубља“ излази, да Рајић није био „родољуб“ јер није сваки пут писао „како народ говори“, нити је био за то начело у књижевности; а није био ни присталица религиозног индиферентизма Доситејева. Колико је погрешно овако разумевање „родољубља“, најбоље се види, што Доситејев „национализам“ у Срба није ранији од 18 века, а оно што се зове „родољубље“ не може се одрећи ни многим Немањинима, па ипак зато било би погрешно њихово „родољубље“ звати „национализам“, јер је овај продукт нове науке и философије о народу и његову јединству. При том, и овде, као и на многим местима ове књиге, г. Скерлић износи своја тврђења без икакве ограде: он не каже, да је Доситејев национализам и верско слободоумље већ одавно познато, него тако говори о томе као да је сад он то пронашао: „први од Срба прокламовао *духовно јединство* вером и границама подељенога српског племена. А у „Просв. гл.“ од 1904, о томе је овако речено: „казујући у лепим, а често и духовитим анегдотама оне ништавне разлоге због којих се Срби сатираху, будући разних вера, Доситеј је тиме, тако рећи, из мртвих подигао *идеју народног јединства*“.

Пошто је „родољубље“ помешао са „национализмом“ г. Скерлић је погрешно што је и покушавао доказати како је Доситеј већи националиста од Вука.

„Језик“. Под овим именом мислили смо наћи учен приказ Доситејеве граматике, стила, речника и ортографије, јер досадашње расправе о Доситеју тога немају колико треба. Место тога овде се понавља као ново и важно: „Језик има своју цену од ползе коју проузрокује“, а међутим, та и њој сличне реченице понављају се у свима уџбеницима прошлог и овога века. *Није јубилим, која ће ово читати, непознато како је Доситеј мислио о књижевном језику, већ она с разлогом тражи, да зна, какав је Доситејев књижевни језик.* У овој академској књизи мислили смо наћи и оцену Вукова мишљења о Доситејеву језику, и још много шта мислили смо наћи у овој књизи под именом „Језик“ Доситејев. Кад се није имало шта више и новије казати о „језику“ Доситејеву, није требало ни ово. Јер рећи, да се Доситеј први „искључиво служио народним језиком“ а и то не доказати, није научнички обичај.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

www.ub.edu

„Књижевне особине“. Тај одељак почиње: „У целом своме књижевном раду, Доситеј има као главну мисао: бити користан своме народу“. Па зар је само Доситеј тако мислио пишући за Србе? Затим следује ово: „Он не ставља себи у задатак у својим књигама изражавати себе, да ствара особена, оригинална дела, која ће му обезбедити славу у потомству“. Шта је све тада Доситеј мислио долази у нагађања о њему; а да је Доситеј, хтео не хтео, морао „у својим књигама“ себе изразити не стоји ни у каквој сумњи: то је максим који не треба ни доказивати, јер когод саставља ма какав концепт мора себе изразити. Вели: „Он није тражио стилске ефекте него философске аргументе, он се не обраћа машти него разуму“. Пре свега не изобиљују Доситејева дела „философским аргументима“; мало где има Доситеј тих „аргументата“. У овој књизи нема ни речи о Доситеју као философу а овде се каже како у Доситејевим књигама преовлађују философски аргументи! Међутим Доситеј и сада забавља читаоце највише својим „стилским ефектима“. —

Г. Скерлић каже, да је Доситеј — према утилитарном 18 веку — „чак и хтео да у писању буде уметник, да унесе књижевних амбиција, он би то тешко могао остварити“. То, вели, није могао остварити ни зато, што тада „српска књижевност није ни постојала, није било никакве књижевне традиције, никаквог књижевног узора, српски језик, ван књижевне употребе, потпуно несавршен“. Све је ово речено да се види како у Доситејевим делима нема праве књижевне уметности, а то је било са свим непотребно, јер стара је ствар да се права књижевна уметност налази само у делима песника, а то Доситеј није био. Па доказивати да он није велики књижевни уметник исто значи као кад би неко читава књигу написао да докаже, да Јакшић нема „научничких особина“. Дакле нема смисла доказивати оно што Доситеј нема, већ је требало у првом раду објавити оно што Доситеј има од књижевне уметности. Ваља да је овај одељак назван „књижевне особине“, пре свега зато, што их је Доситеј имао?! — Што пак каже г. Скерлић, да Доситеј није могао бити уметник ни због тога што није имао „узора“, не може се примити, јер ни Гундулић није имао „узора“ на српском да испева „Османа“. Такође не може се примити, да је у време Доситејево „српски језик, ван књижевне употребе, био потпуно несавршен“. О противном уверава нас језик Вукових и Качићевих песама. И према овоме г. Скерлић није нашао разлоге због којих Доситеј није могао „стварати дела чисте уметничке вредности“, а било је илузорно то и тражити, јер ни Доситеј не беше „чист уметник“ књижевни. Г. Скерлић и овако објашњава зашто Доситеј нема „чисте књижевне уметности“: „Доситеј је читао на дохват, увек у намери да изоштри свој ум и да попуни своја знања, а ни за тренутак да развија свој књижевни укус и стил“. Не стоји ни ово да Доситеј у своме образовању није имао ни

за тренутак прилике које би га упућивале да разликује бољи или коришћени стил и укус у читању. Ово се доказује прво тим, што је Доситеј и писао о „вкосу“, а друго: и г. Скерлић, пре овога, на стр. 377, каже да је Доситеј у Смирни учио „и млијеко атино-јелинског краснорјечија и мед омиро-поетскога слаткословија“. Дакле, ако је г. Скерлић био незадовољан укусом и стилем Доситејевим, као што видимо, није нашао разлога да то објасни.

Пошто је г. Скерлић изнео ове диспозиције у име објашњења, да у Доситеја нема праве књижевне уметности, укуса и стила, овако говори о Доситејеву стилу: Доситејев је стил „често старински китњаст, претерано „чувствителан“ и панегиричан са сувише усклика и апострофа. Он има склоности, да амплификује, и губи се у развијањима које немају много везе са оним што хоће да каже. Његове периодске реченице су каткад нечитко дуге и не увек разумљиве. У последњим годинама он је пустио на вољу своме перу и својој склоности за *фаскањем*“. Такав је и то „често“ стил Доситејев, вели г. Скерлић, па онда мало даље о томе овако продужава: „и у оригиналним и у преведеним стварима, он има једну велику врлину, а то је јасност. Он избегава све што је *магловито* и високопарно, школски и учењачки педантно, и труди се да у писању буде што природнији, простији и разумљивији“. Ове две дефиниције о Доситејеву стилу очигледно су противуречне, а г. Скерлић није рекао, која од ове две особине преовлађује, те и после прочитана одељка „Књижевне особине“, читалац не зна какав је, бар у главном, Доситејев стил. Такође г. Скерлић противуречи себи кад каже: „Ако се на икога може применити позната Бифонова реч да је стил човек, то се одиста може применити на Доситеја“; јер је напред рекао: „Доситеј ни једну своју књигу није написао да обележи своју унутрашњу личност“. А ко у својим књигама ма из кога разлога није приказао „своју унутрашњу личност“ тај је мало, или нимало није задовољио Бифонов афоризам. Бифонову поставку најпотпуније задовољавају велики књижевни уметници, који својим мислима и осећањима дају уметнички израз, а г. Скерлић каже за Доситејеву књижевну уметност: „Доситеј ни једну своју књигу није написао, да својој мисли и осећању да уметнички израз и облик“. Па кад је Доситеј такав писац, по чему онда он тако много задовољава „Бифонову реч“?

Г. Скерлић говори о „књижевним особинама“ Доситејевим у књизи Академије, па је требало да своја тврђења, документира примерима из Доситејевих дела. Невероватно, али је истина: нема ни једног навода, да би расправљање добило научну вредност. Г. Скерлић није именовao ни једно дело Доситејево, за које мисли да има највише „књижевних особина“! Овде нема ни помена о Доситејеву хумору, шали, сатири, идили, речнику, архаизмима, варваризмима, солецизмима и

многом другом, које се очекивало наћи у књизи Академије под именом „књижевне особине“. Још не можемо оћугати, како г. Скерлић и у овом одељку довољно не одваја своје идеје од туђих. На пр. он каже: „анегдотама, добродушним и интимним тоном, Доситеј опомиње на Љубомира Ненадовића, којем је у многоме служио за узор“. Међутим ово је одавно познато, а пре г. Скерлића нарочито је то нагласио Љ. Недић, па је требало бар у „азбучном регистру“ да се то назначи.

„Општи поглед на његов рад и његово место у српској књижевности“.

И поред многога уздржавања морамо рећи, да је овај одељак, после претходних, заузео ово место и добио ово име — по све неприродно, ни по каквој другој логици сем по оној у изреци: Deus ex machina. Како је могао г. Скерлић прећи на закључак, т.ј. на „Општи поглед“ Доситејева рада, пре него што се тај рад у ма каквом обиму и облику не прикаже. Приказ Доситејева биографије, његова духовна портрета, нешто речи о његову књижевну језику и стилу, без примера на тексту, то све није ни половина од онога што се зове квалификација Доситејева личности духовне и његова рада писаног и другог. Овде нема ни речи о Доситејевој школи, политичком и друштвеном значају у Србији, није приказана ученост Доситејева, нити се зна у чему је Доситејево знање било највеће; не зна се из ове књиге које је философије био присталица Доситеј, нити какав је и у којој висини био он сам као философ. Такође није без научног значаја оценити колика је стварна вредност Доситејева знања класичних, нових књижевних и некњижевних језика.

Г. Скерлић је говорио, и то укратко, само о „књижевним особинама“ Доситејевих књига и рукописа, а Доситејева писана дела само су једном страном „књижевна“, а по свима другим особинама својих списа Доситеј је био просветник више него писац. Па је важна ствар знати, што тачвије, чији је био ђак Доситеј у науци и философији 18 в. Није се Доситеј образовао читањем новина већ највише књигама и као слушаалац универзитетски. и према томе не може се научно приказати просветитељска улога Доситејева, док се, бар у крупним детаљима, не прикаже стање ондашње опште просвете, наука и философије с религијом. *У томе је модерна тежња науке књижевне о Доситеју!* Г. Скерлић није ни покушао да нам прикаже детаље извора Доситејеву образовању научном, философском и књижевном, већ место тога само неколике овакве реченице: „он је ђак практичног, утилитарног, тенденциозног, безличног и објективног рационализма XVIII века“. Данас такве реченице, без приказа извора, вреде још у средњој школи, а оне су речене о Доситеју много пре ове расправе г. Скерлића. Не тражи се данас у име науке о Доситеју толико његова биографија и духовни портрет — то је и пре г. Скерлића било

људима од струке познато, бар оволико колико се налази у овој књизи. *На дневном је реду науке о Доситеју: научна и детаљна анализа и коментари појединих Доситејевих књига и рукописа.* Тражи се при том компаративна оцена и приказ не само Доситејевих списа, већ и оних, који му, тако рећи, на столу беху кад је писао Живот и Прикљученија, Савете, Етику или које друго дело, *еда би се тако утврдила релативна и апсолутна оцена Доситејевих књига и рукописа. То ми жељно очекујемо у књигама С. К. Академије!* А кад место тих учених детаља у овој књизи стоје већином овакве реченице: „он очевидно нема песничкога дара, верификација му је слаба... прозни рад Доситејев много је обилнији и бољи... Он прекида са некултурном источњачко православном традицијом, и одлази непосредно у школу просвећенога Запада и његове слободне, рационалне и хумане културе“ — онда ми с разлогом можемо рећи: *у овој расправи нема нових научних прилога, ни нових оштрих мисли о Доситејеву раду.*

Г. Скерлић говорећи о „књижевним особинама“ Доситејевим рекао је: „Доситеј није ни једну своју књигу написао са књижевним амбицијама, да обележи своју унутрашњу личност, да својој мисли и осећању да уметнички израз. Он није тражио стилске ефекте него философске аргументе“. Све је ово и много друго рекао г. Скерлић да докаже како је Доситеј писац мањи од Доситеја просветника: другим речима и по г. Скерлићу у Доситејевим делима претежнији је део дидактичка и философска ерудиција од књижевних особина. Па што г. Скерлић не приказује детаљно оно што је главно у Доситејевим делима; што о томе даје само „Општи поглед“ у извесном броју реченица чија је садржина и раније била позната? *Па где ћемо на другом месту о томе наћи нове детаље, погледе и компаративне оцене на српском језику него у књизи С. К. Академије?* На тај бисмо начин дознали — што још не знамо — на пр., у којој је својој књизи Доситеј био најсамосталнији, у којој пак претеже компилација и где је био прост преводилац или прерађивач, и још бисмо дознали које му књиге беху непосредни узорци у писању. Истим бисмо начином сазнали у ком делу Доситејеву више вреди књижевна страна, а у ком учено полихисторство и књижевна еклектика. Али г. Скерлић није стручно ни једно дело Доситејево ни аналисао па је било по све нелогично о томе давати „Општи поглед“, јер овај се изводи из детаља, а њих нема!

Међутим види се да г. Скерлић није опазио велики неуспех свој о Доситеју ни пошто је књига штампана, јер у „Предговору“ каже како је ова цела књига „стамено постоље и позадина за Доситејеву велику личност“. А према овакој изјави свако би помислио да ће у овој књизи бити и детаљан приказ свих дела Доситејевих, а о делима других писаца биће дат само „Општи поглед“. Али тако је само речено у „Предговору“, а у ствари овде нема, као што смо видели, *ни једног приказа*

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

ма које Доситејеве књиге. Па зашто је дата четина књиге Доситеју кад се није ни једна његова књига научно и детаљно приказала? Г. Скерлић зове Доситеја и „централном личношћу“, па ипак зато у овој се књизи детаљно приказују дела Рајића, Орфелина и других, а ни једно Доситејево. Како да се разуме овај поступак г. Скерлића? *Шта вреди за науку ова опширна реч о Доситеју без ма какве анализе и коментара његових књига и рукописа?*

Наравно, — кад није било нових детаља, добивених компаративном анализом Доситејевих дела, и оних која му беху углед у писању — није се могао написати ни овај „Општи поглед“ са новим мислима које ће се сад први пут чути о делима Доситејевим. То ће мо показати са неколико паралелних навода. На пр., овде г. Скерлић каже: да је Доситеј „од оних људи који стварају епоху, и остају као путовође целог једног народа. Нови духовни и књижевни живот у српском народу несумњиво од њега потиче“. А то је овако речено у „Просв. гл.“ од 1904 год. „... јер таквог писца добисмо у Доситеју, чији филозофски дух и књижевни таленат даде нашој новој књизи у 18 веку епохалан значај за све гране новог живота“. Даље г. Скерлић вели: „Доситеј гледа у народним обичајима доказе наше заосталости, трагове нашег варварства и хоће неповратно да их уништи... „Доситеј истиче науку и опште човечанску просвету као извор мудрости... Његово дело има у првом реду практичан и утилитаран карактер... Доситеј је просвећени западњак и хоће да српски народ прихвати културу западних народа... Доситеј тражи што је саобразно здравом разуму“... А у „Просв. гл.“: „Једна од главних идеја мислилаца 18 в. беше, да се право образовање и опште благостање свију људи може остварити, ако се, пре свега, одбаце дотадашње традиције... и да се у будуће, у суђењу о целокупном културном прогресу, узме као норма разлог обичног и слободног разума... да се целокупан живот развија по принципима науке и философије... Зато се у 18 в. онако безобзирно ударило на државно устројство, народну традицију и народне обичаје за које се држало да су облици средњевековног варварског живота... Једна од најважнијих карактеристика 18 в. јесте тежња да се учи само оно што је корисно и практично. — — — Тек Доситеј могаше приказати целу слику великог преображаја на Западу, додајући томе и своју духовиту оцену о цркви и народним обичајима“. Г. Скерлић: „он прокламује да вера не опредељује народност и да су Срби и католици и муслимани“. У „Просв. гласнику“: „Казујући у лепим а често и духовитим анегдотама оне ништавне разлоге због којих се Срби сатираху, будући разних вера, Доситеј је тиме, тако рећи, из мртвих подигао идеју народног јединства“. — Мислимо да је оводико довољно у име доказа, еда би се видело, да ни главне идеје у „Општем погледу“ нису нове.

При том, ова завршна реч о Доситеју, ма како да је емфатички речена, не може се за истину примити, јер је у супротности са претходним поставкама г. Скерлића о Доситеју. На пр. он овде каже као закључак: „Доситеј нам данас не изгледа као обичан популаран писац каквих је обилно било у XVIII веку. За Србе он је нешто више, *учитељ, рави*, у блиском смислу речи, оно што је Јан Хус за Чехе. Кад год се баци поглед на српску књижевност и на цео духовни живот у прошлости српскога народа, истиче се велика личност Доситеја Обрадовића не само као сведок онога што се учинило но и као путоказ онога што се још има учинити⁴. А пре тога на 384 страни рекао је г. Скерлић: „Доситеј није оригиналан писац. Он нема ни *дубљих ни својих идеја*, сав његов рад је чисто практичан и нимало теоретичан; у њему не треба тражити *некаква самостална мислиоца* и творца система, но једног практичног просветног и књижевног радника, *чији је сав значај* што је *опште примљене идеје* сувременог рационализма *преносио у српски народ* и примењивао на његов живот⁴. По овоме опет Доситеј није могао бити *Хус* ни *рави српски*. Оваквих противуречности врло је много у овој књизи; обичан читалац можда их неће ни опазити због тенденциозне или урођене а непотребне фразеологије г. Скерлића!

* * *

Завршујући нашу реч о расправи г. Скерлића о Доситеју, тиме завршујемо и преглед целе књиге, али не зато што се не би имало шта рећи у име научног успеха г. Скерлића и о другим „Писцима“ — већ из разлога, што мислимо да је довољно наговештено: какав је прилог науци о српској књижевности 18 в. донела ова обимна књига С. К. Академије. —

Истине ради, поново кажемо, да ће ова књига бити *врло корисна* свима оним читаоцима којима није потребна *чиста наука* о српској књижевности 18 в. него само неко, мање или веће, обавештење о томе.

16 фебруара

Гаврило Јовановић

Б Е Л Е Ш К Е

БЕЛЕШКЕ ИЗ НАУКЕ И ПРОСВЕТНИ ЗАПИСИ

Како ђаци воле поједине наставне предмете. — Марк Лобзин чинио је испитивања над 5000 ђака оба пола о том које наставне предмете воле или не воле. Закључке, које су дала та испитивања, изнео је Лобзин у једном психолошко-педагошком листу прошле године. Резултати тога испитивања су оваки:

Библијску историју млађи ђаци мање воле него старији, али на послетку код најстаријих опет се јавља опадање љубави према том предмету.

Читање воле ђаци најнижег степена, а та љубав у другом степену опада, па онда даље расте и негде опет мало спада, док и код најстаријих ђака не повећа и појача љубав према читању.

Певање воле ђаци прва два степена, па онда љубав опада и настаје нека равнодушност према певању; најстарији разреди одбацују певање.

Писање такође у почетку ужива ђачку љубав, а после долази равнодушност према њему.

Катихизис је предмет према коме се примећује највећи и стално повећаван отпор ђачки.

Историју што даље кроз старије разреде све више ђаци воле.

Земљопис пак код ђака најнижих разреда не буди љубав, они су равнодушни према том предмету.

Природопис у три нижа степена код ђака не изазива љубав, а даље га све више цене.

Гимнастику ђаци врло воле, али са старијим годинама све више опада интересовање.

Рачун — што су ђаци старији, све више воле овај предмет.

Тако цене ове предмете мушкарци. Код девојчица се опажају неке разлике. Н. пр.

У веронауци се опажа неко колебање: у почетку је мање интересовања па онда расте па степену другом, па онда опада и на највишем степену су потпуно равнодушне. У читању и рачунању је исто као и код мушкараца. Писање на највишем степену нимало не воле, а певање највише воле. Цртање је као и код мушкараца. Катихизис такође и девојчице не воле; али на највишем степену се јавља нагли обрт у корист тога предмета. Остало је слично као и код мушкараца.

Немци у својој и у туђој кући. — У Трсту ика три основне и једна грађанска школа које се уче на немачком језику, и ако у њима од 2866 ђака има само 901 ђак немачке народности, а остало су Словинци и Талијани. Ове школе издржава сама влада и на њих троши годишње 501.905 круна. Дакле за 900 немачке деце четири школе, а за 1900 деце словенске и талијанске ни једне школе.

У Прагу има 18.260 Немаца и они имају 8 основних и 2 грађанске школе. Све ове школе немају законом прописани број ђака, али опет стално и чврсто стоје.

У Бечу има чешке деце 4 пута више него што у Прагу има свих Немаца укупно, па ипак у Бечу за Чехе нема ни једне јавне школе, него сами Чеси издржавају неке приватне школе за децу своју, али Немци ни то не дозвољавају, већ тим школама чине сметње, не дају им права јавних школа; а већ о каквој потпори ни помена нема.

Ето таки су Немци у својој и у туђој домовини. А ваља знати, да у државном школском закону, у § 19 пише:

„У земљама, где живе неколико народа, нека се уреде школе тако, да се сваки народ може школовати на свом матерњем језику, а да се нико не принуђава да учи други који језик.“

Па ипак за четврт милиона Чеха у Бечу нема ни једне јавне школе, а за 18.000 Немаца у Прагу има 10 немачких школа, у Трсту четири немачке школе за само 900 немачке деце итд.

П.

*

Распознавање боја. — Талијански учитељ у Риму, Калкаџи чинио је разна посматрања и испитивања на ђацима својим и о том је издао спис о ком с најбољим похвалама говоре стручњаци и који је спис пок. Ломброзо нарочито поменуо на психолошком конгресу у Риму, а о ком референт у „Pedag. Rozhledu-ма“ вели: до сад нисам читао спис чији је писац учитељ основне школе, а да је овако писан и с оволико знања и бистрих погледа.

Између осталог у том спису изнета су испитивања Калкаџијева о том како деца разликују разне боје. Он је то чинио на два начина: прво је показивао боје и тражио да их ђаци именују, после је изнео боје све, па је боје именовано и тражио да деца именовану боју покажу. Резултат тога испитивања је овај:

Само белу и црну боју сва су деца погађала, а за остале боје по првом начину тачно су погодили црвену 90·70 процената, жуту 81·39, зелену 81·39, плаву 41·86, љубичасту 34·88%.

По другом начину испитивања, т. ј. кад су све боје биле изложене, па су ђаци именоване показивали, резултат је овакав: црвену боју су погодили 95·34%, жуту 83·72, зелену 88·37, плаву 70, љубичасту 67·44%.

П.

*

Војска и школа у Немачкој. — На једног официра у Немачкој долази само по 25 војника, а на једног подофицира само по 7 војника. На једног учитеља пак долази просечно по 61 ђак.

П.

*

Школовање и издаци на њега. — У Енглеској школу походи 15·4 процената свега становништва, и један ђак стаје државу 12 франака; у Сапросветни гласник, I књ., 5 св., 1910.

29

везин североамеричким државама походи школу 24% свега становништва, и сваки ђак стаје годишње 150 фр.; у Русији походи школу 2·5% становништва, и сваки ђак стаје државу око 1 фран. П.

*

Статистика народних школа у Шведској. — У Шведској је било 1905 године 5691 учитељ и 11.854 учитељице, свега 17.545. Исте године било је деце дорасле за школу (од 7—14 год.) 849.559, и то 432.628 мушке и 416.931 женско, а школу је походило 729.903 ђака. П.

*

Друштво Св. Ђирила и Методија имало је прошле године прихода 160.000 круна, а издатака 97.000 кр. Друштво издржава 27 осн. школа са 42 одељења и 3 дечја забавишта. Бака је било свега 3000. П.

*

Настава у женским рукама. — „Навала женскиња на средње и више студије, писаше пре неколико година Арвед Барин, била је једна од великих историских дела у Сједињеним Државама последње трећине деветнаестог века“. И доиста, не само да број женских ученика у средњим школама знатно премаша број мушких, већ се исти покрет осећа и у саставу наставничкога особља. Од 1880. године број наставника у основним и средњим школама само се умањивао а број наставница повећавао. Према неким рачунањима узима се да од прилике има три женске на једнога човека у наставничком особљу заједничком за мушке и женске ученике, а преко ове сразмере јако се прешло у неким државама и у неким градовима; велики број ученика излази из основне или средње школе а никада нису имали учитеља и такав случај може бити и са младим око двадесет година.

Овако је стање и у Шкотској. Један ректор универзитета недавно је предвиђао, да ће особље основне наставе ускоро бројити само женскиње. Већ 1908—1909 њих је било 13961 а мушкараца 5114, а постављења преко године 1318 женских према 240 мушких, показују појачање овога покрета. У учитељским школама било је 2568 ученица а 658 ученика, а примања у години била су: 548 девојака према само 56 младића. School Boards, или месни школски савети, раније за управу школом узимају кандидате који имају универзитетски степен М. А. (*magister artium*) и због тога већина директора били су још мушки; али број женских са М. А. увећава се, и повећавање трајања основних курсова убрзаће ово увећавање (по *The Educational Times*). Слично је стање ствари и у Инглеској и у Велсу, где је 1904. било 66300 наставница а 26200 наставника. У исто време Португалија их је имала 22000 а 2800 наставника, дакле 88 од 100 женскиња, а Италија 31800 према 18600, дакле 63 од 100, док је у Француској сразмера била од прилике 47 од 100, а у другим је земљама ишла још ниже: 36 од 100 у Швајцарској, у Немачкој само 15 од 100: 22513 наставница а 124027 наставника.

(*L' Enseig. Second.*)

—γ.

*

Број ученика у француским лицејима и колежима. — За последњих десет година констатује се напредак.

У 1900. години средње школе за женску децу имале су 17403 ученице; овај број порастао је на 24162 у 1903, на 32607 у 1906, на 34978 у 1909 години: за ових је последњих година више него удвојен.

У средњим школама за мушку децу целокупан број (у лицејима и колеџима) повећао се од 96280 ученика у 1908 години на 97118 у 1909. Да напоменемо, да је он у 1905 био 96524 а 95974 у 1904, 94205 у 1903, 91087 у 1902, 88202 у 1901, 85538 у 1900. За десет година средње школе за мушку децу добиле су 11590 ученика.

(*Rev. Univer.*)

—γ.

Сексуално обавештавање. — У Штеглицу код Берлина решио је општински суд да ученицима који сврше народну школу да потребна сексуална обавештења. Ради тога је школски лекар, санитарски саветник *Хајденхајн*, држао ученицима, у присуству учитељица и матера, једно предавање у дворани општинске куће. Пошто је објаснио како се замеће плод код биљака, помоћу слика објаснио је и полни орган жене и његову радњу. Кад им је све изложио, покушао је да у младих девојака пробуди осећање одговорности у њиховој будућој улози матера. Да би ученице то предавање боље запамтиле, општински суд се постарао да оно буде одштампано и раздато ученицама које су га слушале.

Р.

Из париског универзитета. — У савету париског универзитета г. Амар је изнео резултате преговора између њега и Пастерова Института, да се о заједничком трошку на једном делу земљишта које припада универзитету, између улице улмске и улице Св. Јакова, подигне лабораторија за изучавање појава радиоктавитета и за терапеутичке примене тих појава. Управни савет Пастерова Института једнолушно је ушао у ову ствар. Пројектована лабораторија имаће два одељења, једно за научна истраживања под управом г-ђе Кири, а друго за лекарске примене под управом Пастерова Института. Овај ће за трошкове око подизања и инсталације завода помоћи са четири стотине тисућа динара, који се имају узети из заостале камате Озирисова легата.

Захваљујући поклону г. Дајча, париски универзитет подићи ће аеротехнички институт, који ће заузимати у општини Сен-Сирекој земљиште од четири хектара. Овај институт имаће праву стазу од 1300 метара дужине, која иде до вежбалишта школе у Сен-Сиру. Планови су готови, радови отпочети; може се очекивати, да ће нови завод моћи да ради од 1. маја 1910. године.

Што се тиче катедре за авијацију, која је створена поклоном Б. Захарова, недавно је за њу постављен Марчис (Marchis), професор природњачког факултета у Бордоу. Декрет од 28. октобра, којим се одобрава примање поклона од Захарова, наређује и то, да се, ако прогрес авијације не би више захтевао специјалну наставу, заостале камате од 700000 могу употребити на неку другу научну грану.

(*Rev. Univers.*)

—γ.

Професуре за педагогику. — Минхенска месна група немачкога скупа професора великих школа у два маха ове године (на састанцима 20. јануара и 3. фебруара) расправљала је питање о професурама за педагогику са нарочитим обзиром на баварске прилике. Примљене су ове тачке: 1. Треба тежити установљењу нарочитих професура на универзитетима и вишим тех-

вичким школама. 2. Ималац такве професуре мора бити упознат са основним наукама као и са историјом педагогике и имати своје наставничко искуство. 3. Поред тога слободно је сваком наставнику великих школа неговати специјалну дидактику свога предмета. 4. Вежбаонице не треба оснивати, али ваља желети, да се омогући вежбање у самосталним школама онога места, у ком је универзитет. 5. Вежбања у учитељској школи обавезна су за кандидате за испит наставника учитељских школа. 6. Конфесионалне нарочите професуре треба одбацити. 7. Нарочите професуре за педагогику у лицејима треба одбацити.

(Päd. Zeit.)

—у.

*

Научни течајеви у Јени биће ове године од 22 јула до 4 августа (4 до 17 авг. по нов. кал.). Програм се дели на шест одељења: природне науке (11 течајева), педагогике (11 теч.), школска хигијена (3 теч.), наука о религији и религијска настава (9 теч.), филозофија, историја, литература, национална економија (15 теч.), туђи језици (9 теч.). — Свега ће се држати 58 различитих течајева, по 6 часова и по 12 часова. — Прошле године походило је ове научне течајеве 660 учесника¹.

*

Десетогодишњица Женске Учитељске Школе у Београду —

Ова прва женска учитељска школа у Србији навршиће десет година својега живота на дан 15 новембра о. г. Наставнички Савет је одлучио да прослави ову десетогодишњицу. Прослава је колико оригинална, толико и лепа. Свечаност ће бити чисто породичног карактера. С тога се Управа ове школе обраћа свима својим свршеним ученицама и позива их да на прославу дођу. „Ми желимо, — вели се у позиву, — да наше свршене ученице буду у мислима с нама, а које су нам близу и могу да дођу, да нас тога дана и походе“. Затим Управа школска износи жељу да се све ученице, бар на неколико дана пре прославе, „јаве опширнијим писмима, у којима ће изнети: како су до сада живеле и како сад живе; како су радиле у школи и како им је оцењиван рад; шта су радиле мимо школе за добро нашег народа, и каквог су успеха имале; ко им је све помагао и каквих су сметња имале у раду; шта би желеле да су још од школе добиле, па да више могу урадити за народно просвећивање и да се у своје тешком али племенитом раду осећају задовољније. Ми молимо да нам се за десетогодишњицу јаве и да нас походе и оне ученице наше, које нису постале учитељице у основној школи, а затим и оне које су наставнице у Вишим Женским Школама, које су на страним универзитетима или на нашем универзитету. Хоћемо за десетогодишњицу да направимо биланс, из кога ће се видети шта је дала наша школа отаџбини и народу за минулих десет година; хоћемо да се радујемо и тога дана, особито ако билансом будемо задовољни, и напослетку хоћемо да изнесемо нашим садашњим ученицама лепе примере нашег доброг рада за народ и просвећивање његово у свима правцима; хоћемо да лепим гласовима које ћемо добити од вас са разних страна, покажемо нашим ученицама, шта се све може истрајним и марљивим радом учинити за добро народа и ота-

¹ Програми се могу добити бесплатно у Београду код др. В. Бакића професора Велике Школе у пензији.

цбине, којој ми сви треба да служимо, а којој можемо да служимо само тако ако будемо растурени и по најудаљенијим селима наше миле отаџбине.

Писма треба упућивати на адресу: *Малвина Гогоћева*, пословођа наставничког савета.

ОДОВРЕНЕ КЊИГЕ

Министар просвете и црквених послова одлукама својим одобрио је да се књига:

„Легенде о Христу“ од Селме Лагерлеф, у преводу од Драг. Г. Брајковићеве, може препоручити за ђаке и ђачке књижнице нижих разреда средњих школа, — 10 марта о. г. ПБр. 3714.

„Пастир Добри“ од Г. Петрова, коју је превео и издао г. Сава Ђ. Рабреновић, свештеник и професор, може препоручити за књижнице народних и средњих школа и за поклањање ученицима четвртог разреда основних школа и нижих разреда Богословије, — 11 маја о. г. ПБр. 7427.

„Мале Научне Библиотеке“, које издају г. г. Емило Цветић, професор Мушке Учитељске Школе у Јагодини, и Данило Јанковић, ветеринар из Јагодине, могу препоручити за књижнице средњих, стручних и народних школа, — 11 маја о. г. ПБр. 7430.

Да се средње, стручне и народне школе могу претплаћивати на географску карту *Балканско Полуострво* од инжењерско-техничког потпуковника г. Стевана Бошковића, начелника географског одељења Министарства Војног и професора у Вишој Школи Војне Академије, — 8 априла о. г. ПБр. 5400.

„Бајке“ од Николе Зега, вишег учитеља вештина, за поклањање ученицима народних школа, — 11 маја о. г. ПБр. 7429.

„Слике из Старе Србије“, друга књига, од Зар. Р. Поповића, може употребљавати за поклањање и ученицима и ученицима најстаријих разреда основних школа, — 26 маја о. г. ПБр. 8332.

Н О В Е К Њ И Г Е

Најновија балканска криза и српско питање. Белешке, размислања, разговори и политички чланци из 1908—1909. Од Стојана Но-

ваковића. Издање потпомогнуто из књижевног фонда Илије Мил. Коларића. У Београду. 1910. Цена 1.50 дин.

Српско родољубље и отаџбањско љубље. Написао др. В. Бакић. Издање Задужбине Димитрија Стаменковића. Њига 4. У Београду. 1910. По тестаменту овога великог просветног добротвора све се књиге његове задужбине раздају народу српском бесплатно.

Јагодинска основна школа до 1850 године. Написао Е. Ј. Цветић. Допуњено издање. У Београду. 1910.

НЕКРОЛОГ

Угасно се живот један који је био веома потребан животима породице, користан настави, књизи и друштву — умро је

†

ДИМИТРИЈЕ Ј. ПУТНИКОВИЋ

Рођен 6 фебруара 1859 год. у Касидолу, окр. пожаревачког; по свршетку учитељске школе 1880 год. ступио је у службу учитељску, најпре у Прокупљу, затим премештен у Жабаре, окр. крагујевачког, а године 1886 у Београд, где је непрекидно остао. Две године (1888 до 1890) провео је као управитељ и учитељ у Дому за сиротну и напуштену децу; годину дана (1894—95) провео је у Чешкој, проучавајући уређење основних школа чешких. Међу првим учитељима у грађанским школама постављен је био и он и служио докле те школе нису укинуте; 29 септембра 1909 год. стављен је у пензију, а 16 маја о. г. преминуо.

То су кратке сухе белешке о учитељској служби пок. Путниковића. Али оно чега у белешкама овим нема чини покојника необичним учитељем, ретким просветним радником, честитим човеком. Јер имати све одличне оцене, којима је рад у школи оцењиван, није необично, а оцене, које су, као што знамо, и релативне и често сумњиве, не могу бити једине довољне за оцену вредности радникове. Писање пак уџбеника, на коме се пољу и Путниковић с успехом огледао, није такође рад такав да он сам издиже писца на висину, на којој је Путниковић стајао. Друго је поље рада на коме је Путниковић редак и необичан; друго је поље, на коме он стоји једини, усамљен, бистро гледајући и видећи ствари онакве какве су, прозирући у будућност, и ради те будућности, лепше будућности, глас је његов био необично јак, а реч мудра и убедљива.

Да, Путниковић је у Чешкој видео и проучио све напретке на пољу наставе и васпитања; научио чешки, те добио и тај кључ — поред онога који му је дао руски језик — кључ за улаз у велику и срећену литературу о томе питању; уверио се шта може вредноћа и жила-

вост, и колико је културна снага јака за паралисање победа на политичком пољу — и Путниковић је теоријску и практичну сарему својо, те се јавља као поборник тога правца у раду на пољу народне наставе. Ако додамо, да је Путниковић био вредан, тачан, скроман, тих, светао карактер, не себичан, не разметљив, не амбициозан, — онда ће се разумети и видети сва необичност и висина његова.

Који је читао расправе његове о разним школским питањима, — а он је писао веома много, — могао се је уверити о темељитој спреми његовој, о простоти и лакоћи којом је износио мисли своје. Који га је чуо на зборовима и састанцима, могао се дивити зрелости суда његова о сваком питању, течном казивању знања, које је, види се, његова властитост постало. Али он то знање није као своје износио, нити је мисли своје као нове казивао, још мање да би се њима хвалио и разметао; не, већ би казивао шта је у паметних људи нашао, верујући да ми не можемо ништа ни ново ни боље да измислимо, него да се угледамо на њих, да се искуством њиховим користимо.

Путниковић се јављао на учитељским скупштинама и зборовима и у штампи и речју кад год је потреба захтевала. Али он није ишао за струјом, није се поводио за мишљењем већине, ма оно и погрешно било, нити је покрет наводио на страну одакле би награде или части изгледао; не, он је истину заступао, светлости уносио, и с тога више пута у мањини остајао. Ну са тих врлина својих он је високо стајао — а чије чудо, из низине се нерадо погледало у висину.

Путниковић није ишао по политичким зборовима, није се стављао на чело гомили, још мање да је допуштао гомила да га води; он је изабрао друго поље, питома поље, на коме је „жетве много а жетелаца мало“. И док је у младости укораван „за исмевање народних посланика“, опомињат „за непослушност према полицијским властима“, — у зрело доба, чувајући ипак своја слободоумна начела, поштовао је слободу и своју и туђу, тражио је уз слободу и рад и ред од других, али од себе почињући.

Он је радио неуморно и као здрав и као болестан, радио док је у њему и најмање снаге било за рад. За оно време док је радио у Министарству Просвете имао сам прилике да се уверим како тај болесник не диже главе с посла од доласка у канцеларију на све до изласка, радећи непрестано, најтачније, најсавесније.

Његов живот као болника могао је да буде углед и здравима: како да здравље чувају, и болеснима: како да чувају здравље деце своје а себи дане живота продужују. Само његова јака воља, његова велика пажња на здравствене погодбе давала му је снаге да сечтав низ година бори с опасном болешћу, и да се бори и да ради.

Најзад је у борби сустао и пао, и перо из руку испустио. Светиљка живота, која је у њему тивала, — утрнула је.

Физички живот његов угасио се, али духовни ће и даље светлити у радовима његовим, који ће казивати онима што иза њега осташе и онима што за њим дођу: какав треба да буде српски учитељ.

Драги Дишко! И „Просветни гласник“, коме си ти био сарадник, жалећи што те је за навек изгубио, прашта се с тобом, припаљује ти воштаницу и довикује ти:

Бог да те прости!.. Хвала ти!

ЈАВНЕ ЗАХВАЛНОСТИ

Г. Михаило Јаковљевић, свештеник из Крагујевца, поконио је школи мечковачкој, у срезу и округу крагујевачком, звоно у вредности 250 динара, а за покој душе своје жене Зорке Јаковљевиће, учитељице.

Г. Драгић Стефановић, земљ. из Пасковца, поконио је школи зајачкој, у округу подринском, неколико кола дрва за огрев у вредности до 20 динара. *Г. Лазар Пантелић*, из Лознице, поконио је истој школи 3 примерака „Календар Нар. Новина“ за сиромашне ђаке.

Г. Драгољуб Ђ. Јовановић, начелник среза мачванског, претплатно је пет примерака „Народних Новина“ за 1910 годину да се раздаду петорници сиромашних а одличних ђака IV р. богатићке школе, у срезу мачванском овр. подринског.

Г. Борђе Вајферт, индустријалац из Београда, поконио је школи метовничкој, у округу тимочком, звонару за покој душе своје деди Борђу.

Г. Тома Вучићевић, механиџија, дао је шест (6), а *г. Чедомир П. Јовановић*, трговац из Рогачице, пет (5) динара, да се узму књиге, које ће се поклонити одличним и врло добрим ученицима рогачичке школе, у ужичком округу, о овогодишњем испиту.

Управе школске и овим путем изјављују именованима своју топлу захвалност.

„Просветни гласник“ излази у месечним свескама од 6 и више табака, на великој осмини. — Стаје годишње: за Србију 12 динара, за друге земље 15 динара у злату (франака). — Претплата се шаље Управи Државне Штампарије краљевине Србије у Београду. — Рукописи се шаљу уредништву (Министарство Просвете и Црквених Послова у Београду). Они се, на захтев писача, враћају.

Одговорни уредник
ЗАР. Р. ПОПОВИЋ

ШТАМПА
ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А